గీతా మకరందము

6
Parts

13
14,15

శ్రీశ్రీశ్రీ విద్యా ప్రకాశానందగిరి స్వాములవారు

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగము

ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి
వికారాంశ్చ గుణాంశ్చైవ విద్ధి ప్రకృతిసంభవాన్ (13-20)

ప్రకృతిని, పురుషుని ఉభయములను ఆదిలేనివారినిగ నెఱుంగుము. (మనోబుద్ధీంద్రియాదుల) వికారములను, (సత్త్వరజస్తమో) గుణములను ప్రకృతివలన గలిగినవిగా నెఱుంగుము.

ఓం

శ్రీ భగవద్గీత

అథ త్రయోదశోఽధ్యాయః

పదుమూడవ అధ్యాయము

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగః

క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగము

ఈ అధ్యాయము యొక్క పేరు :-

"క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగము" - క్షేత్రమనగా శరీరము. క్షేత్రజ్ఞుడనగా ఆత్మ. జీవుడు వాస్తవముగ క్షేత్రజ్ఞుడేకాని క్షేత్రముకాదు. కాని అజ్ఞానకారణమున తాను క్షేత్రమని తలంచి జీవుడు దుఃఖముల ననుభవించుచున్నాడు. క్షేత్రము పంచభూతాత్మకమైనది, నశ్వరమైనది, వికారవంతమైనది. క్షేత్రజ్ఞుడు (ఆ క్షేత్రమునెఱుగు ప్రత్యగాత్మ) చిన్మయరూపుడు, శాశ్వతుడు, వికారరహితుడు. ఆ రెండిటియొక్క స్వభావములు వివరింపబడి, కలిసియున్నట్టి వానియొక్క విభజనమును (విభాగమును) గూర్చి తెలుపబడిన అధ్యాయమగుటచే దీనికి క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగమను పేరు గలిగెను.

ఈ అధ్యాయమందలి ప్రధాన విషయములు :-

(1) క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులయొక్క స్వరూపవివరణము - (1 శ్లో॥ నుండి - 7 శ్లో॥ వఱకు)

(2) అమానిత్వాది జ్ఞానగుణములు - (8 శ్లో॥ నుండి - 12 శ్లో॥ వఱకు)

(3) జ్ఞేయవస్తుప్రతిపాదనము - (13 శ్లో॥ నుండి - 18 శ్లో॥ వఱకు)

(4) ప్రకృతి, పురుషుల వర్ణనము - (19 శ్లో॥ నుండి - 35 శ్లో॥ వఱకు)

పూర్వాధ్యాయముతో ఈ అధ్మాయమునకు గల సంబంధము :-

క్రిందటి అధ్యాయమున శ్రీకృష్ణపరమాత్మ సగుణబ్రహ్మముయొక్క ఉపాసననుగూర్చియు, భక్తునియొక్క లక్షణములనుగూర్చియు అర్జునునకు బోధించిరి. కాని నిర్గుణబ్రహ్మముయొక్క తత్త్వమును గుఱించిగాని, జ్ఞానసంబంధమైన విచారణను గూర్చి గాని అచట ఎక్కువ ప్రస్తావించలేదు. కావున సగుణబ్రహ్మముయొక్క విషయము, వాస్తవభక్తియొక్క స్వరూపము అంతయు నెఱింగిన పిదప వెంటనే అర్జునునకు నిర్గుణపరమాత్మ యొక్క తత్త్వమును, జ్ఞానసంబంధమైన విచారణను క్షుణ్ణముగ తెలిసికొన కుతూహలము గలిగి, వానినిగుఱించి భగవానుని ప్రశ్నింప అంతట వారు నిర్గుణ పరమాత్మతత్త్వమును, అట్టిపరమాత్మను జీవుడు పొందగల్గుటకు ఉపాయములను విపులముగ సెలవిచ్చిరి. తత్త్వజ్ఞానమునుగూర్చిన జిజ్ఞాసచే అర్జునుడడిగిన ప్రశ్నతో ఈ అధ్యాయము ప్రారంభమగుచున్నది.

అర్జునఉవాచ :-

**1. ప్రకృతిం పురుషం చైవ క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ మేవ చ
ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామి జ్ఞానం జ్ఞేయం చ కేశవ.**

అర్జునఉవాచ = అర్జునుడు చెప్పెను -

టీక:- కేశవ = ఓ కృష్ణా!, ప్రకృతిమ్ = ప్రకృతిని, పురుషం చ ఏవ = పురుషుని, క్షేత్రమ్ = క్షేత్రమును, క్షేత్రజ్ఞం ఏవ చ = క్షేత్రజ్ఞునిగూడను, జ్ఞానమ్ = జ్ఞానమును, జ్ఞేయం చ = జ్ఞేయమునున్ను (తెలియదగినదియగు పరమాత్మను), ఏతత్ = వీనినన్నిటిని, వేదితుమ్ = తెలిసికొనుటకు, ఇచ్ఛామి = కోరుచున్నాను.

తా:- అర్జునుడు చెప్పెను - ఓ కృష్ణా! ప్రకృతిని, పురుషుని, క్షేత్రమును, క్షేత్రజ్ఞుని, జ్ఞానమును, జ్ఞేయమును - వీనినన్నిటిని గూర్చి నేను తెలిసికొనగోరుచున్నాను.

వ్యాఖ్యా:- సగుణబ్రహ్మమునుగుఱించి ఇంతవఱకు బాగుగ వినియున్న అర్జునునకు నిర్గుణబ్రహ్మతత్త్వమును దెలిసికొన కుతూహలముజనింప దానినిగూర్చి భగవానుని ప్రశ్నించుచున్నాడు. గీతయందలి మొదటి ఆఱధ్యాయములు కర్మషట్కమనియు, రెండవ ఆఱధ్యాయములు భక్తిషట్కమనియు, మూడవ ఆఱధ్యాయములు అనగా 13వ అధ్యాయము మొదలుకొని 18వ అధ్యాయమువఱకు జ్ఞానషట్కమనియు చెప్పబడును. కాబట్టి యిపుడు జ్ఞానసంబంధమైన విచారణ గావింపబడుచున్నది. జ్ఞానమార్గావలంబుల కీ యధ్యాయము (13వ అధ్యాయము) అతిముఖ్యమైనది.

ప్ర:- అర్జునుడు వేనినిగూర్చి భగవానునివలన వినగోరెను?

ఉ:- (1) ప్రకృతి (2) పురుషుడు (3) క్షేత్రము (4) క్షేత్రజ్ఞుడు (5) జ్ఞానము (6) జ్ఞేయము అను నీ యాఱువిషయములను గుఱించియు వినదలంచెను.

అ॥ అర్జునుని యాప్రశ్నను పురస్కరించుకొని భగవానుడు ఆతడడిగిన ఆఱు విషయములకు విపులమగు సమాధాన మొసంగుచున్నాడు -

శ్రీ భగవానువాచ -

**2. ఇదం శరీరం కౌన్తేయ క్షేత్రమిత్యభిధీయతే
ఏతద్యో వేత్తి తం ప్రాహుః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విదః.**

శ్రీ భగవానువాచ = శ్రీ భగవానుడు చెప్పెను -

టీక:- కౌన్తేయ = కుంతీపుత్రుడవగు ఓ అర్జునా!, ఇదం శరీరం = ఈ శరీరము, క్షేత్రమ్ ఇతి = క్షేత్రమని, అభిధీయతే = చెప్పబడుచున్నది, ఏతత్ = దీనిని, యః = ఎవడు, వేత్తి = తెలిసికొనుచున్నాడో, తమ్ = వానిని, క్షేత్రజ్ఞః ఇతి = క్షేత్రజ్ఞుడని, తత్ విదః = వానినిగూర్చి తెలిసినవారు, ప్రాహుః = చెప్పుదురు.

తా:— శ్రీ భగవానుడు చెప్పెను - కుంతీపుత్రుడవగు ఓ అర్జునా! ఈశరీరమే క్షేత్రమనబడుచున్నది. దానిని తెలిసికొనువాడు క్షేత్రజ్ఞుడని క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞుల నెఱింగినవారు చెప్పుదురు.

వ్యాఖ్య:— క్షేత్రమనగా పొలము, భూమి. సస్యమభివృద్ధినొందుటకు, ఫలించుటకు భూమి ఆధారభూతమై ఎంతయో సహాయవంతముగ నెట్లుండునో అట్లే జీవుని హృదయాంతరమందలి జ్ఞానబీజము అభివృద్ధినొంది కాలాంతరమున మోక్షఫలము నొసంగుటకై ఈశరీరము ఆధారభూతముగనుండును. ఏలయనిన, అనేక సాధనానుష్ఠానములను ఈ శరీరముతోనే చేయవలసివచ్చును. ఇది ధర్మబీజమునకు, జ్ఞానబీజమునకు క్షేత్రముపగిది వర్తించుచున్నది. కనుకనే దీనిని క్షేత్రమనిచెప్పిరి.

ఈ జడమైన శరీరమును చైతన్యవంతమైన ఒకశక్తి తెలిసికొనుచున్నది (ఏతద్యోవేత్తి). ఆ ప్రజ్ఞారూపమగు వస్తువునే క్షేత్రజ్ఞుడందురు. క్షేత్రమగు శరీరమును తెలిసికొనువాడు క్షేత్రజ్ఞుడు. అతడే ప్రత్యగాత్మ. దేహేంద్రియాది సంఘాతమునకంతకును అతడు సాక్షి, నిర్వికారుడు, చిద్రూపుడు, అవినాశి, పంచకోశవిలక్షణుడు. జడమగుదానిని జడమగునది తెలిసికొనలేదు. ప్రజ్ఞయే దానిని తెలిసికొనగలది. ఆ ప్రజ్ఞయే క్షేత్రజ్ఞుడు. 'వేత్తి' (ఎఱుంగుచున్నాడు) అని చెప్పుటవలన క్షేత్రజ్ఞుడు ప్రజ్ఞావంతుడనియు, జడస్వరూపుడు కాడనియు స్పష్టమగుచున్నది.

పొలమును చూచువాడు పొలముకంటె వేఱుగనుండును. అట్లే శరీరమును (ఉపాధిని) చూచువాడు (క్షేత్రజ్ఞుడు) శరీరముకంటె వేఱుగనే యుండును. ఆ ప్రత్యగాత్మ దేహమునందున్నను, దేహసాక్షియై, జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులందును మేల్కొనియుండి అంతయు వీక్షించుచున్నది.

ప్ర:— క్షేత్రమనగా నేమి?

ఉ:— ఈ శరీరమే (ఉపాధియే) క్షేత్రము.

ప్ర:— క్షేత్రజ్ఞుడెవరు?

ఉ:— ఈ శరీరమును (ఉపాధిని) తెలిసికొనువాడే క్షేత్రజ్ఞుడు (చిద్రూపుడగు ప్రత్యగాత్మ).

అ|| సమస్తప్రాణులందును క్షేత్రజ్ఞుడు తానేయని భగవానుడు నుడువుచున్నాడు -

3. క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి సర్వక్షేత్రేషు భారత
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోర్జ్ఞానం యత్తజ్జ్ఞానం మతం మమ.

టీక:— భారత = ఓ అర్జునా!, సర్వక్షేత్రేషు = సమస్తక్షేత్రములందును (శరీరములందును), మామ్ = నన్ను, క్షేత్రజ్ఞం చ అపి = క్షేత్రజ్ఞుడనికూడ, విద్ధి = తెలిసికొనుము, క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోః = క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులయొక్క, జ్ఞానమ్ = జ్ఞానము, యత్ = ఏదికలదో, తత్ = అదియే, జ్ఞానమ్ = జ్ఞానమని, మమ = నాయొక్క, మతమ్ = అభిప్రాయము.

తా:— అర్జునా! సమస్తక్షేత్రములందును (శరీరములందును) నన్ను క్షేత్రజ్ఞునిగ గూడ నెఱుంగుము. క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులనుగూర్చిన జ్ఞానమేదికలదో, అదియే వాస్తవమగు జ్ఞానమని నా యభిప్రాయము.

వ్యాఖ్య:– ఈ శ్లోకమున 'తత్త్వమసి' మహావాక్యోపదేశమును చేయుచున్నారు. ఇదివఱలో 2వ అధ్యాయమున 'న త్వేవాహం జాతు నాసం .....' (2–12) అను శ్లోకమందీప్రకారమే 'తత్త్వమసి' మహావాక్యోపదేశమును గావించియున్నారు. జీవుడు సాక్షాత్ శివుడేయను పరమరహస్యమును భగవాను డిచట తెలియజేయుచున్నాడు. క్షేత్రమునందు అనగా దేహేంద్రియాది సంఘాతమునందును (ఉపాధియందు, పంచకోశములందు) సాక్షిరూపమున వెలుగొందు ఏ ప్రత్యగాత్మ (జీవాత్మ) కలదో, అది పరమాత్మకంటె వేఱుకాదనియు, రెండును ఒకటేయనియు నిచట స్పష్టముచేయబడినది. క్షేత్రమును (ఉపాధిని) తెలిసికొనువాడైన ప్రజ్ఞారూపుడగు చైతన్యము అనగా క్షేత్రజ్ఞుడు ఎవడుకలడో ఆతనిని 'మాం విద్ధి' – నన్నుగనే తెలిసికొనుమని భగవానుడు కరుణతో బోధించిరి. దీనినిబట్టి సాక్షాత్ పరమాత్మ దూరమునగాక, అతి సమీపమున, వారివారి హృదయక్షేత్రమున అధివసించుచున్నాడని తెలియుచున్నది. ఇక జీవులు దుఃఖపడనేల? సంసారపరితాపమును బొందనేల? వారివారి హృదయస్థానమలంకరించియున్న ఆ దేవ దేవుని – దృగ్దృశ్యవివేకముచే చక్కగ తెలిసికొనినచాలును, ప్రత్యగాత్మ నెఱింగినచాలును, పరమాత్మ నెఱింగినట్లే.

ఈసత్యమును తెలిసికొనినచో, అనగా తనదేహమందు దేహసాక్షియైయున్న ప్రజ్ఞ పరమాత్మయే (ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ) అని ఎఱింగినచో ఇక జీవునకు అపరిమిత ధైర్యము, ఆనందము కలుగగలదు. ప్రపంచమున ఏ యితరవిద్యచేగాని, జ్ఞానముచేగాని ఇట్టి మహద్ధైర్యము జీవునకు కలుగనేరదు. కనుకనే అనేక జ్ఞానములు – సంగీతజ్ఞానము, శిల్పజ్ఞానము, రాజకీయజ్ఞానము మున్నగునవి లోకమున నున్నప్పటికిని అన్ని జ్ఞానములలోను క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞవిభాగసంబంధమగు జ్ఞానమే నిజమైనజ్ఞానమని భగవాను డిచట తెలియజేసిరి. ఇంతియే కాదు. 'మమ మతమ్' – ఇది నానిశ్చితాభిప్రాయము – అని చెప్పుటవలన ఈ వాక్యముయొక్క పరమసత్యత్వమును వ్యక్తపఱచినట్లైనది. కాబట్టి సాధకలోక మిట్టి భగవన్ముఖారవింద సంజనిత ప్రతిజ్ఞాపూర్వక వచనములందపరిమిత విశ్వాసముకలదై, అట్టి క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞవిభాగజ్ఞానమును, దృగ్దృశ్యవివేకమును తక్కిన విద్యలకంటె ముందుగా తప్పక సంపాదించి తనలోనే సర్వలోకాధీశ్వరుని ఉనికిని అనుభూత మొనర్చుకొని జన్మను కడతేర్చుకొనవలెను.

మఱియు సమస్తక్షేత్రములందును తాను క్షేత్రజ్ఞుడనని చెప్పుటవలన, శ్రీకృష్ణమూర్తి కేవలము మానవమాత్రుడు కాదనియు, సర్వభూతములందు అధిష్ఠానరూపుడుగ వెలయుచున్న పరమాత్మయే యనియు స్పష్టమగుచున్నది. ఇంకను 'సర్వక్షేత్రేషు' అని పేర్కొనుటవలన, ఏ ఒకానొక ప్రాణియందో, జాతియందో, వర్ణమందోకాక సమస్త ప్రాణికోట్లయందు, బ్రాహ్మణునియందు, చండాలునియందు, క్రిమికీటకాదులందు సర్వత్ర సత్తాసామాన్యరూపమున పరమాత్మ వసించుచున్నారని విశదమగుచున్నది. 'క్షేత్రజ్ఞమ్' అని చెప్పుటవలన, పరమాత్మ ప్రజ్ఞారూపుడేకాని జడరూపుడుగాని, శూన్యరూపుడుగాని కాదని అర్థమగుచున్నది.

ప్ర:– సమస్తప్రాణులందును క్షేత్రజ్ఞ రూపమున (ఉపాధిని యెఱుంగువాడుగ) వర్తించువాడెవరు?

ఉ:– సాక్షాత్ పరమాత్మయే.

ప్ర:– కాబట్టి పరమాత్మ ఎచటనున్నాడని తెలియుచున్నది?

ఉ:– సమస్తప్రాణులయొక్క హృదయమందు సాక్షిరూపమున వెలుగొందుచున్నారని తెలియుచున్నది.

ప్ర:– ఏ ఒకానొక ప్రాణియందే యాతడు నివసించునా?

ఉ:– కాదు – 'సర్వ' ప్రాణులందును.

ప్ర:– భగవంతుడు జడరూపుడా? శూన్యరూపుడా?

ఉ:– కాదు, చిన్మయరూపుడు – ప్రజ్ఞాస్వరూపుడు. కనుకనే ఆతనిని 'క్షేత్రజ్ఞమ్' అని చెప్పిరి.

ప్ర:– ప్రపంచములో వాస్తవమగు జ్ఞానమెయ్యది?

ఉ:– "క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులను విభజించి తెలుపునట్టి జ్ఞానమేదికలదో అనగా దృగ్దృశ్యవివేకము,- అదియే వాస్తవమగు జ్ఞానము – ఇది నా నిశ్చయము" అని భగవానుడు పలికెను. (మతంమమ –)

అ॥ ఈ ప్రకారముగ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులను గూర్చి సంక్షేపముగ జెప్పి ఇక వానిని గుఱించి ఒకింత వివరముగ వచించుచున్నాడు –

4. తత్క్షేత్రం యచ్చ యాదృక్చ యద్వికారి యతశ్చ యత్
స చ యో యత్ప్రభావశ్చ తత్సమాసేన మే శృణు.

టీక:– తత్క్షేత్రమ్ = ఆ క్షేత్రమ్, యత్ చ = ఏదియో, యాదృక్ చ = ఎటువంటిదో, యత్ వికారి = ఎట్టివికారములు కలదో, యతః చ యత్ = దేనినుండి యేరీతిగనుత్పన్నమైనదో, సః చ = ఆ క్షేత్రజ్ఞుడును, యః = ఎవడో, యత్ ప్రభావః చ = ఎట్టిప్రభావముకలవాడో, తత్ = దానిని (ఆ విషయములన్నింటిని), సమాసేన = సంక్షేపముగ, మే = నావలన, శృణు = వినుము.

తా:– ఆ క్షేత్రమేదియో, ఎటువంటిదో, ఎట్టివికారములు కలదో, దేనినుండి యే రీతిగ నుత్పన్నమైనదో, ఆ క్షేత్రజ్ఞుడును ఎవడో, ఎట్టిప్రభావముకలవాడో ఆ విషయము లన్నింటిని సంక్షేపముగ నావలన వినుము.

వ్యాఖ్య:– భగవానుడు తాను చెప్పబోవు వాక్యములన్నిటియొక్క సారమును ఇచట ప్రారంభముననే సూచించిరి. ఎట్లనిన – క్షేత్రమును వికారవంతముగను (యద్వికారి) క్షేత్రజ్ఞుని ప్రభావశీలునిగను (యత్ప్రభావశ్చ) వర్ణించిరి. వాస్తవముగ దేహాదిరూపమగు ఉపాధి పెక్కు వికారములతో గూడి నశ్వరమైనదియు, ఆత్మ శాశ్వతమై, అమితప్రభావవంతమై వెలయుచున్నదియు నగును.

'సమాసేన మేశృణు' – ఈ విచారణనంతను సంక్షేపముగ చెప్పెదనని భగవానుడు పలికిరి. ఏలయనిన, ఈ దృగ్దృశ్యపదార్థ విచారణయంతయు ఒక పెద్దగ్రంథము. యుద్ధసమయము కావున దానినంతను చెప్పుటకు అనుకూలము లేదు. కాబట్టి సంగ్రహముగ చెప్పదలంచిరి.

అ॥ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ సంబంధజ్ఞానమును ప్రశంసించుచున్నాడు –

5. ఋషిభిర్బహుధా గీతం ఛన్దోభిర్వివిధైః పృథక్
బ్రహ్మసూత్రపదైశ్చైవ హేతుమద్భిర్వినిశ్చితైః.

టీక:– (ఆ జ్ఞానము) ఋషిభిః = ఋషులచేత, బహుధా = అనేకప్రకారములుగా, పృథక్ = వేఱువేఱుగా, వివిధైః = పలువిధములైన, ఛన్దోభిః = వేదములచేత, గీతమ్ = ప్రతిపాదింపబడినది. (మఱియు) హేతుమద్భిః = హేతువులతో (యుక్తులతో) గూడి, వినిశ్చితైః = బాగుగ నిశ్చయింపబడినట్టి, బ్రహ్మసూత్రపదైః చ ఏవ = 'బ్రహ్మసూత్ర' వాక్యములచేతగూడ, (గీతమ్ = చెప్పబడినది.)

తా:– (ఆ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ జ్ఞానము) ఋషులచే అనేకప్రకారములుగా నానావిధములైన వేదములద్వారా వేఱువేఱుగా ప్రతిపాదింపబడినది. మఱియు హేతువులతో (యుక్తులతో) గూడి బాగుగా నిశ్చయింపబడినట్టి బ్రహ్మసూత్రవాక్యములచేతగూడ నయ్యది చెప్పబడియున్నది.

వ్యాఖ్య:– తాను చెప్పదలంచుచున్న క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ జ్ఞానముయొక్క మహిమను తెలుపుటకై భగవానుడు అనుభవజ్ఞులగు పరమఋషుల వాక్యములను తార్కాణముగ జూపుచున్నాడు –

'ఋషిభిర్బహుధా గీతామ్' – ఋషులనగా ఇంద్రియములను జయించినవారు. ఆత్మ సాక్షాత్కారమునొందిన మహనీయులు. అట్టివారు దేనినైనను చెప్పినచో దానిలో ఎంతయో సారము, మహిమ, గొప్పతనము తప్పక ఉండియుండును. అట్టి ఋషులు ఒకసారికాదు, అనేకసార్లు – 'బహుధా' పలువిధములుగ ఆ జ్ఞానమునుగూర్చి చెప్పిరని వచించుటచే దానికి ఎంతయో ఆధిక్యతగలదని స్పష్టమగుచున్నది.

'హేతుమద్భిర్వినిశ్చితైః' – ఆ వ్యాసాది మహర్షులు పలికిన బ్రహ్మసూత్రాది బ్రహ్మప్రతిపాదక వాక్యములు సామాన్యములుకావు. హేతువాదము (Logic, Science) యొక్క పరీక్షకు నిలుచునవి. సహేతుకములైనవి. స్వానుభవముచే లెస్సగ నిశ్చయింపబడినవి కనుకనే 'నిశ్చితైః' అని చెప్పక 'వినిశ్చితైః' (బాగుగ నిశ్చయింపబడినవి) అని చెప్పిరి. పరమసత్యములని భావము. కాబట్టి శ్రీకృష్ణపరమాత్మ చెప్పబోవు ఈ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగజ్ఞానము ఎంతగొప్పదో, దానిపై జనుల కెంతటి విశ్వాసముండవలెనో పై భగవద్వాక్యములవలన స్పష్టమగుచున్నది.

అ॥ ఇక క్షేత్రముయొక్క స్వరూపమును వివరించి చెప్పుచున్నాడు –

6. మహాభూతాన్యహఙ్కారో బుద్ధిరవ్యక్త మేవ చ
ఇన్ద్రియాణి దశైకం చ పఞ్చ చేన్ద్రియగోచరాః.

7. ఇచ్ఛాద్వేషస్సుఖం దుఃఖం సఙ్ఘాతశ్చేతనా ధృతిః
ఏతత్క్షేత్రం సమాసేన సవికార ముదాహృతమ్.

టీక:– మహాభూతాని = పంచమహాభూతములు, అహఙ్కారః = అహంకారము, బుద్ధిః = బుద్ధి, అవ్యక్తం ఏవ చ = మూలప్రకృతియు, దశ ఏకం చ ఇన్ద్రియాణి = పంచజ్ఞానేంద్రియములు, పంచకర్మేంద్రియములు, మనస్సొకటి – మొత్తము పదునొకండు ఇంద్రియములు, ఇంద్రియగోచరాః పఞ్చ చ = (శబ్దస్పర్శాది) ఇంద్రియవిషయము లైదు, ఇచ్ఛా = కోరిక, ద్వేషః = ద్వేషము, సుఖమ్ = (దృశ్య) సుఖము, దుఃఖమ్ = దుఃఖము, సఙ్ఘాతః = దేహేంద్రియాదుల సముదాయము, చేతనా = తెలివి

(వృత్తిజ్ఞానము), ధృతిః = ధైర్యము (అను), ఏతత్ = ఈ, సవికారమ్ = వికారములతోగూడిన, క్షేత్రమ్ = క్షేత్రము, సమాసేన = సంక్షేపముగా, ఉదాహృతమ్ = చెప్పబడినది.

తా:– పంచమహాభూతములు, అహంకారము, బుద్ధి, మూలప్రకృతి, పదునొకండు ఇంద్రియములు (దశేంద్రియములు+మనస్సు), ఐదు ఇంద్రియవిషయములు (శబ్దస్పర్శాదులు), కోరిక, ద్వేషము, సుఖము, దుఃఖము, దేహేంద్రియాదుల సముదాయము, తెలివి (వృత్తిజ్ఞానము), ధైర్యము, అను వీనిసముదాయమై, వికారసహితమైనట్టి క్షేత్రము సంక్షేపముగా చెప్పబడినది.

వ్యాఖ్య:– క్షేత్రమనగా కేవలమొక స్థూలదేహమేకాదు. సమస్తదృశ్యమున్ను క్షేత్రమే. స్థూల సూక్ష్మ పంచమహాభూతములు, మనస్సు, బుద్ధి, అతిసూక్ష్మమగు అవ్యక్తము (మూలప్రకృతి) కూడ క్షేత్రము క్రిందకే లెక్కకు వచ్చును. మనస్సు, బుద్ధికూడ క్షేత్రమునకు చెందినవే కావున వాని వృత్తులగు ద్వేషాది దుర్వృత్తులు, ధృత్యాది సద్వృత్తులుకూడ క్షేత్రము క్రిందనే లెక్క వేయబడినవి. దృశ్యరహిత నిస్సంకల్పాత్మస్థితియందు ఆ ధైర్యాదిసద్వృత్తులనుగూడ దాటిపోవలసియుండును.

'సవికారమ్' అని చెప్పబడుటవలన ఈ దృశ్యమంతయు (క్షేత్రము) వికారములకులోనైనదియనియు, దృక్స్వరూపుడగు క్షేత్రజ్ఞుడొకడే నిర్వికారుడనియు తాత్పర్యము. ఈ క్షేత్రమునందు 'సుఖమ్' అనునదికూడ చేర్చబడియుండుటచే, అట్టి దృశ్యసౌఖ్యమునకై అఱ్ఱులుచాచక నిర్వికార ఆత్మసుఖమునకైయే యత్నించవలెను.

'దృశ్యము' క్షేత్రము అనగా సామాన్యముగ ఈ దేహము, ఈ కానుపించు ప్రపంచము అని మాత్రము జనులు తలంచుదురు. కాని వాస్తవముగ సూక్ష్మపంచభూతములు, మనస్సు, బుద్ధి, మూలప్రకృతికూడ దృశ్యమే (క్షేత్రము) యని ఇచట స్పష్టముగ చెప్పబడినది. కాబట్టి విజ్ఞుడగువాడు తాను దృక్-వస్తువగు ఆత్మయే యని తలంచి ఈ దేహాదిదృశ్యమును, మనస్సును, బుద్ధిని, కామాది బుద్ధివృత్తులనుగూడ తనకంటె వేఱుగ జూచుచు వానితో తాదాత్మ్యము నొందక, క్రమముగ వానిని జయించి ఆత్మస్వరూపమున నిలుకడను సంపాదించవలెను.

భగవానుడు కావించిన క్షేత్రముయొక్క ఈ వివరణము ఆత్మానాత్మవిచారణాపరునకు మిక్కిలి ఉపకరించును. ఏలయనిన, సాధకునకు తననుండి దేనిని వేఱుపఱచవలెనో దీనియందు స్పష్టముగ చెప్పివేయబడినది. ప్రపంచమునేకాక, దేహమునేకాక, మనస్సునుగూడ తననుండి వేఱుపఱచవలెనను (లేక, వేఱుగాచూడవలెనను) మహోన్నతమగు అభ్యాసము దీనివలన సిద్ధించుచున్నది.

ప్ర:– క్షేత్రమనగా నెద్దియో తెలుపుము?

ఉ:– (1) పంచభూతములు (2) అహంకారము (3) బుద్ధి (4) మూలప్రకృతి (5) 11 ఇంద్రియములు (6) 5 ఇంద్రియవిషయములు (7) కోరిక (8) ద్వేషము (9) (దృశ్య) సుఖము (10) దుఃఖము (11) సంఘాతము (దేహేంద్రియాదుల సముదాయము) (12) తెలివి (వృత్తిజ్ఞానము) (13) ధైర్యము.

ప్ర:– క్షేత్రమెట్టిది?

ఉ:– వికారవంతమైనది.

అ॥ ఇక జ్ఞానమనగా నేదియో ఐదు శ్లోకములద్వారా చెప్పుచున్నాడు –

8. అమానిత్వమదమ్భిత్వమహింసా క్షాన్తిరార్జవమ్
ఆచార్యోపాసనం శౌచం స్థైర్యమాత్మవినిగ్రహః.

9. ఇన్ద్రియార్థేషు వైరాగ్యమనహంకార ఏవ చ
జన్మమృత్యుజరావ్యాధిదుఃఖదోషానుదర్శనమ్.

10. అసక్తి రనభిష్వఙ్గః పుత్రదారగృహాదిషు
నిత్యం చ సమచిత్తత్వమిష్టానిష్టోపపత్తిషు.

11. మయి చానన్యయోగేన భక్తిరవ్యభిచారిణీ
వివిక్తదేశ సేవిత్వమరతిర్జనసంసది.

12. అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వం తత్త్వజ్ఞానార్థదర్శనమ్
ఏతజ్జ్ఞానమితి ప్రోక్తమజ్ఞానం యదతోఽన్యథా.

టీక:– అమానిత్వమ్ = తన్నుతాను పొగడుకొనకుండుట, అదమ్భిత్వమ్ = డంబము లేకుండుట, అహింసా = (మనోవాక్కాయములచే) పరప్రాణులను బాధింపకుండుట, క్షాన్తిః = ఓర్పుగలిగియుండుట, ఆర్జవమ్ = ఋజుత్వము గలిగియుండుట (కుటిలత లేకుండుట), ఆచార్యోపాసనమ్ = గురుసేవాతత్పరుడైయుండుట, శౌచమ్ = బాహ్యాభ్యంతరశుచిత్వము (శుద్ధి) గలిగియుండుట, స్థైర్యమ్ = (సన్మార్గమున, మోక్షప్రయత్నమున) స్థిరముగా నిలబడుట, ఆత్మవినిగ్రహః = మనస్సును బాగుగనిగ్రహించుట, ఇన్ద్రియార్థేషు = ఇంద్రియవిషయములగు శబ్దస్పర్శాదులందు, వైరాగ్యమ్ = విరక్తి గలిగియుండుట, అనహంకారః ఏవ చ = అహంకారము లేకుండుటయును, జన్మ, మృత్యు, జరా, వ్యాధి, దుఃఖదోషానుదర్శనమ్ = పుట్టుక, చావు, ముసలితనము, రోగము - అనువానివలన కలుగు దుఃఖమును, దోషమును మాటిమాటికి స్మరించుట, పుత్రదారగృహాదిషు = కొడుకులు (సంతానము), భార్య, ఇల్లు మున్నగువానియందు, అసక్తిః = ఆసక్తిలేకుండుట (మఱియు), అనభిష్వఙ్గః = సాహచర్యములేకుండుట (వారికి కలుగు సుఖదుఃఖములు తనకే గలిగినట్లు తాదాత్మ్యములేకుండుట), ఇష్ట, అనిష్ట ఉపపత్తిషు = ఇష్టానిష్టములు (శుభాశుభములు) సంప్రాప్తించినపుడు, నిత్యమ్ = ఎల్లప్పుడును, సమచిత్తత్వం చ = సమబుద్ధిగలిగియుండుటయు, మయి = నాయందు, అనన్యయోగేన = ఏకాగ్రబుద్ధితో (ఇతరమగు దేనియందును మనస్సును చేర్చక), అవ్యభిచారిణీ = చలించనట్టి (ఐకాంతికమగు), భక్తిః = భక్తిగలిగియుండుట, వివిక్తదేశసేవిత్వమ్ = ఏకాంతప్రదేశము(ప్రతిబంధము లేనిచోటు) నాశ్రయించుట, జనసంసది = జనసమూహమునందు, అరతిః = ప్రీతిలేకుండుట, అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వమ్ = ఆధ్యాత్మజ్ఞానము (ఆత్మనిష్ఠ) ఎల్లప్పుడు కలిగియుండుట, తత్త్వజ్ఞానార్థదర్శనమ్ = తత్త్వజ్ఞానముయొక్క గొప్పప్రయోజనమును తెలిసికొనుట (అను), ఏతత్ = ఇది (ఇవియన్నియు), జ్ఞానం ఇతి = 'జ్ఞాన'మని, ప్రోక్తమ్ = చెప్పబడినది, యత్ = ఏది, అతః అన్యథా = దీనికంటె వేఱుగానుండునో, (తత్ = అది), అజ్ఞానమ్ = అజ్ఞానము (అని తెలియనగును).

తా:– తన్ను తాను పొగడుకొనకుండుట, డంబములేకుండ, (మనోవాక్కాయములచే) పరప్రాణులను బాధింపకుండుట, ఓర్పుగలిగియుండుట, ఋజుత్వము (శుద్ధి) గలిగియుండుట, (సన్మార్గమున, మోక్షమార్గమున) స్థిరముగానిలబడుట, మనస్సును బాగుగ నిగ్రహించుట, ఇంద్రియవిషయములను శబ్దస్పర్శాదులందు విరక్తిగలిగియుండుట, అహంకారములేకుండుట, పుట్టుక, చావు, ముసలితనము, రోగము - అనువానివలన కలుగు దుఃఖమును, దోషమును మాటిమాటికి స్మరించుట, కొడుకులు (సంతానము) భార్య, యిల్లు మున్నగు వానియందు ఆసక్తిలేకుండుట మఱియు వానియందు తాదాత్మ్యము లేకుండుట (వారికి కలుగు సుఖదుఃఖములు తనకే కలిగినట్లు అభిమానింపకుండుట), ఇష్టానిష్టములు (శుభాశుభములు) సంప్రాప్తించినపుడెల్లపుడును సమబుద్ధి గలిగియుండుట, నాయందు (భగవంతునియందు) అనన్యమైన (నిశ్చల) భక్తి గలిగియుండుట, ఏకాంత ప్రదేశమును (ప్రతిబంధములేనిచోటును) ఆశ్రయించుట, జనసమూహమునందు ప్రీతిలేకుండుట, అధ్యాత్మజ్ఞానము (ఆత్మనిష్ఠ) నిరంతరము గలిగియుండుట, తత్త్వజ్ఞానముయొక్క గొప్పప్రయోజనమును తెలిసికొనుట అను నిదియంతయు జ్ఞానమని చెప్పబడును. దీనికి వ్యతిరేకమైనది అజ్ఞానము (అని తెలియందగినది).

వ్యాఖ్య:– ఈ అధ్యాయమునందు జ్ఞానము, జ్ఞేయము అని రెండు చెప్పబడుచున్నవి. జ్ఞానము 'సాధన', జ్ఞేయము 'సాధ్యము'. పరమాత్మయను లక్ష్యమును జేరుటకు వలసిన నైతిక, ఆధ్యాత్మికసంపత్తియే జ్ఞానమని యిచట పేర్కొనబడినది. అట్టి జ్ఞానమునందారితేరనిచో జ్ఞేయవస్తువగు పరమాత్మ నెవరును బొందజాలరు. అద్దము నిర్మలముగా నుండినచో మాత్రమే వస్తువు దానియందు చక్కగ ప్రతిబింబించును. మాలిన్యముతో గూడియుండినచో కాదు. అట్లే పెక్కుసుగుణములచే విరాజిల్లుచు చిత్తమెపుడు అత్యంతనిర్మలముగానుండునో, అపుడే అధిష్ఠానమగు ఆత్మ దానియందు బాగుగ వ్యక్తముకాగలదు. కాబట్టి సాధకుడు ముఖ్యముగ ఈ జ్ఞానగుణములను అభ్యసించుటయందే మొట్టమొదట తన దృష్టిని కేంద్రీకరించవలసియుండును. జ్ఞానసహాయముచే జ్ఞేయము దానంతటనదియే సంప్రాప్తించగలదు. కనుకనే గీతయం దనేకచోట్ల భగవాను డీజ్ఞానగుణములను (Morality) ఎక్కువగ ప్రోత్సహించుచువచ్చిరి. ఇచ్చోట ఇఱువది సుగుణములు పేర్కొనబడినవి. సాధకుడు ఒక్కొక్కదానిని బాగుగ నభ్యసించుచు క్రమముగ వానినన్నింటిని తనస్వరూపమున మిళితము చేసికొనవలయును.

'ఆచార్యోపాసనమ్' - గురుసేవ తప్పక చేయవలెనని భగవానుడు నుడువుచున్నాడు. ఏలయనిన దైవానుగ్రహము, గుర్వనుగ్రహము అను నీ రెండును లేనిచో మోక్షమార్గమున జనుట కష్టతరము. వారల అనుగ్రహము సాధకుని పురోభివృద్ధికి గొప్ప సహాయకారిగ నుండగలదు.

'శౌచమ్' -శుచిత్వమునకు గీతాచార్యులు ఎక్కువ ప్రాముఖ్యత నొసంగుచున్నారు (అనపేక్షశ్శుచిర్దక్షః (12-16)). బాహ్యాభ్యంతర శౌచము ముముక్షువులకత్యావశ్యకము. బయట గల మురికి, లోపల (చిత్తమున) గల మురికి రెండిటిని కడిగివేయవలెను.

'స్థైర్యమ్' - భగవన్మార్గమున చంచలత్వము పనికిరాదు. స్థిరమైన నిర్ణయములు గలిగి వానిని చక్కగ అమలుపఱచవలెను. ప్రపంచదృష్టిగలవారి వాక్యములను విని దైవమందు, ధర్మమందు, పరమార్థ నిలయములందు విశ్వాసమును సడలించరాదు.

'ఆత్మవినిగ్రహః' - ఇచట 'ఆత్మ' అనగా మనస్సు, ఇంద్రియములు అని అర్థము. మనోనిగ్రహము

ఇంద్రియనిగ్రహము తప్పక సంపాదించవలెను. 'నిగ్రహము' అని చెప్పక వినిగ్రహము అని చెప్పుటచే ఇంద్రియమనంబులను పరిపూర్ణముగ నిగ్రహించవలెననిభావము. ఏలయనిన, స్వల్పనిగ్రహాదులను బలవత్తరమగు మాయ ఎపుడైన పడగొట్టవచ్చును.

'ఇన్ద్రియార్థేషువైరాగ్యమ్' - ఆత్మసాక్షాత్కారమునకు వైరాగ్యము చాల అవసరము. మనస్సు శబ్దాదివిషయములపైకి పరుగిడుచున్నచో ధ్యానమందు ఏకాగ్రత కుదరదు. కాబట్టి దృశ్యభోగములనుండి మనస్సును అంతర్ముఖముగ మఱలించుటకై సాధకుడు వైరాగ్యమును తప్పక ఆశ్రయించవలెను.

'జన్మమృత్యు జరావ్యాధిదుఃఖ దోషానుదర్శనమ్' - సామాన్యముగ జనులు వార్ధక్యమరణాదులందు దుఃఖమును, దోషమును గాంచుదురు. కాని 'జన్మ' (పుట్టుక) యందుకాదు. ఎవరైన పుట్టినచో సంబరపడుదురే కాని దుఃఖింపరు. కాని భగవానుడు పుట్టుకయందును దోషమునే, అనర్థమునే చూడవలెనని చెప్పుచున్నారు. ఏలయనిన పుట్టుకవలననే తక్కిన జరావ్యాధులన్నియు ఏర్పడుచున్నవి. కావున జననమరణ వార్ధక్యాదులందుగల దోషములను మాటిమాటికి చింతనచేయుట ముముక్షువుయొక్క పరమధర్మము. అట్లు చింతనచేసి వానినుండి తప్పించుకొనుటకై ఆత్మజ్ఞానమును బడయుటకు యత్నింపవలెను. 'దర్శనమ్' అనిచెప్పక 'అనుదర్శనమ్' అని చెప్పుటవలన ఆ యా దోషములను మఱల మఱల విచారించుచుండవలెనని, దానిచే వైరాగ్యము, ముముక్షుత్వము తీవ్రముగ ఏర్పడగలవని భావము. కాబట్టి ఈసాధన ముముక్షువులకు అత్యంతావశ్యకమని గుర్తెఱుంగవలయును.

'అసక్తిరనభిష్వఙ్గః పుత్రదారగృహాదిషు' - 'ఆదిషు' అను పదములో ధనము, క్షేత్రము, మున్నగునవి చేరును. గృహస్థాశ్రమమునందున్నవారీ వాక్యమును బాగుగ గమనించవలెను. కుటుంబము, బంధువులు, ధనము మున్నగునవి ఉండుటలో తప్పులేదు. కాని వానియందు తాదాత్మ్యము - సంసక్తి (Attachment) లేకుండవలెను.

'నిత్యం చ సమచిత్తత్వమ్' - ఇష్టానిష్టములందు సమత్వబుద్ధి ఎప్పుడో ఒకప్పుడు కాదు, ఎల్లప్పుడు ఉండవలెనని 'నిత్యం' అను పదముచే సూచితమగుచున్నది. 'అనన్యయోగేన' - దైవముతప్ప ఇతరములగు దృశ్యవస్తువులనుగూర్చిన సంకల్పములెవ్వియు మనస్సునకు రానీయకుండుటయే అనన్యయోగము. భక్తియోగముగాని, ధ్యానయోగముగాని, ఏ యోగముగాని ఈ అనన్యయోగముతో చేరినపుడే శక్తివంతముకాగలదు.

'భక్తిరవ్యభిచారిణీ' - భక్తిచంచలముగ నుండరాదు. అచంచలమైన భక్తినే ఆశ్రయించవలెను. ప్రారంభస్థితిలో అట్టి నిశ్చలభక్తి అనగా నిరంతరము దైవము పైననే మనస్సు నిలుపుట - సాధ్యముకాకపోయినను, ప్రయత్నాతిశయముచే అట్టి స్థితిని (ఏకాంతభక్తిని) యెప్పటికైనను సంపాదించియేతీరవలెను.

'వివిక్తదేశసేవిత్వమ్' - ప్రారంభదశలో ప్రాపంచిక మనస్తత్త్వముగల జనుల వలన విక్షేపముకలుగకుండు నిమిత్తము సాధనను ఏకాంతస్థలమున కొనసాగించుట ఉత్తమము. అట్టి ఏకాంతస్థలమును వారి వారి గృహమునందును ఏర్పాటుచేసికొనవచ్చును. ఒక ప్రత్యేకమగు గదిని ధ్యానాదులకై వినియోగించు కొనవచ్చును.

'అరతిర్జనసంసది' - మొదట దుర్జనసాంగత్యమును వదలి సత్సాంగత్యమును, సత్పురుషుల

సహవాసమును ఆశ్రయించి, సద్బోధలను బడసి ఆ బోధలను హృదయంగమ మొనర్చుకొనుటకై పూర్ణముగ అనుష్ఠించుటకొఱకై జనసమ్మర్దములేని ఏకాంతస్థలమున సాధనచేయవలెను అనియే భావము. అంతియేకాని సత్సహవాసము కూడదనికాదు.

'అధ్యాత్మజ్ఞాననిత్యత్వమ్' - అధ్యాత్మజ్ఞానము, దైవసంబంధమైన స్మృతి ఎపుడో ఒకానొకవేళ ఉండుట చాలదనియు నిరంతరము అట్టి జ్ఞానము హృదయమున వెలుగొందుచుండవలెననియు ఇట బోధింపబడినది. రాత్రికాలమున ఏక్షణమున చేతినుండి దీపము తొలగిపోవునో, ఆక్షణముననే అంధకారమువచ్చి ఆవరించును. అట్లే జ్ఞానదీపమును జారవిడిచినచో వెనువెంటనే అజ్ఞానతిమిరము ప్రవేశించి జీవుని అధోగతికి త్రోసివేయగలదు. కాబట్టి సాధకులు బహుజాగరూకులుగనున్నవారై 'అధ్యాత్మజ్ఞాన నిత్యత్వమ్' అను ఈ భగవద్వాక్యమును మఱల మఱల స్మరించుచు మాయను దరికి జేరనీయక చూడవలెను.

'తత్త్వజ్ఞానార్థదర్శనమ్' - తత్త్వజ్ఞానమును మాటలచే చెప్పుట చాలదనియు, ప్రత్యక్షముగ దర్శించవలెననియు, అనుభూత మొనర్చుకొనవలెననియు ఆదేశింపబడినది.

'అజ్ఞానం యదతో౽న్యథా' - ఈ అమానిత్వాది గుణములకు విరుద్ధములైన గుణములన్నియు అనగా దంభదర్పాదులన్నియు అజ్ఞానమే యని అర్థము.

ప్ర:— జ్ఞానగుణములేన్ని? అవియేవి?

ఉ:— జ్ఞానగుణములు ఇరువది. అవి క్రమముగ -

(1) తన్ను తాను పొగడుకొనకుండుట (2) డంబము లేకుండుట (3) పరప్రాణులను హింసింపకుండుట (4) ఓర్పుగలిగియుండుట (5) ఋజుత్వముగలిగియుండుట (6) గురుసేవచేయుట (7) బాహ్యాభ్యంతరశుద్ధిగలిగియుండుట (8) సన్మార్గమున స్థిరముగా నిలబడుట (9) మనస్సును బాగుగ నిగ్రహించుట (10) ఇంద్రియవిషయములందు విరక్తిగలిగియుండుట (11) అహంకారము లేకుండుట (12) పుట్టుక, చావు, ముసలితనము, రోగము - అనువానివలన గలుగు దుఃఖమును దోషమును మాటిమాటికి స్మరించుట (13) కొడుకులు (సంతానము), భార్య, యిల్లు - మున్నగువానియం దాసక్తి లేకుండుట (14) మఱియు వానియందు తాదాత్మ్యము (వారి దుఃఖాదులు తనకు కలిగినట్లు అభిమానము) లేకుండుట (15) ఇష్టానిష్టములు కలిగినపుడెల్లపుడును సమబుద్ధిగలిగియుండుట (16) భగవంతునియందు అనన్యభక్తిగలిగియుండుట (17) ఏకాంతప్రదేశము నాశ్రయించుట (18) జనసముదాయమునందు ప్రీతిలేకుండుట (19) నిరంతరము అధ్యాత్మజ్ఞానముగలిగియుండుట (20) తత్త్వజ్ఞానముయొక్క గొప్ప ప్రయోజనమును తెలిసికొనుట - అనునవి అయియున్నవి.

ప్ర:— అజ్ఞానమనగానేది?

ఉ:— వీనికి వ్యతిరేకమైనదియంతయు అజ్ఞానమే.

అ॥ ఇంతదనుక 'జ్ఞానము'ను గూర్చి చెప్పి ఇక జ్ఞేయమనగా నెద్దియో ఆఱుశ్లోకములద్వారా తెలియజేయుచున్నాడు -

13. జ్ఞేయం యత్తత్ప్రవక్ష్యామి యజ్జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే
అనాదిమత్పరం బ్రహ్మ న సత్తన్నాసదుచ్యతే.

టీక:– యత్ = ఏది, జ్ఞేయమ్ = తెలియదగిన బ్రహ్మస్వరూపమో, యత్ = దేనిని, జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని (మనుజుడు), అమృతమ్ = మోక్షమును (అమరత్వమును), అశ్నుతే = పొందుచున్నాడో, తత్ = దానిని, ప్రవక్ష్యామి = బాగుగచెప్పబోవుచున్నాను, అనాదిమత్ = ఆదిలేనట్టి, పరంబ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమనబడు, తత్ = అది, సత్ = సత్తని (ఉన్నదనిగాని), న ఉచ్యతే = చెప్పబడదు, అసత్ న *(ఉచ్యతే)* = అసత్తనియు (లేదనిగాని) చెప్పబడదు.

తా:– ఏది తెలియదగిన బ్రహ్మస్వరూపమో, దేనిని తెలిసికొని మనుజుడు అమృతస్వరూపమగు మోక్షమును పొందుచున్నాడో అద్దానిని బాగుగ చెప్పబోవుచున్నాను. ఆదిలేనట్టి పరబ్రహ్మమనబడు అయ్యది సత్తనిగాని (ఉన్నదనిగాని), అసత్తనిగాని (లేదనిగాని) చెప్పబడదు.

వ్యాఖ్య:– ఇక్కడనుండి మొదలుకొని ఆఱుశ్లోకములవఱకు జ్ఞేయమగు పరమాత్మ స్వరూపమును వర్ణించుచున్నారు. జ్ఞానమాత్రముతో సంతృప్తినొందక జ్ఞేయమునుగూడ ప్రతివారును తప్పక పొందితీరవలెను. మొదట దుర్గుణములను పోగొట్టుకొని సద్గుణములను అలవాటు చేసికొనవలెను. తదుపరి ఆ సద్గుణములనుగూడ దాటి నిర్గుణపరమాత్మసన్నిధికి జేరవలెను. అదియొక్కటియే పూర్ణస్థితి. తక్కినవన్నియు అపూర్ణస్థితులేయగును. ఇట్టి జ్ఞేయతత్త్వమునుబోధించు మతములు లోకమున చాల అరుదు. ఏలయనిన మతములలో అనేకములు సద్గుణములను (Ethics) మాత్రము బోధించునవే అయియున్నవి. అట్టిస్థితి మంచిదేకాని చాలదు. సాధకుడు సద్గుణప్రభావముచే విశుద్ధాంతరంగుడై, అంతటితో తృప్తినొందక ఇంకను పైకిపోయి కేవలముజ్ఞేయవస్తువగు పరమాత్మతోటి తాదాత్మ్యమును బొందవలెను. అదియే జీవుని చరమస్థితి. అట్టిస్థితిని జేరువఱకును సాధన నెవరును వదలరాదు. కావున గీతయందు భగవానుడు జ్ఞానగుణములతో పరితృప్తినిబొందక జ్ఞేయమును గూడ జెప్పి జీవుని అద్వైత తత్త్వముల మూడింటిని బోధించుటవలన నిది పరిపూర్ణశాస్త్రమని విజ్ఞులు పలుకుచున్నారు.

'ప్రవక్ష్యామి' – లెస్సగా జెప్పుచున్నాను – అధ్యాత్మ బోధయందు శ్రీకృష్ణపరమాత్మయొక్క అపరిమిత ఉత్సాహము ఈ పదముచే ద్యోతకమగుచున్నది.

'యజ్జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే' – జ్ఞేయవస్తువగు పరమాత్మనెఱింగినచో కలుగబోవు గొప్ప ఫలితము ముందుగానే తెలిసియున్నచో దానిని పొందుటకై సాధకుడు ఆనందముతో, ఉత్సాహముతో ముందునకు బయలుదేరగలడు. కనుకనే భగవాను డిచట జ్ఞేయస్వరూపమును వర్ణింపబోవుచు ముందుగనే దానిఫలితమును చెప్పివైచిరి. అమృతత్వమే, మోక్షమే దానిఫలితము. అహా! ఎట్టి మహత్తర ఫలితము! చిన్న చిన్న ప్రాపంచిక వస్తువులపై పెనగులాడుటకంటె మహోన్నతమైన ఈ జ్ఞేయవస్తువును పొందుటకై జీవుడేల కృషిసలుపరాదు.

'న సత్తన్నాసదుచ్యతే' – అది సత్తుకాదని చెప్పుదాని భావము దృశ్యవస్తువువలె గోచరము కాదనియే. అంతియేకాని అదిలేదని భావముకాదు.

14. సర్వతః పాణిపాదం తత్సర్వతో௨క్షి శిరోముఖమ్
సర్వతః శ్రుతిమల్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠతి.

టీక:– తత్ = అది (ఆ బ్రహ్మము, ఆత్మ), సర్వతః = అంతటను, పాణిపాదమ్ = చేతులు, కాళ్ళుగలదియు, సర్వతః = అంతటను, అక్షిశిరోముఖమ్ = కన్నులు, తలలు, ముఖములుగలదియు, సర్వతః = అంతటను, శ్రుతిమత్ = చెవులుగలదియు నయి, లోకే = ప్రపంచమునందు, సర్వమ్ = సమస్తమును, ఆవృత్య = ఆవరించి (వ్యాపించికొని), తిష్ఠతి = ఉన్నది.

తా:– అది (ఆ బ్రహ్మము, ఆత్మ) అంతటను చేతులు, కాళ్లు గలదియు, అంతటను కన్నులు, తలలు, ముఖములు గలదియు, అంతటను చెవులు గలదియు నయి ప్రపంచమునందు సమస్తమును ఆవరించి (వ్యాపించికొని) యున్నది.

వ్యాఖ్య:– ఆ పరబ్రహ్మను (పరమాత్మ) సర్వత్రనేత్రములు, చెవులు, ముఖములు గలిగియున్నదని చెప్పుటవలన, జీవులుచేయు పుణ్యపాపకార్యముల నన్నింటిని ఆతడు సదా గమనించుచునేయున్నాడని స్పష్టమగుచున్నది. ఈ సత్యమును తెలిసికొనినచో నిక పాపకృత్యముల నెవడు చేయగల్గును? మనస్సునందును ఆ పరమాత్మ వ్యాపించియుండుటవలన జీవుడుచేయు ప్రతిసంకల్పమున్ను ఆతని దృష్టియందు పడుచునే యుండునని భావము. ఇక్కారణమున ఏకార్యమైనను, ఏసంకల్పమైనను, అది యెంత రహస్యమైనది అయినప్పటికిని సర్వాంతర్యామియగు భగవంతునకు తెలియకపోదు. కాబట్టి జీవులు తమ యాచరణవిషయమై బహుజాగరూకులై పాపకార్యములను, పాపసంకల్పములను విడనాడి సన్మార్గమునే చేబట్టవలెను.

దేవుడెచటనున్నాడు? అను ప్రశ్నకు సర్వత్రవ్యాపించియున్నాడని యిచట సమాధానమొసంగబడెను.

'సర్వమావృత్యతిష్ఠతి' – సమస్తదృశ్యమును ఆవరించియున్నదని చెప్పుట వలన ఆత్మ దృశ్యముకంటె పరమై (అతీతమై) యున్నదని తేలుచున్నది. ఆవరించు వస్తువు ఆవరింపబడు వస్తువుకంటె అతీతమైయుండవలెనుగదా! దృగ్వస్తువగు ఆత్మ (బ్రహ్మము) దృశ్యమునంతను ఆవరించి తనయందుంచుకొనినది. తనగుప్పిటయందు పెట్టుకొనినది. కాబట్టి అల్పమగు దృశ్యము నాశ్రయింపక, మహత్తరమగు దృగ్వస్తువునే (పరమాత్మనే) ఆశ్రయింపవలయును.

15. సర్వేన్ద్రియగుణాభాసం సర్వేన్ద్రియవివర్జితమ్
అసక్తం సర్వభృచ్చైవ నిర్గుణం గుణభోక్తృ చ.

16. బహిరన్తశ్చ భూతానామచరం చరమేవ చ
సూక్ష్మత్వాత్తదవిజ్ఞేయం దూరస్థం చాన్తికే చ తత్.

17. అవిభక్తం చ భూతేషు విభక్తమివ చ స్థితమ్
భూతభర్తృ చ తజ్జ్ఞేయం గ్రసిష్ణు ప్రభవిష్ణు చ.

18. జ్యోతిషామపి తజ్జ్యోతిస్తమసః పరముచ్యతే
జ్ఞానం జ్ఞేయం జ్ఞానగమ్యం హృది సర్వస్య విష్ఠితమ్★.

టీక:– తత్ = ఆ బ్రహ్మము, సర్వేన్ద్రియగుణాభాసమ్ = సమస్తములైన ఇంద్రియముల యొక్క గుణములను ప్రకాశింపజేయునదియు, సర్వేన్ద్రియవివర్జితమ్ = సమస్తేంద్రియములులేనిదియు, అసక్తమ్ = దేనిని అంటనిదియు, సర్వభృత్ చ ఏవ = సమస్తమును భరించునదియు, నిర్గుణమ్ = (సత్త్వరజస్తమో) గుణరహితమైనదియు, గుణభోక్తృ చ = గుణముల ననుభవించునదియు, భూతానామ్ = ప్రాణులయొక్క, బహిః = వెలుపలను, అన్తః చ = లోపలను(స్థితమ్ = ఉండునదియు), అచరమ్ = కదలనిదియు, చరమ్ ఏవ చ = కదలునదికూడను, సూక్ష్మత్వాత్ = అతిసూక్ష్మమైయుండుటవలన, అవిజ్ఞేయమ్ = (అజ్ఞానులకు) తెలియబడనిదియు, తత్ = ఆ బ్రహ్మము, దూరస్థమ్ = దూరముగా నుండునదియు, అన్తికే చ = దగ్గఱగాకూడ (ఉండునదియు), భూతేషు = ప్రాణులందు, తత్ = ఆ బ్రహ్మము, అవిభక్తమ్ చ = విభజింపబడనిదియైనను, విభక్తం ఇవ చ = విభజింపబడిన దానివలె, స్థితమ్ = ఉన్నదియు, భూతభర్తృ చ = ప్రాణులను భరించునది (పోషించునది)యు, గ్రసిష్ణు = లయ మొనర్చునదియు, ప్రభవిష్ణు చ = సృష్టించునదియును (అని), జ్ఞేయమ్ = తెలిసికొన దగినది, (మఱియు) తత్ = ఆ బ్రహ్మము, జ్యోతిషామ్ అపి = ప్రాకాశించెడు వస్తువులగు సూర్యచంద్రాగ్న్యాదిపదార్థములకుగూడ, జ్యోతిః = ప్రకాశమునిచ్చునదియు, తమసః పరమ్ = తమస్సు (అజ్ఞానము) కంటె వేఱైనదియు (లేక అతీతమైనదియు), జ్ఞానమ్ = జ్ఞానస్వరూపమైనదియు, (చిన్మయరూపమును), జ్ఞేయమ్ = తెలియదగినదియు, జ్ఞానగమ్యమ్ = (అమానిత్వాది) జ్ఞానగుణములచే బొందదగినదియు, సర్వస్య = సమస్తప్రాణులయొక్క, హృది = హృదయమునందు, విష్ఠితమ్ = విశేషించియున్నదియు, (ఇతి = అని), ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది.

తా:– (జ్ఞేయస్వరూపమగు) ఆ బ్రహ్మము సమస్తములైన ఇంద్రియములయొక్క గుణములను ప్రకాశింపజేయునదియు, సమస్తేంద్రియములు లేనిదియు, దేనిని అంటనిదియు, సమస్తమును భరించునదియు, (సత్త్వరజస్తమో) గుణరహితమైనదియు, గుణముల ననుభవించునదియు, ప్రాణులయొక్క వెలుపలను, లోపలను ఉండునదియు, కదలనిదియు, కదలునదియును, అతిసూక్ష్మమై యుండుటవలన (అజ్ఞానులకు) తెలియబడనిదియు, దూరముగనుండునదియు, దగ్గరగాకూడ నుండునదియు, విభజింపబడనిదియైనను ప్రాణులందు విభజింపబడినదానివలె నున్నదియు, ప్రాణులను సృష్టించునదియు, పోషించునదియు, లయింపజేయునదియు అని తెలిసికొనదగినది. మఱియు అది ప్రకాశించెడు సూర్యచంద్రాగ్న్యాదిపదార్థములకుగూడ ప్రకాశమునిచ్చునదియు, తమస్సు (అజ్ఞానము) కంటె వేఱైనదియు (లేక అతీతమైనదియు), జ్ఞానస్వరూపమైనదియు (చిన్మయరూపమును), తెలియదగినదియు, (అమానిత్వాది) జ్ఞానగుణములచే బొందదగినదియు, సమస్తప్రాణులయొక్క హృదయమునందు విశేషించియున్నదియు నని చెప్పబడుచున్నది.

వ్యాఖ్య:– ఈ శ్లోకములందు జ్ఞేయమగు పరబ్రహ్మమెట్టిదో వివరముగ తెలుపబడినది. 'జ్ఞానగమ్యమ్' అని చెప్పుటవలన ఆ జ్ఞేయస్వరూపము పైన దెల్పిన జ్ఞానగుణములు గలిగియున్నప్పుడు

★ ధిష్ఠితమ్ – పాఠాంతరము

మాత్రమే లభ్యమగునని స్పష్టమగుచున్నది. కర్మ మార్గమునుగాని, భక్తిమార్గమునుగాని, ధ్యానమార్గమునుగాని దేనిననుసరించినప్పటికిని, తుద కందఱును ఈ జ్ఞేయస్వరూపమగు పరమాత్మనెఱింగియే ముక్తిని బడయవలసియుండును. కాబట్టి ముముక్షువు జ్ఞానగుణముల సముపార్జనతోబాటు ఈ జ్ఞేయస్వరూప మననముకూడ గావించుచుండవలెను.

వాసనాక్షయముతోబాటు తత్త్వజ్ఞానమున్ను గలిగియుండవలెనని అర్థము. సాధ్యవస్తువునుగూర్చిన పరిజ్ఞానము, సాధన రెండును ఉండవలెనని భావము. గీత యొక్క సారము, గీతయొక్క ధ్యేయము, లక్ష్యము ఈ జ్ఞేయ (పరబ్రహ్మ) తత్త్వమే కావున సాధకు లీ శ్లోకముయొక్క అర్థమును లెస్సగ భావించుచు తాముకూడ అట్టి పరబ్రహ్మస్వరూపులేయని చింతించుచు తమచిత్తములను ఆ జ్ఞేయబ్రహ్మమునందు లీనమొనర్చి, బ్రహ్మస్వరూపులే అయి ప్రకాశించులాగున ప్రయత్నించవలెను. అదియే జీవితపరమావధి.

అసక్తమ్ = దృక్ స్వరూపమగు ఆత్మ దృశ్యమును ఏమాత్రము అంటకనున్నది.

'బహిరన్తశ్చభూతానామ్' - భగవంతు డెచటకలడు? అను ప్రశ్న కిచట సమాధాన మొసంగబడినది. సమస్తచరాచరప్రాణికోట్లయొక్క వెలుపల, లోపలగూడ పరమాత్మ యున్నారని యిచట స్పష్టీకరింపబడినది. కావున జనులు తాముజేయు పాపపుణ్యములను భగవానుడు అతిసమీపముగనేయుండి చూచుచున్నారని యెఱింగి పాపకార్యములను చేయరాదు.

'అచరం చరమేవ చ' - ఒకే వస్తువు కదలుచును, కదలకయు నెట్లుండ గలదు? స్వప్నములో మనుజుడు స్వప్నలోకదృష్ట్యా కదలుచున్నను వాస్తవముగ తన పడకపై కదలకనే పరుండియున్నాడుకదా! అట్లే స్వప్నతుల్యమగు ఈ జగత్తునందు ప్రాణికోట్లరూపమున కదలుచున్నను వాస్తవముగ బ్రహ్మరూపమున నిశ్చలముగనే పరమాత్మ వెలయుచున్నారు. లేక, ప్రాణికోట్లలో చరములగు మనుష్య పశుపక్ష్యాది రూపములతోను, అచరములగు శిలాపర్వతాదుల రూపముతోను వెలయుచున్నారనియు చెప్పవచ్చును.

'సూక్ష్మత్వాత్తదవిజ్ఞేయమ్' - స్థూలాకాశము, చిత్తాకాశము, చిదాకాశము అని మూడు కలవు. ఇవి ఒకదానికంటె మఱియొకటి సూక్ష్మతరములైనవి. వీనిలో మూడవదియగు చిదాకాశమే జ్ఞేయమగు పరబ్రహ్మము. కావున అది అత్యంత సూక్ష్మమైనది. స్థూలదృష్టికి, ప్రాపంచకదృష్టికి, అజ్ఞానదృష్టికి, అది గోచరింపదు. జ్ఞాననేత్రముచేతనే అయ్యది తెలిసికొనబడగలదు.

'అన్తికే చ తత్' - పరమాత్మ జనులకు అతిసమీపమున నున్నారని యిట తెలుపబడినది. కావున దండించు అధికారి చెంతనేయున్నాడని భావించి పాపకృత్యములెవ్వియు చేయరాదు.

'అవిభక్తం చ భూతేషు విభక్తమివ చ స్థితమ్' - వాస్తవముగ పరమాత్మ ప్రాణికోట్లలో వేఱువేఱుగ లేరు. వారెన్నడును విభజింపబడి యుండలేదు. అవిద్యచేతనే అట్లు విభజింపబడియున్నట్లు గోచరించుచున్నారు. కనుకనే 'ఇవ' అను పదము ప్రయోగింపబడినది. కలశజలమందు, నదీజలమందు, సముద్రజలమందు సూర్యుడు వేఱ్వేఱుగా గనుపించినను బింబరూపమున వారు అవిభక్తముగనే యున్నారు కదా! అట్లే పరమాత్మయునని యెఱుంగవలెను. పుష్పమాలలో దారమువలె సమస్తభూతకోట్లయందు అవిభక్తులై వెలయుచున్న ఆ పరమాత్మ నెఱింగి జన్మసార్థకత నొందవలెను.

'భూతభర్తృ చ, గ్రసిష్ణు ప్రభవిష్ణుచ' - పుట్టించువారు, పోషించువారు, లయింపజేయువారు పరమాత్మయే. సృష్టిస్థితిలయకారకులు వారే. బ్రహ్మ, విష్ణు, శివరూపములు మూడును వారివే.

'తమసః పరముచ్యతే' - ఈ బ్రహ్మాండములన్నియు, మనస్సు, బుద్ధి మున్నగునవియు తమస్సునందు - అనగా మాయయందు, అవిద్యయందు గలవు. పరమాత్మ ఆ తమస్సునకు అవల నున్నారు. కావున మాయామాలిన్యము లెవ్వియు వారినంటవు. ముముక్షు లీ ప్రకారముగ తమ యథార్థస్వరూప మట్టిదోషరహిత పరబ్రహ్మమే యని సతతము భావించుచు, మాయాదోషములను దరికిజేరనీయక చూడవలెను.

'జ్ఞానం జ్ఞేయం జ్ఞానగమ్యమ్' - మొదటిజ్ఞానమునకు శుద్ధచైతన్యమని అర్థము. రెండవజ్ఞానమునకు అమానిత్వాది గుణములని యర్థము. పరమాత్మకు జ్ఞేయమను నామధేయ మీ అధ్యాయమున నొసంగబడెను. అనగా 'తెలిసికొనదగినది' అని అర్థము. ప్రపంచములో ఇతరవస్తువులెన్నిటిని తెలిసికొనినను, తెలిసికొనదగినదియగు బ్రహ్మమును తెలిసికొననిచో అవియన్నియు నిరుపయోగములే యగును. ఏలయనిన, ప్రపంచవస్తు జ్ఞానముచే జనులు జననమరణప్రవాహమును తప్పించుకొను శక్తిని బడయజాలరు.

భగవాను డెట్లు పొందబడునను ప్రశ్నకు 'జ్ఞానగమ్యమ్' అని సమాధానమొసంగబడినది. అమానిత్వాది జ్ఞానగుణములచే భగవంతుడు పొందబడునని యర్థము. కావున ఎవ్వరైనను సరియే భగవానుడు తెలిపిన ఈ అమానిత్వాది సద్గుణసంపత్తి కలిగియున్నచో ఆతడు జ్ఞేయమును తప్పక పొందియే తీరును.

'హృది సర్వస్య విష్ఠితమ్' అందఱి హృదయములలో భగవంతు డధివసించుచున్నారని చెప్పబడినది. సర్వస్య అని చెప్పుటవలన పిపీలికాది బ్రహ్మపర్యంతముగల ప్రాణికోట్ల హృదయమందును, స్థావరాదులందునుగూడ భగవానుడు వసించుచున్నారని అర్థము. కావున తన హృదయమందున్న పరమాత్మను బొందుటకు పాపికి, చండాలునకు కూడ హక్కుగలదు. ఆత్మ అందఱియొక్క జన్మహక్కు అయియున్నది. కావున జాతిమతవిచక్షణలేక సర్వులును నిరాటంకముగ వారిని పొందుటకు యత్నింపవచ్చును.

హృదయమందు నివసించుచున్నారని చెప్పుటవలన భగవంతుడు జనులశరీరమందే అతిసమీపమున వర్తించుచున్నారని నిశ్చయించి పాపకార్యము లెవ్వియు చేయక, భగవత్ప్రాప్తికై నిరంతరయత్నశీలురై యుండవలెను.

ప్ర:- 'జ్ఞేయ' మగు పరబ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమును వర్ణింపుము?

ఉ:- (1) ఆ జ్ఞేయమగు పరబ్రహ్మము అంతటను చేతులు, కాళ్లు, కన్నులు, శిరస్సులు, ముఖములు, చెవులు గలదియు (2) అంతటను ఆవరించియున్నదియు (3) సమస్తేంద్రియముల గుణములను ప్రకాశింపజేయునదియు (4) సమస్తేంద్రియములు లేనిదియు (5) దేనిని అంటనిదియు (6) సమస్తమును భరించునదియు (7) సత్త్వరజస్తమోగుణరహితమైనదియు (8) గుణముల ననుభవించు నదియు (9) ప్రాణులయొక్క వెలుపలను, లోపలను ఉండునదియు (10) కదలనిదియు (11) కదులునదియు (12) అతిసూక్ష్మమైయుండుటవలన (అజ్ఞానులకు) తెలియబడనిదియు (13) దూరముగానుండునదియు (14) దగ్గఱగాకూడ నుండునదియు (15) విభజింపబడనిదియైనను ప్రాణుల యందు విభజింపబడినదానివలె నున్నదియు (16) ప్రాణులను సృష్టించునదియు, పోషించునదియు, లయింపజేయునదియు (17) సూర్యాది ప్రకాశకపదార్థములనుగూడ ప్రకాశింపజేయునదియు (18) తమస్సు (అజ్ఞానము) కంటె వేఱైనదియు (లేక అతీతమైనదియు) (19) చిన్మయరూపమును (20) తెలియదగినదియు

(21) (అమానిత్వాది) జ్ఞానగుణములచే పొందదగినదియు (22) సమస్తప్రాణులయొక్క హృదయమందు విశేషించియున్నదియు నని చెప్పబడుచున్నది.

అII ఇవ్విధముగ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల రెండిటినిగూర్చి తెలిపి, అట్టి విజ్ఞానమువలన కలుగు ఫలితమును వచించుచున్నాడు -

19. ఇతి క్షేత్రం తథా జ్ఞానం జ్ఞేయం చోక్తం సమాసతః
మద్భక్త ఏతద్విజ్ఞాయ మద్భావాయోపపద్యతే.

టీక:- ఇతి = ఈ ప్రకారముగ, క్షేత్రమ్ = క్షేత్రము, తథా = అట్లే, జ్ఞానమ్ = జ్ఞానము, జ్ఞేయమ్ చ = జ్ఞేయముకూడ, సమాసతః = సంక్షేపముగ, ఉక్తమ్ = చెప్పబడెను, మద్భక్తః = నాభక్తుడు (నాయందు భక్తిగలవాడు), ఏతత్ = దీనిని, విజ్ఞాయ = తెలిసికొని, మద్భావాయ = నాస్వరూపమునుబొందుటకు (మోక్షమునొందుటకు), ఉపపద్యతే = తగినవాడగుచున్నాడు.

తా:- ఈ ప్రకారము క్షేత్రము, అట్లే జ్ఞానము, జ్ఞేయముకూడ సంక్షేపముగ చెప్పబడినవి. నా భక్తుడు (నాయందు భక్తిగలవాడు) వీనినెఱింగి నాస్వరూపమును (మోక్షమును, భగవదైక్యమును) బొందుట కర్హుడగుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:- 'మద్భక్త ఏతద్విజ్ఞాయ' - నాభక్తుడు దీనిని తెలిసికొని అనిచెప్పుట వలన భక్తుడు కానివాడు ఆ జ్ఞానాదుల నెఱుంగజాలడనియు, పైనదెల్పిన జ్ఞానజ్ఞేయాదుల నెఱుంగుటకు పూర్వము ప్రతివారున్ను భక్తుడు కావలసియున్నదనియు స్పష్టమగుచున్నది. భక్తియను పుష్పమునుండి జ్ఞానమనుఫల మావిర్భవించును. కావున ప్రప్రథమమున సర్వేశ్వరునిపై, సద్గురువులపై అచంచలభక్తి కలిగియుండి జపతపపూజసంకీర్తనాదులచే వారిని ఆరాధించువారికి వారు కరుణించి జ్ఞాన, జ్ఞేయముల నెఱుంగగల 'బుద్ధియోగము' నొసంగగలరు. తద్ద్వారా ఆ భక్తులు జ్ఞానులై భగవత్సాయుజ్యమునకు ('మద్భావాయ') తగినవారగుచున్నారు. అట్లుకాక భగవద్భక్తిలేనిచో వారెంతటి గొప్పపండితులైనప్పటికిని, భౌతికవిజ్ఞాన కుశలత్వము గలిగియున్నప్పటికిని ఈశ్వరీయ విజ్ఞానము, జ్ఞేయతత్త్వానుభవము వారికి కలుగజాలదని ఈశ్లోకముద్వారా వెల్లడియగుచున్నది. మఱియు జనులు సామాన్యభక్తితో తృప్తిపడక, సాధనాతిశయముచే క్రమముగ జ్ఞాన, జ్ఞేయములను గూడ నెఱిగి మోక్షార్హులు కావలసియున్నారనియు విదితమగుచున్నది.

మోక్షమును ఎవరు పొందగలరను ప్రశ్నకు భగవంతు డిచట సూటియైన సమాధానము నొసంగెను. ఈ జ్ఞానజ్ఞేయాది తత్త్వమును బాగుగ తెలిసికొనినవారే మోక్షార్హులని ఇచట వచింపబడినది. ఆ జ్ఞానాదులో భగవద్భక్తికలవారికే అబ్బుననియు తెలుపబడినది.

ప్ర:- భగవత్సాయుజ్యమును (మోక్షమును) ఎవడు బొందగల్గును?

ఉ:- జ్ఞానస్వరూపమును, జ్ఞేయస్వరూపమును బాగుగ తెలిసికొనినవాడు.

ప్ర:- జ్ఞాన జ్ఞేయములను ఎవడు తెలిసికొనగల్గును?

ఉ:- భగవద్భక్తికలవాడు మాత్రమే.

అII ఇంతదనుక జ్ఞానజ్ఞేయములను గూర్చి తెలిపి ఇక ప్రకృతి, పురుషులను వర్ణించుచున్నాడు -

20. ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి
వికారాంశ్చ గుణాంశ్చైవ విద్ధి ప్రకృతి సంభవాన్.

టీక:– ప్రకృతిమ్ = ప్రకృతిని, పురుషమ్ చ ఏవ = పురుషుని, ఉభౌఅపి = రెండిటిని, అనాదీ = ఆదిలేనివని, విద్ధి = తెలిసికొనుము, వికారాన్ చ = (మనోబుద్ధీంద్రియాదుల) వికారములను, గుణాన్ చ ఏవ = (సత్త్వరజస్తమో) గుణములను, ప్రకృతిసంభవాన్ = ప్రకృతివలన గలిగినవిగా నెఱుంగుము.

వ్యాఖ్య:– మాయ, ఈ సంసారము, బంధము - ఎప్పుడు మొదలుపెట్టినది అని చాలామంది ప్రశ్నించుచుందురు. రాత్రి నిద్రించినపిదప స్వప్నములో ఈ స్వప్నమెపుడు మొదలుపెట్టినది? అను ప్రశ్నకు ఫలానసమయమని ఎవరు ఎట్లు జవాబు చెప్పలేరో, అట్లే ఈ జాగ్రత్ప్రపంచమును గూర్చియు నెఱుంగవలెను. కనుకనే ఈ మాయను, ప్రకృతిని అనాది యని పేర్కొనిరి. అనాదియని పేర్కొనిరేకాని అనంతమని చెప్పలేదు. ఏలయనగా ఏక్షణమున మనుజునకు జ్ఞానోదయమగునో ఆ క్షణముననే 'మాయ' 'ప్రకృతి' 'బంధము' అంతమైపోవును. కాబట్టి ప్రకృతి, బంధము అనాదియని యెవరును భయపడనవసరములేదు. జ్ఞానప్రాప్తికై యత్నించినచాలును. స్వప్నలోకములో స్వప్నము అనాదిగా కన్పించినను, మేలుకొనినచో అంతమైపోవునుగదా. ప్రకృతి అనాది, సాంతము అనియు; పురుషుడు అనాది, అనంతుడు అనియు నెఱుంగవలెను.

'వికారాంశ్చ గుణాంశ్చైవ విద్ధిప్రకృతిసంభవాన్' - ప్రకృతి పురుషుల యిరువురిలో పురుషుడు (ఆత్మ) నిత్యశుద్ధుడు. వారిలో ఏవికారమున్ను ఉండజాలదు. కామ క్రోధసుఖదుఃఖమోహాది వికారములన్నియు ప్రకృతినుండియే జనించినవై యున్నవి. కావున జీవునకు ఈ **కామక్రోధాది** వికారములున్నంతవఱకు తానింకను ప్రకృతియందున్నవాడేయనియు, బంధయుతుడేయనియు, పురుషుడగు నిర్వికారపరమాత్మను చేరలేదనియు నెఱుంగవలెను. జీవుడెపుడు ప్రయత్నపూర్వకముగ ఆ వికారములను పారద్రోలి చిత్తమును వాసనాశూన్యముగ గావించుకొనునో అపుడు మాత్రమే బంధవిముక్తిని బడసి, పురుషుడగు భగవంతునియందు వసింపగలడు. మఱియు ఏవైన దుఃఖములు, మనోవికారములు కలిగినపుడు 'ఇవి ప్రకృతికి జెందినవేకాని నాకుగాదు. ఇవి నాస్వరూపములుకావు. నేను వీనికి సాక్షిని, నిర్వికారుడను' అని దృఢముగ భావించుకొని దుఃఖరహితుడై మేరువుపగిది స్థిరచిత్తముగలిగి ఆయా వికారములను తొలగద్రోసికొనవలెను.

అ॥ ప్రకృతి పురుషులను గుఱించి ఇంకను వివరముగ తెలుపుచున్నాడు -

21. కార్యకారణకర్తృత్వే★ హేతుః ప్రకృతిరుచ్యతే
పురుషస్సుఖదుఃఖానాం భోక్తృత్వే హేతురుచ్యతే.

టీక:– కార్యకారణకర్తృత్వే = కార్యకారణములను గలుగజేయుటయందు, ప్రకృతిః = ప్రకృతి (మాయ), హేతుః = హేతువని, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, సుఖదుఃఖానాం = సుఖదుఃఖములయొక్క, భోక్తృత్వే = అనుభవించుటయందు, పురుషః = .పురుషుడు., హేతుః = హేతువని, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నాడు.

★ కార్యకరణకర్తృత్వే - పాఠాంతరము

తా:– కార్యకారణములను గలుగజేయుటయందు ప్రకృతి హేతువనియు, సుఖదుఃఖముల ననుభవించుటయందు పురుషుడే హేతువనియు చెప్పబడుచున్నది.

వ్యాఖ్య:– కార్యమనగా శరీరము. కారణమనగా ఇంద్రియ మనోబుద్ధ్యహంకారములు, పంచభూతములు, శబ్దాదివిషయములు - వీనియన్నింటిని గలుగజేయునది (హేతువు) ప్రకృతి. ప్రకృతి జడమైనది. కావున సుఖదుఃఖముల ననుభవింపలేదు. పురుషుడు చిద్రూపుడు, అసంగుడు. కావున ఆతనికి సుఖదుఃఖభోక్తృత్వముండజాలదు. అయినను ప్రకృతియొక్క సంయోగముచే ఆ యా సుఖదుఃఖాదులను పురుషు డనుభవించునట్లు తోచుచున్నాడు. అంతియేకాని వాస్తవముగ నతనికి కర్తృత్వభోక్తృత్వాదు లెవ్వియునులేవు.

అ॥ ప్రకృతియొక్క గుణములతోటి కలయికయే జీవుని జన్మకు హేతువని వచించుచున్నాడు -

22. పురుషః ప్రకృతిస్థో హి భుఙ్క్తే ప్రకృతిజాన్ గుణాన్
కారణం గుణసఙ్గోఽస్య సదసద్యోనిజన్మసు.

టీక:– ప్రకృతిస్థః = ప్రకృతియందున్నవాడై, పురుషః = పురుషుడు (జీవుడు), ప్రకృతిజాన్ = ప్రకృతివలనబుట్టిన, గుణాన్ = (సుఖదుఃఖాది) గుణములను, భుఙ్క్తేహి = అనుభవించుచున్నాడు కదా!, గుణసఙ్గః = (ఆయా) గుణములతోటికూడికయే, అస్య = ఈ జీవునకు, సదసద్యోనిజన్మసు = మంచిచెడ్డజన్మములెత్తుటయందు, కారణమ్ = కారణము (అయియున్నది).

తా:– ప్రకృతియందున్నవాడై పురుషుడు (జీవుడు) ప్రకృతివలన బుట్టిన (సుఖదుఃఖాది) గుణములను అనుభవించుచున్నాడు. ఆ యా గుణములతోడి కూడికయే ఈ జీవునకు ఉత్తమ నికృష్టజన్మములెత్తుటయందు హేతువైయున్నది.

వ్యాఖ్య:– జీవుడు ఈ సంసారబంధమున తగుల్కొనుటకును, ఉత్తమాధమజన్మలను బొందుటకును కారణమేమియో ఈ శ్లోకమున తెలుపబడినది. ప్రకృతియొక్క (సత్త్వరజస్తమో) గుణములతోటి, ఆ యా గుణములవలనబుట్టిన ప్రాపంచిక పదార్థములతోటి సంయోగమే జీవునకు బంధహేతువగుచున్నది. పురుషుడు వాస్తవముగ నిర్వికారుడై, జన్మవర్జితుడై, దృగ్రూపుడై యున్నను దృశ్యమగు దేహేంద్రియాదులందు, ప్రాపంచిక పదార్థములందు అహంకార, మమకారములుగలిగి అట్టి దృశ్యోపాధితోను దానిగుణములతోను సంయోగము గలిగియుండుటవలన వికారవంతుడై, జనన మరణములనొందుచు సంసారిత్వమును బడయుచున్నాడు. కాబట్టి విచారశీలుడు జన్మాది దుఃఖములకు కారణ మీగుణసంగమేయని యెఱింగి తన ఉపాధితోను, ఆ ఉపాధిగుణములతోను, సంగము, ఆసక్తి, మమకారము, అహంకారము లేనివాడై, అసంగ నిర్గుణ చిద్రూపమే తానని భావించుచు, తద్రూపుడై వెలయుచున్నచో, ఇక జన్మాదిదుఃఖము లెచ్చట? దుఃఖభూయిష్ఠమగు ఈ జననమరణప్రవాహమునుండి తప్పించుకొనుటకు ఉపాయ మిదియొకటియే అయియున్నది. సంసక్తియే బంధము, అసంసక్తియే ముక్తి. ఒకపెద్ద 'ఫ్యాక్టరీలో' అనేకచక్రములు, యంత్రములు పనిచేయుచున్నను, మూలస్థానమునగల పెద్దచక్రము (Flywheel) నకు తగిలించియుండు బెల్టు తెగిపోయినచో వేలకొలది యంత్రములన్నియు ఒక్కుమ్మడి ఆగిపోవునుగదా! అట్లే ఈ జననమరణాదిరూప సంసారయంత్రాంగమంతయు, జీవుడు గుణములతోటి,

ఉపాధితోటి, ప్రకృతితోటి సంగమును త్యజించినచో, ఆ క్షణమే నిలిచిపోవ జీవునకు మోక్షము కరతలామలకమగును.

ప్ర:– జీవుడు ఉత్తమ, నీచజన్మలను బొందుటకు కారణమేమి?

ఉ:– గుణములతోడ, ప్రకృతితోడ, ఆతని కలయికయే అట్టి జన్మాదిదుఃఖములకు కారణము.

ప్ర:– కాబట్టి జన్మరాహిత్యమునకు ఉపాయమేమి?

ఉ:– వివేకముద్వారా ప్రకృతితోను, గుణములతోను, ఉపాధితోను, దృశ్యవిషయములతోను, సంగమును (సంసక్తిని) త్యజించుటయే.

అ॥ ఈ దేహమందలి పురుషుడు (జీవుడు) సాక్షాత్ పరమాత్మయే యని వచించుచున్నాడు -

23. ఉపద్రష్టానుమన్తా చ భర్తా భోక్తా మహేశ్వరః
పరమాత్మేతి చాప్యుక్తో దేహేఽస్మిన్ పురుషః పరః.

టీక:– పురుషః = పురుషుడు (ఆత్మ), అస్మిన్‌దేహే *(సతి)* అపి = ఈ శరీరమునందున్నప్పటికిని, పరః = శరీరముకంటె వేఱైనవాడును, ఉపద్రష్టా = సాక్షిగనుండువాడును, అనుమన్తాచ = అనుమతించువాడును, భర్తా = భరించువాడును, భోక్తా = అనుభవించువాడును, మహేశ్వరః = పరమేశ్వరుడును (గొప్పప్రభువు, నియామకుడును), పరమాత్మా ఇతి చ = పరమాత్మయుఅని, ఉక్తః= చెప్పబడెను.

తా:– పురుషుడు (ఆత్మ) ఈ శరీరమందున్నప్పటికిని శరీరముకంటె వేఱైనవాడును, సాక్షిభూతుడును, అనుమతించువాడును, భరించువాడును, అనుభవించువాడును, పరమేశ్వరుడును (గొప్పప్రభువు, నియామకుడును), పరమాత్మయు అని చెప్పబడుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– 'ఉపద్రష్టా' - యజ్ఞమునందు 'ఉపద్రష్ట' అనువాడు సాక్షిమాత్రుడుగనుండును. అట్లే ఆత్మ శరీరమందున్నను 'పరః' - శరీరముకంటె వేఱుగ, పరముగనున్నవాడై దేహేంద్రియాదులకు సాక్షిగ వెలయుచున్నాడు. కావున జీవుడు తాను వాస్తవముగ అట్టి పరమాత్మస్వరూపుడే యనియు దేహేంద్రియాదులుకాదనియు లెస్సగ భావనచేయవలెను.

'మహేశ్వరః, పరమాత్మా, దేహేఽస్మిన్' - అని చెప్పబడినందువలన జగన్నాథుడైన పరమేశ్వరుడు, పరమాత్మ ఈ దేహమందే వర్తించుచున్నాడని స్పష్టమగుచున్నది. ఈ ప్రకారముగ భగవానుడు జీవునకు అతిసమీపమున నుండుటవలన **ప్రయత్నముచే** సులభముగ పొందగలడు. వారికై దూర దూరములందు ప్రయాసపడి వెతుకనక్కఱ లేదు. మఱియు శిక్షించువాడు, శాసించువాడు, (ఈశ్వరుడు) చెంతనేయుండుట వలన పాపులివ్విషయమును గమనించి పాపకృత్యము లెవ్వియు చేయకనుండవలెను.

'పరః' - అని చెప్పుటవలన ఆత్మ దేహముతో, ఉపాధితో, సంబంధములేక దానికి పరముగా వేఱుగ, అతీతముగ నున్నదని తెలియుచున్నది. 'పరఃపురుషః' - అను పదములకు పరమపురుషుడు, పరమాత్మ అనియు అర్థము చెప్పవచ్చును.

ప్ర:– పరమాత్మ యెట్టివాడు?

ఉ:– (1) శరీరమందున్నను, శరీరముకంటె వేఱుగనున్నవాడును, (2) సాక్షిభూతుడును, (3) అనుమతించువాడును, (4) భరించువాడును, (5) అనుభవించువాడును, (6) గొప్పనియామకుడును, (పరమేశ్వరుడును) అయియున్నాడు.

అ॥ ఈ ప్రకారముగ ప్రకృతిపురుషులనుగూర్చి యెఱుంగుటవలన గలుగు ఫలితమును వచించుచున్నాడు –

24. య ఏవం వేత్తి పురుషం ప్రకృతిం చ గుణైః సహ
సర్వథా వర్తమానోఽపి న స భూయోఽభిజాయతే.

టీక:– యః = ఎవడు, ఏవమ్ = ఈ ప్రకారముగ, పురుషమ్ = పురుషుని, గుణైఃసహ = గుణములతోగూడిన (త్రిగుణాత్మకమైన), ప్రకృతిమ్ చ = ప్రకృతిని, వేత్తి = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = అతడు, సర్వథావర్తమానః అపి = ఎట్లున్నప్పటికిని, భూయః = మఱల, న అభిజాయతే = పుట్టడు.

తా:– ఎవడీ ప్రకారముగ పురుషుని (ఆత్మను), గుణములతో గూడిన ప్రకృతిని తెలిసికొనుచున్నాడో, ఆతడేవిధముగ నున్నప్పటికిని మఱల జన్మింపడు.

వ్యాఖ్య:– మఱల జన్మనుబొందకుండుటకు అనగా మోక్షప్రాప్తికి ఉపాయమేమియో ఇచట సెలవిచ్చుచున్నారు. పురుషుడు (ఆత్మ) యెట్టివాడు? ప్రకృతి యెట్టిది? అను నీప్రకారముగ ఆత్మానాత్మవిచారణాసమర్థుడైయుండు మనుజుడు, దృక్, దృశ్యములను బాగుగ వివేచించి చూడగలడు. కాబట్టి అట్టి విచారణాశీలుడు త్రిగుణాత్మకమై, బంధజనకమై, దుఃఖప్రదమైనట్టి ప్రకృతిని ఆశ్రయింపక గుణరహితమై, బంధచ్ఛిదమై, పరమానందరూపమైనట్టి పురుషునే (ఆత్మనే) ఆశ్రయించును. కావున ఆతడిక జన్మింపడు, ముక్తుడేయగును. ఏలయనగా ప్రకృతి, పురుషుల జ్ఞానముకలవాడు, అనాత్మను, అనగా దృశ్యమును, ప్రకృతిని తనకంటె (పురుషునికంటె) వేఱుగజూచుచు అద్దానితో సంగము (కలయిక) లేకుండును. కనుకనే అట్టివాడు ముక్తుడై మఱల జన్మింపడని వచింపబడినది.

'సర్వథా వర్తమానోఽపి' – అట్టివాడు ఎట్లున్నప్పటికిని – అని చెప్పుటచే సమాధినిష్ఠుడైయున్నను, లేక లోకమున (ప్రజోపకార) కార్యములను జేయుచున్నను, బ్రహ్మచర్యాదిరూపమగు ఏ ఆశ్రమమందున్నను, మఱల జన్మింపడని భావము. అతడెట్లువర్తించినను సర్వథాముక్తుడేయగును. అయితే 'ఎట్లు వర్తించినను' అనుదానికి అర్థము 'నిషిద్ధాచరణ గలిగియుండినప్పటికిని' అని యెవరును భావింపరాదు. ఏలయనిన నిషిద్ధాచరణగలవాడు ఆత్మానాత్మవివేకి యెన్నటికిని కానేరడు. మఱియు వివేకియగువాడు నిషిద్ధకృత్యముల నెన్నటికిని చేయనూ చేయడు. కావున ఇట్టి వాక్యముల యర్థమును గ్రహించుటయందు బహుజాగరూకుడై యుండవలెను.

ప్ర:– ప్రకృతి, పురుషులనుగూర్చిన జ్ఞానము గలిగియున్నచో ఫలితమేమి?

ఉ:– అట్టి జ్ఞానము కలవాడు ఏ ప్రకారము వర్తించినను జన్మరాహిత్యమును బొందును. అతడు మఱల జన్మింపడు.

అ॥ వారివారి సంస్కారముల ననుసరించి జనులు పెక్కుమార్గములద్వారా పరమాత్మను సాక్షాత్కరించుకొని ముక్తులగుచున్నారని రెండు శ్లోకములలో తెలియజేయుచున్నాడు -

**25. ధ్యానేనాత్మని పశ్యన్తి కేచిదాత్మానమాత్మనా
అన్యే సాంఖ్యేన యోగేన కర్మయోగేన చాపరే.**

టీక:– ఆత్మానమ్ = ఆత్మను, (ప్రత్యగాత్మను, లేక పరమాత్మను), కేచిత్ = కొందఱు, ఆత్మనా = శుద్ధమగుమనస్సుచేత, ధ్యానేన = ధ్యానయోగము ద్వారా, ఆత్మని = తనయందు, పశ్యన్తి = చూచుచున్నారు (సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారు), అన్యే = మఱికొందఱు, సాంఖ్యేన యోగేన = సాంఖ్యయోగముచేతను, అపరే = ఇంకకొందఱు, కర్మయోగేన చ = కర్మయోగముచేతను, (పశ్యన్తి = చూచుచున్నారు).

తా:– ఆత్మను (ప్రత్యగాత్మను లేక పరమాత్మను) కొందఱు శుద్ధమగు మనస్సుచే ధ్యానయోగముద్వారా తనయందు గాంచుచున్నారు (సాక్షాత్కరించుకొనుచున్నారు). అట్లే మఱికొందఱు సాంఖ్యయోగముచేతను, ఇంక కొందఱు కర్మయోగము చేతను చూచుచున్నారు. (అనుభూత మొనర్చుకొనుచున్నారు).

వ్యాఖ్య:– జనులు వారివారి యంతఃకరణము ననుసరించి భిన్నభిన్న సంస్కారములు గలిగియుందురు. అట్టి సంస్కారముల కనుగుణ్యముగనే వారు భగవంతుని గూర్చి ప్రయత్నించుదురు. కొందఱు ధ్యానమందు, కొందఱు భక్తియందు, కొందఱు జ్ఞానమందు, కొందఱు కర్మయందు ఇష్టము గలిగియుందురు. ఏ మార్గము ననుసరించినను శుద్ధచిత్తముతోగూడి ప్రయత్నించినయెడల భగవానుని సాక్షాత్కరింపగలరని యిట వచింపబడినది. అన్నియు ఒకే లక్ష్యమును పొందింపజేయుటవలన అన్నిమార్గములును సమానములే యగును. వారివారి మనస్తత్త్వము ననుసరించి ఆ యా మార్గములననుసరించుటకు సర్వులు స్వతంత్రులై యున్నారనియు ఈ శ్లోకముద్వారా మఱియు రాబోవు శ్లోకములద్వారా స్పష్టము చేయబడినది.

ఇచట ధ్యానయోగము, సాంఖ్యయోగము (జ్ఞానయోగము), కర్మయోగము అను మూడు యోగములు చెప్పబడినవి. భక్తియోగము ధ్యానయోగమం దంతర్భూతమై యుండుటచే నిట ప్రత్యేకముగ చెప్పలేదు.

'పశ్యన్తి' - చూచుచున్నారు అని చెప్పుటవలన, భగవంతుడు ఒక పరోక్షవస్తువుకాదని ప్రత్యక్షముగ జనులాతనిని గాంచగలరనియు, అనుభూత మొనర్చుకొనగలరనియు విదితమగుచున్నది. కావున ఇక దైవప్రాప్తివిషయమై జనులు సందేహింపనవసరములేదు. మఱియు దేవుడున్నాడా లేడా యను సంశయమునకును ఇక తావు లేదు. ఏలయనిన 'నీవు దేవుని చూడగలవు; మహాత్ములు ధ్యానాదులచే ఆ ప్రకారము చూచుచున్నారు' అని శ్రీకృష్ణమూర్తి అసందిగ్ధముగ చెప్పివైచిరి.

'ఆత్మని' - 'తనయందే' అని పేర్కొనుటవలన పరమాత్మ యెచటనోకాదు, తనయందే పొందబడుచున్నాడని వ్యక్తమగుచున్నది. దీనిచే భగవంతుని అతిసమీపత్వము వెల్లడియగుచున్నది. తన హృదయమందే పరమాత్మకలడని చెప్పుటచే ఆతనికై యితరత్ర వెతకుయత్నములను క్రమముగ తగ్గించుకొని మనుజుడు హృదయసంశోధనమునకై గడంగవలసియుండును. మఱియు 'ఆత్మనా' అని వచించుటచే ఏ

మార్గము ననుసరించినను శుద్ధచిత్తమొకటియే తనయందున్న ఆత్మరూపమును పొందుటకై ఏకైక సాధనమని గ్రహించవలెను. అదియొకటియే మోక్షద్వారమును తెరచుటకు తాళపుచెవియై యున్నది. కావున మోక్షసాధనము వారివారి చేతులలోనే యున్నది. తమ మనస్సును తాము శుద్ధముచేసికొని, సంస్కరించుకొని పరమాత్మవైపునకు అగ్రసరులగుటయే ముక్తిసాధనము.

సామాన్యముగ కొందఱు కర్మయోగమును తక్కువగను, జ్ఞానయోగమును అధికముగను చెప్పుకొనుచుందురు. కాని భగవాను డిచట కర్మయోగమునకు జ్ఞానధ్యానయోగములతో సరిసమానస్థాయి నొసంగి గౌరవించిరి. ఏలయనిన నిష్కామకర్మయోగము చిత్తశుద్ధిద్వారా జ్ఞానావిర్భావమునకు హేతుభూతమై జ్ఞానయోగఫలమగు భగవత్సాక్షాత్కారమును కలుగజేయుచున్నది.

ప్ర:– జనులు పరమాత్మను ఎచట సాక్షాత్కరించుకొనగలరు?

ఉ:– తమ హృదయమందే.

ప్ర:– దేనిద్వారా?

ఉ:– శుద్ధమనస్సుద్వారా.

ప్ర:– ఏ ప్రకారముగ?

ఉ:– కొందఱు ధ్యానయోగముననుసరించి, కొందఱు సాంఖ్యయోగము (జ్ఞానయోగము) ననుసరించి, మఱికొందఱు కర్మయోగము ననుసరించి – పరమాత్మను సాక్షాత్కరించుకొందురు.

26. అన్యే త్వేవ మజానన్తః శ్రుత్వాఽన్యేభ్య ఉపాసతే
తేఽపి చాతితరన్త్యేవ మృత్యుం శ్రుతిపరాయణాః.

టీక:– అన్యేతు = మఱికొందఱైతే, ఏవమ్ = ఈ ప్రకారముగ, (ధ్యాన, సాంఖ్య, కర్మయోగముల వలన), అజానన్తః = తెలిసికొనజాలనివారలై, అన్యేభ్యః = ఇతరులవలన, శ్రుత్వా = (ఆ పరమాత్మనుగూర్చి) విని (ఉపదేశింపబడి), ఉపాసతే = ఉపాసించుచున్నారు (అనుష్ఠించుచున్నారు), శ్రుతిపరాయణాః = శ్రవణమునందు ఆసక్తి, నిష్ఠగలవారగు, తేఅపిచ = వారుకూడ, మృత్యుమ్ = మరణమును(మరణరూపమగు ఈసంసారబంధమును), అతితరన్త్యేవ = తప్పకదాటుదురు.

తా:– మఱికొందఱైతే ఈ ప్రకారముగ (ధ్యాన సాంఖ్య కర్మయోగములవలన) తెలిసికొనజాలనివారై, ఇతరులవలన (ఆ పరమాత్మనుగూర్చి) విని ఉపాసించుచున్నారు. (అనుష్ఠించుచున్నారు). శ్రవణతత్పరులగు వారున్ను మృత్యువును (మృత్యురూపమగు ఈ సంసారమును) తప్పక దాటుదురు.

వ్యాఖ్య:– ధ్యానజ్ఞానాది యోగములను గూర్చిన తత్త్వమును తెలిసికొనజాలనివారు శ్రద్ధతో గూడుకొని అనుభవజ్ఞులగు ఇతరులవలన విని తద్రీతి యనుష్ఠించినచో వారున్ను పైవారివలె మృత్యురూపసంసారమును దాటివేయగలరని ఇట చెప్పబడినది. 'అజానన్తః' అని చెప్పుటచే యోగపరిజ్ఞానము, విద్య, పాండిత్యము లేకున్నను శ్రద్ధ, భక్తి, అనుష్ఠానములచే సంసారసముద్రమును దాటివేయవచ్చునని స్పష్టమగుచున్నది. వైద్యశాస్త్రపరిజ్ఞానము లేకున్నను వైద్యుడిచ్చిన మందును

శ్రద్ధావిశ్వాసములతో సేవించినచో రోగము నెమ్మదించునుగదా! వైద్యుడైనను తనకు రోగము వచ్చినచో ఆ ప్రకారము సేవించిననే రోగముపశమించును. కాబట్టి ఎవరికైనను అనుష్ఠానము ముఖ్యము. కనుకనే 'ఉపాసతే' అను పదముకూడ చేర్చబడెను. కేవలము విద్య, కేవలము శ్రవణముకూడచాలదు. ఆ రెండింటిలో అనుష్ఠానము కూడ చేరవలెను. అయితే తత్త్వపరిజ్ఞానము, విద్య లేకుండుటకంటె వానిని కలిగియుండుటయే శ్రేష్ఠము. ఒకవేళ ఏ కారణముచేతనైన అట్టివిద్య కలిగియుండని పక్షమున, ఇతరుల వలన దైవధర్మములను, పరమార్థసత్యములను వినియైనను అనుష్ఠించి తరించవచ్చుననియే యిట తెలుపబడినదని గ్రహించవలెను. కాబట్టి శాస్త్రపరిజ్ఞానము, విద్య ఏకారణముచేనైన సముపార్జించకనున్నవారు, చదువురానివారు దిగులుపడి కూర్చొనక మహనీయులవలన ఆధ్యాత్మిక రహస్యములను శ్రవణముచేసి వానిని చక్కగ ఆచరణయందుంచుకొని తరించవచ్చును. తక్కినవారివలె వీరున్ను సంసారదుఃఖమును దాటివేయగలరు. 'అతితరన్త్యేవ' అని చెప్పుటవలన తప్పక దాటగలరని స్పష్టపఱుపబడినది.

'మృత్యుమ్' - 'సంసారబంధమును' దాటుదురు అని చెప్పక 'మృత్యువును' దాటుదురు అని ఇట చెప్పబడినది. దీనినిబట్టి ఈ సంసారస్థితి కేవలము మృత్యురూపమై, మృత్యుమయమైయున్నదని ద్యోతకమగుచున్నది. 'మృత్యువును, సంసారస్థితిని' భగవానుడు ఏకార్థవాచకములు (Synonyms) గ వాడెను. ఈ విషయమును సాధకులు **గుర్తెఱింగి** మృత్యురూపములేయగు ప్రాపంచిక (సాంసారిక) సుఖములను జూచి మురిసిపోక మరణరహిత పరమాత్మతో నైక్యమగుటకే యత్నించవలెను.

ప్ర:– శాస్త్రపరిజ్ఞానము లేనివారుగాని, ధ్యానాదియోగములను దెలియనివారుగాని యెట్లు తరించగలరు?

ఉ:– ఇతరులవలన తత్త్వమును శ్రవణముచేసి, చక్కగ అనుష్ఠించి తరించగలరు.

ప్ర:– ఈ సంసారస్థితి యెట్టిది?

ఉ:– మృత్యురూపమైయున్నది.

ప్ర:– మృత్యువును మనుజు డెట్లు దాటగలడు?

ఉ:– దైవతత్త్వమును పెద్దలవలన విని ఆ ప్రకార మాచరించినచో దాటివేయగలడు.

అ|| సమస్త పదార్థములున్ను క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల సంయోగమువలననే కలుగుచున్నవని చెప్పుచున్నాడు -

27. యావత్సంజాయతే కించిత్సత్త్వం స్థావరజఙ్గమమ్
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞసంయోగాత్తద్విద్ధి భరతర్షభ.

టీక:– భరతర్షభ = భరతవంశశ్రేష్ఠుడవగు ఓ అర్జునా!, స్థావరజఙ్గమమ్ = చరాచరాత్మకమైన, సత్త్వమ్ = వస్తువు, యావత్ కించిత్ = ఏదేది, సంజాయతే = పుట్టుచున్నదో, తత్ = అది, క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞసంయోగాత్ = క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల కూడికచేత, విద్ధి = (కలుగునవి) ఎఱుంగుము.

తా:– భరతవంశశ్రేష్ఠుడవగు ఓ అర్జునా! ఈ ప్రపంచమున స్థావర జంగమాత్మకమగు పదార్థ మేది పుట్టుచున్నదో, అదియదియంతయు క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులకూడిక వలననే కలుగుచున్నదని యెఱుంగుము.

వ్యాఖ్య:– ప్రపంచమున ఏవస్తువుకూడ, వ్యక్తికూడ క్షేత్రజ్ఞుడగు పరమాత్మయొక్క సంయోగములేనిదే ఉద్భవించదని తెలుపబడుటవలన చరాచరములగు సమస్తప్రాణికోట్లయందును భగవానుని అస్తిత్వమును కలదని నిశ్చయించి సర్వభూతదయ గలిగి వర్తించవలెను. భగవంతుడు రాతియందున్నాడా? అను ప్రశ్నకు భగవానుని సంయోగములేనిచో అసలు రాయియే ఉద్భవించదని గీత చెప్పుచున్నది. స్థావరమగు రాతి విషయమే ఇట్లుండ నిక జంగమమగు మనుష్యాది ప్రాణికోటి విషయమై వేఱుగ చెప్పవలెనా! కాబట్టి చెట్టుయందు, పుట్టయందు, రాతియందు, చీమయందు, పక్షియందు, మృగమునందు, మనుష్యునియందు, చండాలునియందు, బ్రాహ్మణునియందు రాక్షసునియందు, దేవతయందు పరమాత్మ నివసించుచున్నారను విశ్వాసము కలిగియుండవలెను.

ప్ర:– ఈ స్థావర జంగమ పదార్థములన్నియు నెట్లావిర్భవించుచున్నవి?

ఉ:– క్షేత్రముయొక్కయు, క్షేత్రజ్ఞునియొక్కయు సంయోగము (కూడిక) వలన ఆవిర్భవించుచున్నవి.

అ॥ సర్వభూతములందును సమముగ వ్యాపించియున్న పరమాత్మను తెలిసికొనువాడే నిజముగ తెలివిగలవాడని వచించుచున్నాడు –

28. సమం సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠన్తం పరమేశ్వరమ్
వినశ్యత్స్వవినశ్యన్తం యః పశ్యతి స పశ్యతి.

టీక:– సర్వేషు భూతేషు = సమస్తప్రాణులందును, సమమ్ = సమముగ, తిష్ఠన్తమ్ = ఉన్నట్టి, పరమేశ్వరమ్ = పరమాత్మను, వినశ్యత్సు = (ఆ యా ప్రాణులదేహాదులు) నశించినను, అవినశ్యన్తమ్ = నశింపనివానినిగా, యః = ఎవడు, పశ్యతి = చూచుచున్నాడో, (తెలిసికొనుచున్నాడో) సః = అతడు, పశ్యతి = (నిజముగ) చూచుచున్నాడు, (అతడే యథార్థమును తెలిసికొనినవాడని భావము.)

తా:– సమస్తప్రాణులందును సమముగనున్నట్టి పరమాత్మను, ఆయా ప్రాణులదేహాదులు నశించినను నశింపనివానినిగ ఎవడు చూచుచున్నాడో, (తెలిసికొనుచున్నాడో) అతడే నిజముగ చూచువాడగును. (విజ్ఞుడని భావము).

వ్యాఖ్య:– భగవానుడు కొందఱియందు హెచ్చుగను కొందఱియందు తక్కువగను లేరు. పుష్పములందు దారమువలె సమస్తప్రాణికోట్లయందును, సమముగ వ్యాపించియున్నారు. (సమమ్). మఱియు 'సర్వేషు' అను పదముచే ఏ ఒకానొక ప్రాణిలోమాత్ర ముండుట కాదనియు, విశ్వమందలి సమస్తభూతకోట్లయందును భగవానుడధివసించుచున్నాడనియు స్పష్టమగుచున్నది.

'వినశ్యత్స్వవినశ్యన్తమ్' – దేహేద్యుపాధులు నశించినను అందున్న ఆత్మ, పరమేశ్వరుడు నశించుటలేదు – అని తెలుపబడినది. దీనినిబట్టి దేహాది దృశ్యప్రపంచమంతయు నాశశీలమైనదియు, నశింపనివస్తు వొక ఆత్మయే యనియు స్థిరపడుచున్నది. కావున అట్టి నశ్వరదేహాదిపదార్థములందు మమత్వములేక శాశ్వత ఆత్మవస్తువు కొఱకే అన్వేషింపవలయును.

'యఃపశ్యతి సపశ్యతి' - దేహాద్యుపాధులు నశించినను ఆత్మ నశింపదని చూడగల్గువారే నిజముగ చూడగలవారని యిట పేర్కొనబడినది. కాబట్టి ఈసత్యమెఱుంగని వారందఱు నేత్రములున్నను వాస్తవముగ నేత్రవిహీనులేయని పై భగవద్వాక్యముల వలన స్పష్టమగుచున్నది. స్థూలనేత్రములున్నను, పైనదెల్పిన దృశ్యవినాశత్వ బ్రహ్మ(ఆత్మ)సత్యత్వపరిజ్ఞానములేనివాడు అనగా జ్ఞాననేత్రములేనివాడు - అతడెంతటి లౌకిక విద్యావేత్తయైనను, ధనికుడైనను, సుందరుడైనను, బలవంతుడైనను, అధికారవంతుడైనను, రాజాధిరాజైనను - భగవానుని దృష్టిలో గ్రుడ్డివాడే యని తెలుచున్నది. కావున భగవత్ప్రతిపాదితమగు ఈ సూత్రప్రకారము ప్రతివారును తాము వాస్తవముగ నేత్రములు కలవారా, లేనివారా యని చూచుకొని అజ్ఞానాంధత్వమును తొలగించుటకై ప్రయత్నించవలెను. భౌతికనేత్రములతోబాటు జ్ఞాననేత్రములనుగూడ సంపాదించుకొనవలెను. దేహాది దృశ్యపదార్థములను నాశవంతములుగను, ఆత్మను శాశ్వతముగ నెఱుంగగల్గుటయే జ్ఞాననేత్రమును సంపాదించుట యగును.

ప్ర:– పరమాత్మ యెచట నివసించుచున్నారు?

ఉ:– సమస్తప్రాణులందును నివసించుచున్నారు.

ప్ర:– ఏ ప్రకారముగ?

ఉ:– సర్వప్రాణులందును సమముగ.

ప్ర:– దేహాదుల ప్రభావమేమి?

ఉ:– అవి నాశవంతములైనవి.

ప్ర:– ఆత్మయొక్క స్వభావమేమి?

ఉ:– ఆత్మ నాశరహితమైనది. దేహాద్యుపాధులు నశించినను అది నశింపకయేయుండును.

ప్ర:– లోకములో నేత్రములుగలవా డెవడు?

ఉ:– దేహాదిదృశ్యపదార్థములు నశించినను ఆత్మ నశింపదను నిట్టి వివేకము, జ్ఞానదృష్టికలవాడే వాస్తవముగ నేత్రములు గలవాడు.

అ॥ పరమాత్మ సర్వత్ర సమరూపమున వెలయుచున్నారని యెఱుంగువాడు ముక్తుడు కాగల్గునని వచించుచున్నాడు -

29. సమం పశ్యన్హి సర్వత్ర సమవస్థిత మీశ్వరమ్
న హినస్త్యాత్మనాఽఽత్మానం తతో యాతి పరాంగతిమ్.

టీక:– హి = ఏలయనగా, సర్వత్ర = సమస్తప్రాణులందును, సమవస్థితమ్ = లెస్సగఉన్నట్టి, ఈశ్వరమ్ = పరమేశ్వరుని (పరమాత్మను), సమమ్ = సమానముగా, పశ్యన్ = చూచుచు (తెలిసికొనుచు),

ఆత్మనా = తనచేత, ఆత్మానమ్ = ఆత్మను (తన్ను), న హినస్తి = హింసించుకొనడు, తతః = అందుచేత, పరాంగతిమ్ = సర్వోత్తమగతిని (మోక్షమును), యాతి = పొందుచున్నాడు.

తా:– ఏలయనగా - సమస్తప్రాణులందును లెస్సగ వెలయుచున్నట్టి పరమాత్మను సమముగ వ్యాపించియున్నట్లుజూచుచు మనుజుడు తన ఆత్మను తాను హింసించుకొనడు. కావున సర్వోత్తమగతిని (మోక్షమును) బొందుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– సమం, సర్వత్ర, సమవస్థితమ్ - అను మూడుపదములను ప్రయోగించుటవలన భగవంతుడు (1) సమానముగ వర్తించుచున్నారనియు (2) సర్వత్రవర్తించుచున్నారనియు (3) లెస్సగా వర్తించుచున్నారనియు తెలియుచున్నది. ఈ ప్రకారముగ పరమాత్మను సమస్తప్రాణులందును సమముగ వీక్షించువాడు ఆ పరమాత్మను ప్రయత్నపూర్వకముగ నెట్లెనను తెలిసికొనుటవలన తన ఆత్మను తాను చంపుకొనుట లేదని తెలియుచున్నది. ఆత్మను తెలిసికొనకపోవుటయే ఆత్మను హింసించుట. అదియే 'ఆత్మ' హత్య. మఱియు ఆత్మ నెఱుంగనివాడు జననమరణ సంసారప్రవాహమునబడి కొట్టుకొనిపోయి నానాబాధలు పడుటవలనను తన ఆత్మను తాను హింసించుకొనినవాడేయగును. కావున వారివారి సంసారబాధలకు వారే కారకులని స్పష్టమగుచున్నది. ఆత్మను తెలిసికొనినచో ముక్తుడగుటచే ఆ బాధలెవ్వియు లేకుండును. కావున విజ్ఞులగువారు తమ ఆత్మను హింసించుకొనక, ఆత్మహత్యకు గడంగక, సర్వత్ర సమముగ వ్యాపించియున్న పరమాత్మనెఱింగి తత్ఫలితముగ సర్వోత్తమమగు మోక్షగతి నొందవలయును. మోక్షమును 'పరాంగతిమ్' (ఉత్తమగతి) యని చెప్పుటవలన ప్రపంచములో గల పదవులన్నిటిలోను ఆత్మసాక్షాత్కారస్థితియే సర్వోత్తమమని తెలియుచున్నది.

ప్ర:– పరమాత్మ అంతటను ఏ ప్రకారము వ్యాపించియున్నారు?

ఉ:– సమానముగా.

ప్ర:– ప్రపంచములో జీవుల సంసారబాధకు కారణమేమి?

ఉ:– సర్వత్ర సమముగ వ్యాపించియున్న పరమాత్మను దర్శింపకపోవుటయే.

ప్ర:– ఆ బాధకు బాధ్యు లెవరు?

ఉ:– తానే. తన ఆత్మను తాను తెలిసికొనక - ఈ రూపమున ఆత్మహత్యను చేసికొనుచు ఆ యా బాధలకు గురియగుచున్నాడు.

ప్ర:– జీవుల ఈ సంసారబాధకు నివారణోపాయమేమి?

ఉ:– సర్వత్ర సమముగ వ్యాపించియున్న పరమాత్మను తెలిసికొనుటయే.

ప్ర:– ప్రపంచములోగల సమస్తపదవులలో, గతులలో శ్రేష్ఠమైనదేది?

ఉ:– ఆత్మసాక్షాత్కారము, మోక్షము.

ప్ర:– మోక్షప్రాప్తికి ఉపాయమేమి?

ఉ:– పరమాత్మ సర్వత్ర సమముగ వ్యాపించియున్నట్లు తెలిసికొని తన హృదయమున వారిని సాక్షాత్కరించుకొనుటయే.

అ॥ ప్రకృతియే సమస్తకార్యములను నెరవేర్చుననియు, ఆత్మ అకర్తయనియు తెలుపుచున్నాడు -

30. ప్రకృత్యైవ చ కర్మాణి క్రియమాణాని సర్వశః
యః పశ్యతి తథాఽఽత్మానమకర్తారం స పశ్యతి.

టీక:– *యః* = ఎవడు, *కర్మాణి* = కర్మములను, *ప్రకృత్యా ఏవ* = ప్రకృతిచేతనే, *సర్వశః* = సర్వవిధముల, *క్రియమాణాని* = చేయబడుచున్నట్లుగను, *తథా* = అట్లే (మఱియు), *ఆత్మానమ్* = ఆత్మను, *అకర్తారం చ* = కర్తగానివానిగను, *పశ్యతి* = చూచుచున్నాడో (తెలిసికొనుచున్నాడో), *సః* = అతడు, *పశ్యతి* = (నిజముగ) చూచుచున్నవాడగును.

తా:– ఎవడు కర్మములను ప్రకృతిచేతనే సర్వవిధముల చేయబడుచున్నట్లుగను, అట్లే ఆత్మను కర్తకానివానిగను చూచుచున్నాడో (తెలిసికొనుచున్నాడో) ఆతడే నిజముగ చూచుచున్నవాడగును.

వ్యాఖ్య:– లోకములో సర్వత్ర సమస్తకర్మములను ప్రకృతియే జరుపుచున్నది. ఆత్మతటస్థుడుగ, సాక్షీభూతుడుగనున్నాడు. వాస్తవముగ అతడు కర్తకానేరడు. ఆతని సాన్నిధ్యమహిమచే ప్రకృతియే క్రియలన్నిటిని సర్వవిధముల నెఱవేర్చుచున్నది. ఈ సత్యము నెఱుంగువాడే వాస్తవదృష్టిగలవాడు. అతడే నిజముగ చూచువాడు. తక్కినవారు నేత్రములున్నను సత్యమును గాంచజాలనివారని అర్థము. ప్రపంచమున చాలమంది కర్తృత్వాదులను ఆత్మయందే ఆరోపించి 'నేను చేయుచున్నాను, నేను దుఃఖించుచున్నాను' - ఇత్యాదివాక్యములను పలుకుచున్నారు. వారు యథార్థమును చూచువారు కాదు. నేత్రములు గలిగియున్నను వారు సత్యమును గాంచజాలనివారు. కావున ఇట్టి జ్ఞాననేత్రమును సంపాదించుకొనవలెను. లేకున్న వారు భగవద్దృష్టియందు నేత్రవిహీనులే యగుదురు. వారు అంధకారమునందు (అవిద్యయందు) జీవించువారే యగుదురు.

ప్ర:– ప్రపంచములో సమస్తకర్మలు దేనిచే చేయబడుచున్నవి?

ఉ:– ప్రకృతిచే.

ప్ర:– మఱి ఆత్మ యేమి చేయుచున్నది?

ఉ:– అది యేమియు చేయుటలేదు. అది అకర్త. దాని సాన్నిధ్యముచేతనే ప్రకృతి సమస్తమును జరుపుచున్నది. (మయాధ్యక్షేణ ప్రకృతిః సూయతే సచరాచరమ్).

ప్ర:– ఈ ప్రపంచమున యథార్థముగ నేత్రములు కలవాడెవడు?

ఉ:– 'ప్రకృతిచేతనే సమస్తకార్యములు చేయబడుచున్నవి. ఆత్మ అకర్త' అను జ్ఞానము కలవాడే ప్రపంచమున వాస్తవముగ నేత్రములుకలవాడు. తక్కినవారు నేత్రములున్నను లేనివారే యగుదురు (జ్ఞాననేత్రవిహీనులని భావము).

అ॥ జీవుడు బ్రహ్మము నెపుడు పొందగలడో చెప్పుచున్నాడు –

31. యదా భూతపృథగ్భావమేకస్థమనుపశ్యతి
తత ఏవ చ విస్తారం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా.

టీక:– యదా = ఎప్పుడు, భూతపృథగ్భావమ్ = ప్రాణికోట్లయొక్క వేఱ్వేఱుగనుండుటను (పలువిధభేదములతో గూడిన ప్రపంచమును), ఏకస్థమ్ = ఒక్కదానియందు (ఆత్మయందు) ఉన్నదానిగను, చ = మఱియు, తతః ఏవ = దానినుండియే, విస్తారమ్ = విస్తరించుచున్న దానినిగను, అనుపశ్యతి = చూచుచున్నాడో, తదా = అప్పుడు, (సః = అతడు), బ్రహ్మ = బ్రహ్మమును, సంపద్యతే = పొందుచున్నాడు, (లేక బ్రహ్మముగనే అగుచున్నాడు).

తా:– ఎప్పుడు వేఱ్వేఱుగనున్న ఈ భూతప్రపంచమంతను ఒక్కదానియందు (పరమాత్మయందు) ఉన్నదానిగను, మఱియు దానినుండియే విస్తరించుచున్నదానినిగను వీక్షించునో, అపుడు (మనుజుడు) బ్రహ్మమును పొందుచున్నాడు. (లేక బ్రహ్మముగనే అగుచున్నాడు).

వ్యాఖ్య:– అనేక ప్రాణికోట్లతోగూడి వేఱ్వేఱుగా కనుపించు ఈజగత్తు వాస్తవముగ ఒకే స్వరూపమై యున్నది.

ఒకే పరమాత్మయందది వేఱ్వేఱుగ కల్పింపబడినది. కావున ఈ వేఱ్వేఱురూపములు సత్యములుకావు. అవి దేనియందు కల్పింపబడినవో, అట్టి ఆత్మయే సత్యమైనది. ఈ రహస్యము నెపుడెఱుంగునో అపుడు మనుజుడు బ్రహ్మమునే పొందుచున్నాడు లేక బ్రహ్మముగనే అగుచున్నాడు.

'అనుపశ్యతి' – 'పశ్యతి' అని చెప్పక 'అనుపశ్యతి' అను చెప్పుటవలన అట్టి ఏకత్వమును మాటిమాటికి అభ్యాసముద్వారా లెస్సగ చూడవలెనని భావము.

'బ్రహ్మసంపద్యతే తదా' – మనుజుడు మోక్షము నెపుడు పొందగలడో ఆ సుముహూర్త మిచట తెలియజేయబడినది. అది ఒకానొక నిర్దిష్టసమయముకాదు. ఏ సుముహూర్తమం దాతడు భిన్నభిన్న రూపములతో గూడిన ఈ జగత్తును ఏకమగుపరమాత్మయందు కల్పింపబడియున్న దానినిగను దానినుండియే విస్తరించినదానినిగను తెలిసికొనునో, ఆ ముహూర్తమందే యాతడు అట్టి బ్రహ్మజ్ఞానముచే బ్రహ్మమునే పొందుచున్నాడు. (బ్రహ్మమందు లయమై బ్రహ్మరూపుడుగనే శేషించుచున్నాడు. అదియే మోక్షము).

దీనినిబట్టి ఈ ప్రపంచమున అనేకత్వమునుజూచుట బంధలక్షణమనియు, ఏకత్వమునుజూచుట మోక్షలక్షణమనియు స్ఫురించుచున్నది. కావున విజ్ఞుడగువాడు నామరూపములను విడనాడి సచ్చిదానందములను గ్రహించుటద్వారా అనేకత్వమున ఏకత్వమునువీక్షించుటను అభ్యసించవలయును.

ప్ర:- మనుజుడు బ్రహ్మము నెపుడు పొందగలడు?

ఉ:- ఎపుడీ భిన్నభిన్నరూపములతో గూడిన సమస్తప్రపంచమును ఒక్క పరమాత్మయందున్న దానినిగను, దానినుండియే విస్తరించినదానినిగను, వీక్షింపగల్గునో (అట్టి బ్రహ్మజ్ఞానముచే) అపుడే బ్రహ్మమును పొందగల్గును.

అ|| ఇక మూడు శ్లోకములద్వారా ఆత్మయొక్క మహిమావిశేషమును, స్వభావమును వర్ణించుచున్నాడు -

32. అనాదిత్వాన్నిర్గుణత్వాత్పరమాత్మాయ మవ్యయః
శరీరస్థోఽపి కౌన్తేయ న కరోతి న లిప్యతే.

టీక:- కౌన్తేయ = ఓ అర్జునా!, అనాదిత్వాత్ = ఆదిలేనివాడు (కారణరహితుడు) అగుటచేతను, నిర్గుణత్వాత్ = (త్రి) గుణరహితుడగుటచేతను, అవ్యయః = నాశరహితుడగు, అయం పరమాత్మా = ఈ పరమాత్మ, శరీరస్థః అపి = శరీరమందున్నవాడైనను, న కరోతి = ఏమియు చేయుటలేదు, న లిప్యతే = దేనితోను అంటబడుట లేదు.

తా:- ఓ అర్జునా! ఆదిలేనివాడు (కారణరహితుడు) అగుటచేతను, (త్రి) గుణరహితుడగుట వలనను, ఈ పరమాత్మ శరీరమునందున్నప్పటికిని ఏమియు చేయకయు, దేనిచేతను అంటబడకయు నున్నాడు.

వ్యాఖ్య:- ప్రపంచములోని సమస్తపదార్థములు ఆద్యంతములు కలవి. పరమాత్మ ఒకడే ఆద్యంతములు లేనివాడు. మఱియు అతడు(త్రి) గుణములుగాని, తజ్జనితవికారములుగాని లేనివాడు, నాశరహితుడు (అవ్యయుడు). వాస్తవముగ తానేమియు చేయుటలేదు. సర్వము తానే అయియుండుటచే ఇకపోవుటగాని, వచ్చుటగాని, చేయుట గాని యెట్లు పొసగ గలదు? అతడు అసంగుడు. దేనితోను అంటకనున్నాడు. స్వప్నపదార్థములను మేలుకొనినవా రెట్లు అంటగలరు? కావున శరీరము, మనస్సు, బుద్ధి మున్నగునవి అనేకకార్యములను జేయుచున్నను ఆత్మ సాక్షిగ, నిష్క్రియముగ, అసంగముగ సహజ ఆనందస్థితియందు వెలయుచున్నాడు.

'శరీరోస్థోఽపి' - అని చెప్పుటవలన పరమాత్మ దూరమునలేడు. అతి సమీపమున వారివారి శరీరములందే యున్నాడని స్పష్టమగుచున్నది. కావున చెంతనే హృదయగుహయందు దాగుకొనియున్న ఆ దేవదేవుని కనుగొని ధన్యులగుటకు సర్వులును ప్రయత్నించవలెను. శరీరమొక దేవాలయమని, ఆత్మ మూలవిరాట్టని భావించి పవిత్రభావనలనే గలిగియుండులాగునను, పాపస్పర్శలేకుండులాగునను చూడవలెను.

33. యథా సర్వగతం సౌక్ష్మ్యాదాకాశం నోపలిప్యతే
సర్వత్రావస్థితో దేహే తథాఽఽత్మా నోపలిప్యతే.

టీక:— సర్వగతమ్ = సర్వత్రవ్యాపించియున్న, ఆకాశమ్ = ఆకాశము, సౌక్ష్మ్యాత్ = సూక్ష్మముగుటవలన, యథా = ఏ ప్రకారముగ, న ఉపలిప్యతే = (ధూళిమున్నగువానిచే) అంటబడదో, తథా = అప్రకారమే, సర్వత్రదేహే = శరీరమునందంతటను (లేక, సకలశరీరములందును), అవస్థితః = ఉన్న (వ్యాపించియున్న), ఆత్మా = పరమాత్మ, న ఉపలిప్యతే = (శరీరగుణదోషములచే) అంటబడడు.

తా:— సర్వత్రవ్యాపించియున్న ఆకాశము సూక్ష్మముగుటవలన ఏ ప్రకారముగ (ధూళిమున్నగువానిచే) అంటబడదో, ఆ ప్రకారమే శరీరమందంతటను (లేక, సకలశరీరములందును) వెలయుచున్న పరమాత్మ (శరీర గుణదోషములచే) అంటబడకనున్నాడు.

వ్యాఖ్య:— దృశ్యప్రపంచములో అతిసూక్ష్మమైనవస్తువు ఆకాశము. కావున దానిని దృష్టాంతముగ తీసికొని ఆత్మయొక్క నిర్లేపత్వ, సర్వవ్యాపకత్వ, సూక్ష్మత్వ, నిర్మలత్వములు బోధింపబడినవి. చిన్నచిన్న ఉపమానములద్వారా గొప్పగొప్పబోధలను తెలియజెప్పుట గీతయొక్క ఒకానొక విశిష్టత. ఆకాశము అని చెప్పినందువలన ఆత్మ ఆకాశమని యెవరును భావింపరాదు. ఆకాశమువలె అతిసూక్ష్మమైనదని మాత్రమే యెఱుంగవలయును. ఆకాశము బురద మొదలగువానియందు వ్యాపించియున్నను, వానిగుణదోషములచే అంటబడనట్లు, ఆత్మయు దేహమందంతటను వ్యాపించియున్నప్పటికిని, దాని సుఖదుఃఖాదులచేగాని, జననమరణాదులచేగాని ఏ మాత్రము అంటబడదు. మఱియు మేఘమునందు ఎన్ని మెఱుపులు, పిడుగులు, నీరు, వడగండ్లు, నలుపుదనము, శీతలత్వము మొదలైనవియున్నను, ఆకాశమునకు ఆ గుణదోషములు ఏవియు అంటనట్లు ఆత్మకున్ను శరీరసంబంధ, మనస్సంబంధ, సుఖదుఃఖాదులు ఏమాత్రమున్ను అంటనేరవని చక్కగ భావనజేసి గంభీరాత్మస్వరూపుడుగ సాధకుడు స్థితుడై యుండవలెను. తాను వాస్తవముగ ఆత్మస్వరూపుడే కావున తనను దేహమునకు సాక్షిగాను, దేహాతీతుడుగాను చింతనజేయుచు దేహసంబంధబంధముగాని, సుఖదుఃఖాదులుగాని తనకు లేవని తలంచి గంభీరముగ, నిర్భయముగ, ఆనందముగ నుండవలెను.

'సర్వత్రావస్థితోదేహే' - అని చెప్పినందువలన, (వెనుకటి శ్లోకమునందు తెలుపబడిన విధముగ) భగవంతుడు అతిసమీపమున - శరీరముననే - వర్తించుచున్నాడు. కావున పవిత్రాచరణచే వారిని హృదయమందే సాక్షాత్కరించుకొనవలయును. శరీరము దేవనిలయము, దేవసన్నిధి యని భావించి దుష్కృత్యములను, పాపకార్యములను, పాపసంకల్పములను దరికి జేర్చరాదు. మఱియు ఏజాతివారైనను, ఏమతమువారైనను, స్త్రీయైనను, పురుషుడైనను తనశరీరమున దేవదేవుడగు జగన్నాథుడు నివసించుచున్నాడని నిశ్చయించి ధైర్యోపేతులై వారిని సాక్షాత్కరించుకొనుటకు శీఘ్రముగ యత్నించవలెను. అతడు దేహమున ఎక్కడున్నాడోయని పంచకోశములను వెతకివెతకి, మనస్సును శోధించి తుదకు అతనిని కనుగొనుటలో విజయముగాంచవలెను. ప్రయత్నశీలునకు అతడు దొరికియేతీరును.

ప్ర:— పరమాత్మయొక్క స్వభావమేమి?

ఉ:— అతడు శరీరమందున్నను ఆకాశమువలె నిర్లేపుడై, దేహసంబంధ సుఖదుఃఖాదులచే ఏ మాత్రము అంటబడకనుండును.

34. యథా ప్రకాశయత్యేకః కృత్స్నం లోకమిమం రవిః
క్షేత్రం క్షేత్రీ తథా కృత్స్నం ప్రకాశయతి భారత.

టీక:– భారత = ఓ అర్జునా!, ఏకః = ఒకడైన, రవిః = సూర్యుడు, ఇమమ్ = ఈ, కృత్స్నమ్ = సమస్తమైన, లోకమ్ = లోకమును, యథా = ఏలాగున, ప్రకాశయతి = ప్రకాశింపజేయుచున్నాడో, తథా = అలాగుననే, క్షేత్రీ = క్షేత్రజ్ఞుడు (పరమాత్మ), కృత్స్నమ్ = సమస్తమైన, క్షేత్రమ్ = క్షేత్రమును, ప్రకాశయతి = ప్రకాశింపజేయుచున్నాడు.

తా:– ఓ అర్జునా! సూర్యుడొక్కడే ఈ సమస్తలోకమును ఎట్లు ప్రకాశింపజేయుచున్నాడో, అట్లే క్షేత్రజ్ఞుడగు పరమాత్మ ఈ సమస్తక్షేత్రమును ప్రకాశింపజేయుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– ఆత్మయొక్క నిర్లేపత్వమును ఆకాశదృష్టాంతముద్వారా చెప్పి ఇపుడిక ప్రకాశత్వమును సూర్యుని దృష్టాంతముద్వారా చెప్పుచున్నాడు - సూర్యుడు లోకమంతటికిని సాక్షిగ నున్నవాడై, ఈలోకము నెట్లు ప్రకాశింపజేయుచున్నాడో, ఆ ప్రకారమే క్షేత్రజ్ఞుడగు పరమాత్మ దేహేంద్రియ మనోబుద్ధ్యాది దృశ్యజగద్రూపక్షేత్రమునంతను ప్రకాశింపజేయుచు సర్వసాక్షియై వెలయుచున్నాడు. సూర్యుడు లేనిచో జగత్తు నిర్వీర్యమైపోవునట్లు ఆత్మతేజములేనిచో దేహేంద్రియ మనోబుద్ధ్యాదులన్నియు శక్తివిహీనములై పోవును.

'కృత్స్నమ్' - అని చెప్పినందువలన కేవలము జాగ్రత్పదార్థములనే గాక స్వప్నసుషుప్త్యాదులందలి పదార్థములను, అట్లే భూతభవిష్యత్పదార్థములనుగూడ పరమాత్మ ప్రకాశింపజేయుచున్నాడని భావము.

ఆత్మయొక్క ఈ నిర్లేపత్వ, ప్రకాశత్వ, సర్వసాక్షిత్వాది స్వభావములను, భగవానుడు తెలిపిన ఆ యా దృష్టాంతములను స్మరించుటద్వారా సాధకుడు లెస్సగ భావనచేయుచు తాను వాస్తవముగ అట్టి అసంగచిద్రూపుడేకాని దేహేంద్రియాది జడ పదార్థములు కాదని దృఢముగ నిశ్చయింపవలెను.

ప్ర:– పరమాత్మ ఈ లోకమునంతను ఏ ప్రకారము **ప్రకాశింపజేయుచున్నాడు?**

ఉ:– సూర్యుడు సమస్తలోకమును ప్రకాశింపజేయువిధమున.

అ॥ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులనుగూర్చిన పరిజ్ఞానము గలవారికి కలుగు ఫలితమును వచించి ఈ అధ్యాయమును ముగించుచున్నాడు -

35. క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోరేవమన్తరం జ్ఞానచక్షుషా
భూతప్రకృతిమోక్షం చ యే విదుర్యాన్తి తే పరమ్.

టీక:– యే = ఎవరు, జ్ఞానచక్షుషా = జ్ఞానదృష్టిచేత, ఏవమ్ = ఈ ప్రకారముగా, క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞయోః = క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులయొక్క, అన్తరమ్ = భేదమును, భూతప్రకృతిమోక్షం చ = భూతములకు సంబంధించియుండు (లేక కారణమైన) ప్రకృతి (అవిద్య) నుండి విముక్తినొందించు ఉపాయమును, విదుః = తెలిసికొనుచున్నారో, తే = వారు, పరమ్ = పరమాత్మపదమును (మోక్షమును), యాన్తి = పొందుచున్నారు.

తా:– ఎవరు జ్ఞానదృష్టిచేత ఈ ప్రకారముగ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులయొక్క భేదమును, భూతములకు సంబంధించియుండు (లేక, కారణమైన) ప్రకృతి (అవిద్య) నుండి విముక్తిని కలుగుజేయు ఉపాయమును తెలిసికొందురో వారు పరమాత్మపదమును (మోక్షమును) బొందుదురు.

వ్యాఖ్య:– 'ఏవమ్' - (ఈ ప్రకారముగా) - అని చెప్పుటవలన ఈ అధ్యాయమందు తెలుపబడిన దృగ్దృశ్యవివేకమే, క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులనుగూర్చిన జ్ఞానమే కైవల్యప్రాప్తికి హేతువని నిరూపింపబడినది. కావున ఇది సామాన్యమైనది కాదనియు మోక్షమునకు సోపానమువంటి దనియు ముముక్షువులు గుర్తెఱింగి భగవద్వాక్యములపై విశ్వాసమునుంచి, అద్దానిని సాధించి తరించవలయును.

'అన్తరమ్' - (భేదమును) - సామాన్యులందఱును దృగ్దృశ్యములను, క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులను కలిపివేయుచున్నారు. 'నేనే దేహము, నేనే మనస్సు, నేనే సుందఱుడను, నేను ఫలానిజాతివాడను' - అని ఈప్రకారముగ జీవుడు క్షేత్రముతో నైక్యమొంది పోవుచున్నాడు. అదియే దుఃఖములకు కారణము. బంధహేతువదియే. వాస్తవముగ జీవుడు క్షేత్రజ్ఞుడగు ఆత్మయేకాని క్షేత్రముకాదు. తాను క్షేత్రమునకు (దేహాదులకు) సాక్షియగు క్షేత్రజ్ఞుడేయనియు, క్షేత్రము తనకంటె వేఱనియు, దుఃఖాదులనుపొందునది క్షేత్రమేకాని తాను కాదనియు, తానద్దానికి వేఱుగా సాక్షిగా నున్నాడనియు విచారణచే తెలిసికొని, ఇట్టి జ్ఞానదృష్టిగలిగి ఆ రెండిటిని (క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులను) విభజించి చూచుటయే ఈ అధ్యాయమందు తెలుపబడిన బోధ.

'భూతప్రకృతిమోక్షం చ' - జీవుడు అనాదికాలమునుండి ప్రకృతి (మాయ)చే బద్ధుడైయున్నాడు. ఇపుడు జ్ఞానాదిసాధనలచే దానినుండి విడుదలను బొందుటకై యత్నించుచున్నాడు. ప్రకృతివిమోచనమే ప్రతిజీవియొక్కయు పరమకర్తవ్యము. ప్రకృతి నుండి ఆ ప్రకారము విడుదలను బొందుటయే మోక్షము. మోక్షమనగా ఆకాశమునగాని, పాతాళమునగాని, లేక మఱియొకచోటగాని ఉంచబడిన వస్తువుకాదు. అజ్ఞానవశమున ఇంతకాలము ప్రకృతితో గూడియున్న తాను, జ్ఞానదృష్టిని సముపార్జించి అద్దాని నుండి (ప్రకృతినుండి) విముక్తిని బొందుటయే మోక్షము. కనుకనే 'జ్ఞానచక్షుషా' అని చెప్పబడినది. కావున ప్రతివారును బంధవిముక్తికై జ్ఞాననేత్రమును, విచారణాసామర్థ్యమును, క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభేద పరిజ్ఞానమును తప్పక పొందవలసియున్నారు. వేఱుదారిలేదు. 'నాకేల మోక్షము కలుగలేదు' అని ప్రశ్నించువారు ముందుగా తనకు జ్ఞాననేత్రము లభించినదాయని చూచుకొనవలెను. అట్టిజ్ఞానమో, చిరకాలము భగవంతుని భక్తితో సేవించుటవలన, ఆరాధించుటవలన సంప్రాప్తింపగలదు - (తేషాం సతతయుక్తానాం... దదామిబుద్ధి యోగం). కాబట్టి భక్తిచే, ఉపాసనచే, పరోపకారాది పుణ్యకార్యములచే భగవానుని ప్రీతితోసేవించి, భగవత్కృపచే జ్ఞాననేత్రమును (బుద్ధియోగమును) బడసి తద్ద్వారా క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల మధ్యగల భేదమును తెలిసికొని తాను క్షేత్రజ్ఞుడేకాని క్షేత్రముకాదని భావించుచు జీవుడు మోక్షము నొందవలసి యుండును. దుఃఖరాహిత్యమునకు, పరమానందప్రాప్తికి జీవు డవలంబించవలసిన పద్ధతి ఇదియే యని భగవాను డిచట అసందిగ్ధముగ చెప్పివైచిరి.

'యే విదుర్యాన్తి తే పరమ్' - అని 'యచ్ఛబ్ద' ప్రయోగముచేయుటవలన, ఎవరైనను సరియే, ఏ మతమువారైనను, ఏ ఆశ్రమమువారైనను, ఏ కులమువారైనను, జ్ఞాననేత్రమును పొందినచో వారు తప్పక ముక్తులగుదురని స్పష్టముచేయబడినది. 'యాన్తి' అను పదముచే వారట్టి మోక్షస్థితిని నిస్సందేహముగ బడయగలరని నిరూపించబడినది. కావున ముముక్షువులిక తమ బంధవిమోచనమునం దేలాటిసంశయ మును ఉంచుకొనక, భగవద్వాక్యములపై పరిపూర్ణ విశ్వాసముంచి ప్రయత్నపూర్వకముగ జ్ఞానదృష్టినిబడసి బ్రహ్మసాయుజ్యము నొందవలయును.

ప్ర:– మోక్షమనగా నేమి?

ఉ:- ప్రకృతి (మాయ, అవిద్య) నుండి విడుదలయే.

ప్ర:- అట్టి మోక్షము నెవరు పొందగలరు?

ఉ:- క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల విభేదమును చక్కగ నెఱుంగువారు.

ప్ర:- అట్టి భేదమును దేనిచే నెఱుంగగలరు?

ఉ:- జ్ఞానదృష్టిచే, వివేకముచే.

ప్ర:- కాబట్టి మోక్షమునొందుట కుపాయమేమి?

ఉ:- జ్ఞానదృష్టిని బడసి క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞుల భేదము చక్కగ తెలిసికొనుటయే.

ఓమ్

ఇతి శ్రీమద్భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే
శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే కర్మయోగోనామ
త్రయోదశోఽధ్యాయః.

ఇది ఉపనిషత్ప్రతిపాదకమును, బ్రహ్మవిద్యయు, యోగశాస్త్రమును,
శ్రీకృష్ణార్జున సంవాదమునగు శ్రీ భగవద్గీతలందు క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగమను
పదుమూడవ అధ్యాయము.

ఓమ్ తత్ సత్

ఓం

శ్రీ భగవద్గీత

అథ చతుర్దశోఽధ్యాయః

పదునాల్గవ అధ్యాయము

గుణత్రయ విభాగయోగః

గుణత్రయ విభాగయోగము

ఈ అధ్యాయము యొక్క పేరు :-

'గుణత్రయ విభాగయోగము' - సత్త్వరజస్తమస్సులను మూడుగుణములు, వాని స్వభావములు, అవి జీవుని యే ప్రకారము బంధించునది, ఒక్కొక్క జీవుని యందధికముగ నున్నపు డాత దేయేలక్షణములు గలిగియుండునది, ఆ యా గుణముల నాశ్రయించియుండుటవలన జీవున కే యే ఫలితములు కలుగునది, ఆ గుణము లన్నిటిని దాటివైచినట్టి గుణాతీతుడగు జీవన్ముక్తు డేప్రకారముండునది ఈ మున్నగు విషయములన్నియు విశదముగ నిరూపింపబడిన అధ్యాయమగుటవలన దీనికి గుణత్రయ విభాగయోగమను పేరు గలిగెను.

ఈ అధ్యాయమందలి ప్రధాన విషయములు :-

(1) జ్ఞానమహిమ, ప్రకృతిపురుషులవలన జగదుత్పత్తి - (1శ్లో॥ నుండి - 4 శ్లో॥ వఱకు)

(2) సత్త్వరజస్తమోగుణములయొక్క స్వరూప స్వభావములు - (5 శ్లో॥ నుండి - 13 శ్లో॥ వఱకు)

(3) ఆ యా గుణములయొక్క ఫలితములు - (14 శ్లో॥ నుండి - 18 శ్లో॥ వఱకు)

(4) భగవత్ప్రాప్తికి ఉపాయము - (19 శ్లో॥ నుండి - 20 శ్లో॥ వఱకు)

(5) గుణాతీతుని లక్షణములు - (21 శ్లో॥ నుండి - 27 శ్లో॥ వఱకు)

పూర్వాధ్యాయముతో ఈ అధ్యాయమునకు గల సంబంధము :-

క్రిందటి అధ్యాయమున భగవానుడు క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులగూర్చియు, ప్రకృతిపురుషులను గూర్చియు తెలుపుచు 20వ శ్లోకమునందు 'ప్రకృతిసంభవము' లగు త్రిగుణములను గుఱించి ప్రస్తావించిరి. అక్కడనుండి మూడు శ్లోకములవఱకు ఆగుణసంబంధమైన చర్చయే నడచినది. ప్రకృతిజనితములగు ఆ సత్త్వరజస్తమోగుణములే జీవుని ఉచ్చనీచజన్మలకు హేతువులనియు 22వ శ్లోకమున చెప్పబడెను. ఇప్పట్టున

గుణత్రయవిభాగయోగము

బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహమమృతస్యావ్యయస్య చ
శాశ్వతస్య చ ధర్మస్య సుఖస్యైకాన్తికస్య చ. (14–27)

ఏలయనగా, నేను నాశరహితమును, నిర్వికారమును, శాశ్వతధర్మస్వరూపమును, (దుఃఖమిశ్రితముకాని) నిరతిశయ (అచంచల) ఆనందస్వరూపమును అగు బ్రహ్మమునకు ఆశ్రయమును (అనగా బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమును) అయియున్నాను.

సహజముగనే శ్రోతకు ఆ గుణములనుగూర్చిన వివరములు తెలిసికొనవలెనని, అవి జీవుని ఏలాగున బంధించునో, వానినుండి విముక్తి పొందగల్గు ఉపాయములెవ్వియో యెఱుగవలెనని అభిలాష జనించును. ఇక్కారణమున భగవానుడు అర్జునుడు ప్రశ్నించకమునుపే తనంతట తాను ఆగుణములను గుఱించి వివరముగ చెప్పదలంచియు, క్రిందటి అధ్యాయమున తెలుపబడిన అఖండపరమార్థ జ్ఞానమును ఇంకను విపులముగ బోధింపనెంచియు అట్టి జ్ఞానముయొక్క మహిమను ప్రప్రథమముననే ఉటంకించుచు ఈ అధ్యాయమును ప్రారంభించుచున్నాడు -

శ్రీ భగవానువాచ -

1. పరం భూయః ప్రవక్ష్యామి జ్ఞానానాం జ్ఞానముత్తమమ్.
యజ్జ్ఞాత్వా మునయస్సర్వే పరాం సిద్ధిమితో గతాః.

శ్రీ భగవానువాచ = శ్రీ భగవంతుడు పలికెను.

టీక:- యత్ = దేనిని, జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని, సర్వే మునయః = మునులందఱును, ఇతః = ఈ సంసారబంధమునుండి (విడివడి), పరాం సిద్ధిమ్ = సర్వోత్తమమగు మోక్షసిద్ధిని, గతాః = పొందిరో, (తత్ = అట్టి), పరమ్ = పరమాత్మ సంబంధమైనదియు (లేక, శ్రేష్ఠమైనదియు), జ్ఞానానాం = జ్ఞానములలోకెల్ల, ఉత్తమమ్ = ఉత్తమమైనదియు (అగు), జ్ఞానమును, భూయః = మఱల, ప్రవక్ష్యామి = చెప్పుచున్నాను.

తా:- శ్రీ భగవంతుడుచెప్పెను - (ఓ అర్జునా!) దేనిని తెలిసికొని మునులందఱును ఈ సంసారబంధమునుండి (విడివడి) సర్వోత్తమమగు మోక్షసిద్ధినిబడసిరో అట్టి - పరమాత్మవిషయకమైనదియు, జ్ఞానములలోకెల్ల నుత్తమమైనదియునగు జ్ఞానమును మఱల చెప్పుచున్నాను.

వ్యాఖ్య:- 'భూయః' - 'క్రిందటి అధ్యాయమున చెప్పబడిన అఖండ జ్ఞానమును మఱల చెప్పుచున్నాను వినుము' - అని పలుకుటచే భగవానునకు భక్తుల యెడల యెంత కరుణగలదో, వారిని తరింపజేయవలెనను కుతూహలమెంతకలదో విశదమగుచున్నది. ఉత్తముడగు గురువు విశ్వాసపాత్రుడగు శిష్యునకు మనస్సునకెక్కుటకై ఒకే బోధను మఱల మఱల చెప్పుచుండును. 'వక్ష్యామి' అని చెప్పక 'ప్రవక్ష్యామి' (లెస్సగా వచించుచున్నాను) అని చెప్పుటవలన ఈ అధ్యాయమందు తెలుపబడిన విషయములు భగవంతునిదృష్టిలో ఎంత ముఖ్యమైనవో యోచించుకొనవచ్చును.

'జ్ఞానానాం జ్ఞాన ముత్తమమ్' - ప్రపంచములో అనేక జ్ఞానములు (భౌతికజ్ఞానము, సంగీతజ్ఞానము, శిల్పజ్ఞానము, గణితజ్ఞానము మున్నగునవి) ఉన్నను, వానియన్నింటిలోను భగవానునిదృష్టిలో ఆధ్యాత్మికజ్ఞానమే సర్వశ్రేష్ఠమైనదని ఈ వాక్యముద్వారా, మఱియు 'పరమ్' అను పదముద్వారా స్పష్టమగుచున్నది.

'యజ్జ్ఞాత్వా మునయః సర్వే' - ఈ జ్ఞానమును తెలిసికొని పూర్వము మునులందఱును బంధవిముక్తులైరని ఇట తెలుపబడినది. ఔషధముయొక్క శ్రేష్ఠత్వము రోగులపై అది కలిగజేయు ఫలితముమీద ఆధారపడియుండును. దేని సేవనముచే రోగము శమించునో ఆ ఔషధము చాల గొప్పదని అర్థము. అట్లే పూర్వము మునులందఱును ఈ జ్ఞానమును సేవించుటవలన బంధరహితులై శాశ్వత

మోక్షపదము నొందిరని యిట తెలుపుటచే ఆ జ్ఞానముయొక్క మహిమ వెల్లడియగుచున్నది. ప్రత్యక్షఫలితమును జూపుటద్వారా భగవానుడు జనులకు జ్ఞానముపై పరమ విశ్వాసమును కలుగజేయుచున్నారు. 'సర్వే' అని చెప్పుటచే ఈ జ్ఞానము నెఱింగినవారిలో ఒకరు కూడ ముక్తినిబడయక నుండలేదనియు అందఱును తరించిపోయిరనియు తెలియుచున్నది. అయితే 'మునయః' = (మననశీలురు) అని పేర్కొనుటవలన, వారందఱును తత్త్వమును బాగుగ మననముచేసియే తరించిరిగాని, వాచాజ్ఞానముచే గాదని స్పష్టమగుచున్నది.

'పరాం సిద్ధిమ్' - మోక్షస్థితి అన్నిటికంటెను గొప్పపదవి - అని చెప్పబడుటచే, చిన్నచిన్న ప్రాపంచికపదవులను, గతులను గొప్పగ తలంచి మురిసిపోక వానికంటె ఎన్నియోరెట్లు ఆనందకరమైనట్టి పరమాత్మపదమును జ్ఞానసముపార్జనముద్వారా పొంది ధన్యులు కావలయును.

ప్ర:– భగవానుడు చెప్పబోవు జ్ఞానమెట్టిది?

ఉ:– (1) జ్ఞానములన్నిటిలోను ఉత్తమమైనది (2) దాని నెఱుంగుటవలన మునులందఱును మోక్షస్థితిని బడసిరి.

ప్ర:– మోక్షస్థితి యెట్టిది?

ఉ:– ప్రపంచములో అన్నిపదములకంటెను సర్వోత్తమమైనది.

అ॥ జ్ఞానముయొక్క మహిమను ఇంకను తెలియజెప్పుచున్నాడు -

2. ఇదం జ్ఞానముపాశ్రిత్య మమ సాధర్మ్యమాగతాః
సర్గేఽపి నోపజాయన్తే ప్రళయే న వ్యథన్తి చ.

టీక:– ఇదమ్ = ఈ, జ్ఞానమ్ = జ్ఞానమును, ఉపాశ్రిత్య = ఆశ్రయించి, మమ = నాయొక్క, సాధర్మ్యమ్ = స్వరూపమును (నాతో సమానధర్మమును, నాతో ఐక్యమును), ఆగతాః = పొందినవారై, సర్గే అపి = సృష్టికాలమందును, న ఉపజాయన్తే = పుట్టరు, ప్రలయే = ప్రళయకాలమందును, నవ్యథన్తిచ = బాధపడరు (నశింపరు).

తా:– ఈ జ్ఞానము నాశ్రయించి జనులు నాతో నైక్యమునొందినవారై (నా స్వరూపమును బడసి) సృష్టికాలమున జన్మింపరు. ప్రళయకాలమున నశింపరు. (జననమరణరహితులై పునరావృత్తిలేక యుందురని భావము).

వ్యాఖ్య:– 'మమ సాధర్మ్యమాగతాః' - జ్ఞానముయొక్క అఖండమహిమను తెలియజేయుచున్నారు. ఈ జ్ఞానమును తెలిసికొనినవారు సాక్షాత్ భగవంతునితో నైక్యమొంది భగవద్రూపులే యగుచున్నారు. (జ్ఞానీత్వాత్మైవ మే మతమ్ (7-18) అని పూర్వమీభావమునే గీతాచార్యులు వ్యక్తపరచియుండిరి. ఈ జ్ఞానముచే జీవుడు శివుడగుచున్నాడు. భక్తుడు భగవంతుడగుచున్నాడు. 'సాధర్మ్యమ్' అని చెప్పుటవలన జ్ఞాని భగవంతునితో సరిసమానమైన రూపము, ధర్మములు గలిగియుండునని స్పష్టమగుచున్నది. అట్టి స్థితి ఐక్యమువలననే సిద్ధించగలదు. ఏలయనిన, సమానధర్మములుగల - అనగా సద్రూపముగల రెండు వస్తువులు

ఎచటను ఉండనేరవు. ఒకే సద్వస్తువు లోకమున ఉండగలదు. కాబట్టి జీవుడు జ్ఞానోపార్జనచే పరమాత్మయందు తప్పక లీనమగుచున్నాడని ఋజువగుచున్నది. ఆహా! ఎంత గొప్పపదవి! సాక్షాత్ భగవంతుడే తానగుటలో ఎంత ఘనత కలదు! కావున అట్టి మహోన్నతస్థితికై ఈ జీవితమందే యత్నించువాడు ధన్యాతిధన్యుడు.

అయితే అట్టి భగవత్సాయుజ్యమును, సాధర్మ్యమును, బొందుటవలన కలుగు ఫలితమేమి యనిన, అట్టివారు జననమరణరహితులై పునరావృత్తిలేక యుందురు. వారు సృష్టికాలమున జన్మించుటగాని, ప్రళయకాలమున నశించుట, బాధనొందుటగాని లేనివారై - 'పునరపి జననం పునరపి మరణమ్' - అనుదానిని తప్పించుకొనినవారై ఈ సంసారచక్రపరిభ్రమణమునుండి విడివడి పరమానంద మనుభవించుచుందురు. వెయ్యేల! ఆనందరూపులే యగుదురు. (సర్గేఽపి నోపజాయన్తే ప్రలయే న వ్యథన్తి చ). కాబట్టి సంసారవ్యథలనుండి, బాధలనుండి తప్పించుకొనవలెనెనిన, ఈ ఆత్మజ్ఞానమొకటియే జనులకు శరణ్యమని తేలుచున్నది.

ప్ర:- ఈ జ్ఞానమును బొందుటవలన గలుగు ఫలితమేమి?

ఉ:- ఈ జ్ఞానమును బొందుటచే జనులు (1) భగవంతునితో నైక్యమొందినవారై భగవత్స్వరూపులే యగుదురు. (2) మఱియు సృష్టికాలమున జన్మింపరు, ప్రళయకాలమున నాశమొందరు, బాధితులుకారు. (జననమరణరహితు లగుదురని భావము).

ప్ర:- (దీనినిబట్టి) భగవత్సాయుజ్యమును, మోక్షమును బొందుట కుపాయమేమి?

ఉ:- పరమార్థజ్ఞానమును బడయుటయే.

అ॥ ప్రకృతి పురుషులవలననే ఈ జగత్తంతయు ఆవిర్భవించుచున్నదని రెండుశ్లోకములద్వారా తెలుపుచున్నాడు -

3. మమ యోనిర్మహద్బ్రహ్మ తస్మిన్గర్భం దధామ్యహమ్
సమ్భవస్సర్వభూతానాం తతో భవతి భారత .

టీక:- భారత = ఓ అర్జునా!, మహత్ బ్రహ్మ = గొప్పదైన మూలప్రకృతి (మాయ), మమ = నాయొక్క, యోనిః = సర్వభూతోత్పత్తిస్థానము (ఉత్పత్తిక్షేత్రము), తస్మిన్ = దానియందు, అహమ్ = నేను, గర్భమ్ = గర్భకారణమైన చైతన్యరూపమగు బీజమును, దధామి = ఉంచుచున్నాను, తతః = అందువలన, సర్వభూతానామ్ = సమస్తప్రాణికోట్లయొక్కయు, సమ్భవః = ఉత్పత్తి, భవతి = కలుగుచున్నది.

తా:- అర్జునా! గొప్పదైన మూలప్రకృతి (మాయ) నాయొక్క సర్వభూతోత్పత్తిస్థానము. అద్దానియందు నేను గర్భకారణమైన చైతన్యరూపమగు బీజము నుంచుచున్నాను. దానివలన సమస్తప్రాణులయొక్కయు ఉత్పత్తి సంభవించుచున్నది.

వ్యాఖ్య:- ఈ చరాచరజగత్తు, ప్రాణికోట్లు యెట్లుసంభవించుచున్నవి? కేవలము ప్రకృతివలనకాదు. ఏలయనిన, అది జడమగు ప్రకృతితో చైతన్యరూపుడగు పరమాత్మయొక్క కలయిక చేతనే సృష్టి ఏర్పడుచున్నది. కాబట్టి పరమాత్మయే సర్వజీవులకును పిత. ప్రతిజీవి యొక్కయు బీజము వారే. ఈ రహస్యమే ఈశ్లోకమున

స్పష్టముగ తెలియజేయబడినది. కాబట్టి ఏ ప్రాణియు, ఏ జీవుడును ఎంతటి అల్పజాతికి జెందినప్పటికిని దిగులుపడక తనమూలము సాక్షాత్ పరమాత్మయేయని నిశ్చయించి, వారిని జేరుటకు, వారిలో లీనమగుటకు (జ్ఞానాదులద్వారా) సర్వయత్నములను గావించవలెను. మఱియు సర్వప్రాణులయొక్క బీజమూ పరాత్పరుడే కావున, ఏ ప్రాణినిజూచినను భగవద్భావముగలిగి జీవకారుణ్యము, పరోపకారపారీణత గలిగియుండవలయును.

ప్ర:– సమస్తప్రాణులు ఏ ప్రకారము ఆవిర్భవించుచున్నవి?

ఉ:– ప్రకృతి పురుషులయొక్క సంయోగమువలన.

4. సర్వయోనిషు కౌన్తేయ ! మూర్తయస్సమ్భవన్తియాః
తాసాం బ్రహ్మ మహద్యోని రహం బీజప్రదః పితా.

టీక:– కౌన్తేయ = ఓ అర్జునా!, సర్వయోనిషు = (దేవమనుష్యాది) సమస్తజాతులయందును, యాః మూర్తయః = ఏ శరీరములు, సంభవన్తి = పుట్టుచున్నవో, తాసామ్ = వానికి, మహత్ బ్రహ్మ = మూలప్రకృతి (మాయ), యోనిః = కారణము, మాతృస్థానము (తల్లి), అహమ్ = నేను, బీజప్రదః పితా = (చిద్రూప) బీజమునుంచునట్టి తండ్రిని.

తా:– అర్జునా! (దేవమనుష్యాది) సమస్తజాతులందును ఏశరీరము లుద్భవించుచున్నవో, వానికి మూలప్రకృతి (మాయ) యే మాతృస్థానము (తల్లి). నేను బీజము నుంచునట్టి తండ్రిని.

వ్యాఖ్య:– క్రిందటి శ్లోకమునవలెనే ఈశ్లోకమునగూడ ప్రపంచమునగల సమస్తప్రాణులు భగవత్స్వరూపులేయని స్పష్టీకరించబడినది. వారికి ప్రకృతియే తల్లి, పరమాత్మయే తండ్రి.

అ॥ ప్రకృతినుండియే (సత్త్వరజస్తమస్సులను) గుణము లావిర్భవించినవనియు జీవుని బంధమునకవియే కారణములనియు పేర్కొనుచున్నాడు –

5. సత్త్వం రజస్తమ ఇతి గుణాః ప్రకృతి సమ్భవాః
నిబధ్నన్తి మహాబాహో ! దేహే దేహినమవ్యయమ్.

టీక:– మహాబాహో = గొప్పభుజములుగల ఓ అర్జునా!, ప్రకృతిసమ్భవాః = ప్రకృతివలనబుట్టిన, సత్త్వం రజస్తమ ఇతి = సత్వము, రజస్సు, తమస్సు అను, గుణాః = గుణములు, అవ్యయమ్ = నాశరహితుడైన, దేహినమ్ = ఆత్మను, దేహే = దేహమునందు (లేక, దేహమునకు), నిబధ్నన్తి = బంధించుచున్నవి.

తా:– గొప్పభుజములుగల ఓ అర్జునా! ప్రకృతివలనబుట్టిన సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూడును నాశరహితుడైన ఆత్మను దేహమునందు (లేక, దేహమునకు) బంధించివైచుచున్నవి.

వ్యాఖ్య:– సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూడును ప్రకృతివలన కలిగినవి. అవి ఆత్మకులేవు. ఆత్మ

నిర్గుణుడు. గుణాతీతుడు. అయినను, జీవుడు తన యథార్థస్వరూపమగు ఆత్మను విస్మరించి, తాను సత్త్వాదిగుణయుతుడని భావించి ఆ గుణములతో తాదాత్మ్యమునొందుచు దేహమునందు, సంసారమునందు బంధితుడగుచున్నాడు. ఆ మూడు గుణములలో ఏ ఒక్కగుణమున్నప్పటికిని జీవు డింకను ప్రకృతి (మాయ) యందే యున్నాడనియు, మాయాతీతుడగు ఆత్మ నింకను చేరలేదనియు తెలిసికొనవలసియుండును. జీవుని బంధించుచున్నది ఈ మూడు గుణములేయని యిచట స్పష్టముగ చెప్పబడినందున వానినుండి సత్వరముగ విడుదలబొందుటకై యాత దహర్నిశము ప్రయత్నపరుడు కావలసియున్నది. ఇచట రజస్తమస్సులతోబాటు సత్త్వగుణముకూడ జీవుని బంధించుచున్నదని ఏల చెప్పబడినదనగా, పూర్ణనిస్సంకల్పస్థితియందు, లేక నిర్వికల్పావస్థయందు ఏ గుణమున్ను ఉండదుకావునను, అది సత్త్వగుణమునుగూడ దాటిన నిర్వికారావస్థ అయియున్నందువలనను, అత్తఱి సత్త్వగుణమున్ను ఒకానొక బంధనముగనే యుండును. అయితే ప్రారంభములో రజస్తమస్సులనుదాటి ముందు సత్త్వగుణావస్థను కలుగజేసికొని ఆపిదప దానినిగూడ దాటి పూర్ణనిర్వికల్పస్థితిని జేరవలసియున్నది. అదియే మోక్షము.

'మహాబాహో' - ఓ అర్జునా! నీ భుజపరాక్రమముచే బాహ్య శత్రువుల నెట్లు పరిమార్చుచున్నావో, అట్లే నిన్ను బంధించు నీ అంతఃశత్రువులగు త్రిగుణములను నిర్జించి, బంధవిముక్తుడవై ఆత్మసామ్రాజ్యాధిపత్యము నొందుము - అని 'మహాబాహో' అను సంబోధనచే అర్జునునకు తెలిపినట్లైనది.

'దేహే దేహిన మవ్యయమ్' - 'దేహమందు' అని చెప్పినందువలన ఆత్మ భగవానుడు, నాశరహితుడగు పరంజ్యోతి, అతిసమీపమగు దేహమందు అధివసించుచున్నాడని స్పష్టమగుచున్నది. కావున, తీవ్రపరిశోధనచే, విచారణచే ఆతనిని ఈ దేహమందే కనుగొని తరింపవచ్చును. మఱియు 'అవ్యయమ్' అనుటవలన దేహాదులు నశించుచున్నను ఆత్మ నశింపడని స్ఫురించుచున్నది. ప్రపంచములోని సమస్తదృశ్యపదార్థములు 'వ్యయములు' - నశ్వరములు. ఆత్మయొకడే అవ్యయుడు - శాశ్వతుడు. కావున ప్రతివారును వారు ఏ స్థితియందున్నది ఒకింత విచారించుకొని, దేహమందా, లేక దేహియందా నిశ్చయించుకొని, దేహమందైనచో త్రిగుణములను క్రమక్రమముగ రహిత మొనర్చుకొని ఎట్టకేలకు దేహియగు పరమాత్మయందు చేరవలయును. అదియే జన్మసార్థకత.

ప్ర:— ఆత్మ యెట్టివాడు?

ఉ:— నాశరహితుడు (అవ్యయుడు).

ప్ర:— తాను వాస్తవముగ అట్టి నాశరహితుడగు ఆత్మయైయున్నప్పటికిని అజ్ఞానవశమున జీవుడు వేనిచే బంధింపబడుచున్నాడు?

ఉ:— సత్త్వరజస్తమోగుణములచే.

ప్ర:— ఆ గుణములు వేనినుండి జనించినవి?

ఉ:— ప్రకృతినుండి (ప్రకృతిసమ్భవాః).

ప్ర:— కావున జీవుడు బంధరహితుడగుటకు మార్గమేమి?

ఉ:— త్రిగుణములను దాటి ఆవలనున్న పరమాత్మను జేరుటయే.

అ॥ ఇక సత్త్వాదిగుణములలో ఒక్కొక్క దానియొక్క స్వరూపస్వభావములను క్రమముగ మూడు శ్లోకములద్వారా తెలుపుచున్నాడు. మొట్టమొదట సత్త్వగుణమును గూర్చి పేర్కొనుచున్నాడు -

6. తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వా త్ప్రకాశకమనామయమ్
సుఖసఙ్గేన బధ్నాతి జ్ఞానసఙ్గేన చానఘ.

టీక:– అనఘ = పాపరహితుడవగు ఓ అర్జునా!, తత్ర = ఆ సత్త్వాదిగుణములలో, సత్త్వమ్ = సత్త్వగుణము, నిర్మలత్వాత్ = స్వచ్ఛమైనదగుటవలన, ప్రకాశకమ్ = ప్రకాశమును గలుగజేయునదియు, అనామయమ్ = ఉపద్రవము లేనిదియు (అగుచు), సుఖసఙ్గేన = (ఇంద్రియ) సుఖమునందలి ఆసక్తిచేతను, జ్ఞానసఙ్గేన చ = (వృత్తి) జ్ఞానమునందలి ఆసక్తిచేతను జీవుని బంధించుచున్నది.

వ్యాఖ్య:– గుణములు మూడును ప్రకృతి (మాయా) జన్యములగుటవలనను, సత్త్వగుణముకూడ అందు చేరియుండుటవలనను అదియు మాయయొక్క ఒకానొక భాగమే అయియున్నది. అయితే అది శుద్ధభాగము. అది నిర్మలమగుటచే తక్కినరెండిటి కంటెను శ్రేష్ఠమైనది. కావున వాంఛనీయమైనదే. కాని పూర్ణాత్మస్థితియం దదియు ఒకానొక అడ్డే అయియున్నది. దీపమునకు నల్లటి గాజుచిమ్నీతొడిగినచో నెట్లుండునో ఎఱ్ఱటిది తొడిగిన నెట్లుండునో, తెల్లటిది తొడిగిన నెట్లుండునో, ఈ గుణములచే నావృతమైన ఆత్మయు ఆ యా గుణములచే నావృతమగునపుడు అట్లుండునని తెలిసికొనవచ్చును. తెల్లటిచిమ్నీ నిర్మలముగానున్నప్పటికిని, అదియు ఒకానొక ఆవరణమే యగును. అట్లే సత్త్వగుణమున్ను సుఖాసక్తిచేతను, జ్ఞానాసక్తిచేతను ఆత్మను బంధించుచున్నదని యిట తెలుపబడినది. 'నేను సుఖవంతుడను' అను దేహేంద్రియాది క్షేత్రధర్మమైన సుఖమును ఆత్మయం దారోపించుట యను సుఖసంసక్తిచేతను, ప్రపంచవిషయమైన, లేక, పాండిత్య విషయమైన వృత్తిరూపమగు అంతఃకరణధర్మమును ఆత్మయం దారోపించుటయను (వృత్తి) జ్ఞానసంసక్తిచేతను ఆ సత్త్వగుణము ఆత్మను బంధించుచున్నది. కావున అద్దానినిగూడ దాటి ఆ బంధమునుగూడ వదలించుకొని కేవ లాత్మస్థితిని బడయుమని అర్జునునకు భగవానుడు బోధించుచున్నాడు.

'అనఘ' - 'అఘము' (పాపము) లేనివాడు అనఘుడు. పాపరాహిత్యము, నిర్మలచిత్తత్వము బ్రహ్మవిద్యోపదేశమునకు అర్హత అయియున్నది. అట్టి అర్హతను అర్జునుడు బడసెనని ఈ 'అనఘ' అను సంబోధనచే వ్యక్తమగుచున్నది.

ప్ర:– సత్త్వగుణమెట్టిది?

ఉ:– (1) నిర్మలమైనది (2) ప్రకాశింపజేయునది (3) ఉపద్రవములేనిది.

ప్ర:– అయితే అది యే ప్రకారము జీవుని బంధించుచున్నది?

ఉ:– (ఇంద్రియ) సుఖాసక్తిచేతను, (వృత్తి) జ్ఞానాసక్తిచేతను బంధించుచున్నది.

ప్ర:– కావున ఫలితాంశమేమి?

ఉ:– జీవుడు ప్రయత్నపూర్వకముగ ఆ సత్త్వగుణమునుగూడ దాటి కేవ లాత్మస్థితిని బడయవలెను. అదియే మోక్షము.

అ॥ ఇక రజోగుణమును గుఱించి తెలుపుచున్నాడు –

7. రజో రాగాత్మకం విద్ధి తృష్ణా సఙ్గసముద్భవమ్
తన్నిబధ్నాతి కౌన్తేయ! కర్మసఙ్గేన దేహినమ్.

టీక:– *కౌన్తేయ* = ఓ అర్జునా!, *రజః* = రజోగుణము, *రాగాత్మకమ్* = దృశ్యవిషయముల యెడల ప్రీతినిగలుగజేయునదియు, *తృష్ణాసఙ్గసముద్భవమ్* = తృష్ణను (కోరికను), ఆసక్తిని కలుగజేయునదియు (అని), *విద్ధి* = ఎఱుంగుము, *తత్* = ఆ రజోగుణము, *కర్మసఙ్గేన* = కర్మములందలి ఆసక్తిచేత (కర్మసంబంధముచేత), *దేహినమ్* = ఆత్మను (జీవుని), *నిబధ్నాతి* = లెస్సగ బంధించుచున్నది.

తా:– ఓ అర్జునా! రజోగుణము దృశ్యవిషయముల యెడల ప్రీతినిగలుగ జేయునదియు, తృష్ణను (కోరికను), ఆసక్తిని గలుగజేయునదియు (అని) యెఱుంగుము. అయ్యది కర్మములందలి ఆసక్తిచేత (కర్మసంబంధముచేత) ఆత్మను (జీవుని) లెస్సగ బంధించివేయుచున్నది.

వ్యాఖ్య:– లభింపని వస్తువునందలి అభిలాషయే తృష్ణ. లభించినదానియందలి అభిమానమే సంగము. ఈ తృష్ణాసంగముల రెండిటిని రజోగుణము గలుగజేయుచున్నది. మఱియు అనేక బాహ్యాడంబర కర్మలచేతను, విషయాసక్తిచేతను, ఖ్యాతినార్జించవలెనను ప్రయత్నములచేతను, ఇంకను దృశ్యసంబంధములైన వివిధ క్రియాకలాపముల చేతను రజోగుణము జీవుని బంధించివైచుచున్నది. 'నిబధ్నాతి' – సత్త్వగుణమును గూర్చి చెప్పినపుడు 'బధ్నాతి' అని చెప్పి, రజోగుణ, తమోగుణములను వర్ణించునపుడు 'నిబధ్నాతి' యని పేర్కొనుట గమనింపదగినది. రజోగుణ, తమోగుణములు జీవుని లెస్సగ బంధించివేయునని భావము.

ప్ర:– రజోగుణ మెట్టిది?

ఉ:– (1) దృశ్యవిషయములపై ప్రీతిని గలుగజేయునది (2) తృష్ణను (కోరికను), ఆసక్తిని జనింపజేయునది.

ప్ర:– అది యే ప్రకారము జీవుని బంధించుచున్నది?

ఉ:– (1) విషయాసక్తిచేతను (2) కర్మసంబంధముచేతను బంధించుచున్నది.

ప్ర:– కాబట్టి ఫలితాంశమేమి?

ఉ:– బంధకరమగు అట్టి రజోగుణమును ప్రయత్నపూర్వకముగ తొలగించుకొనవలెను.

8. తమ స్త్వజ్ఞానజం విద్ధి మోహనం సర్వదేహినామ్
ప్రమాదాలస్యనిద్రాభి స్తన్నిబధ్నాతి భారత.

టీక:– *భారత* = ఓ అర్జునా!, *తమః తు* = తమోగుణమన్ననో, *అజ్ఞానజమ్* = అజ్ఞానము వలన

గలుగునదియు, సర్వదేహినామ్ = సమస్తప్రాణులకును, మోహనమ్ (ఇతి) = మోహము (అవివేకము) ను గలుగజేయునదియును (అని), విద్ధి = ఎఱుగుము, తత్ = అది, ప్రమాదాలస్యనిద్రాభిః = మఱపు (లేక పరాకు), సోమరితనము, నిద్ర మొదలగువానిచే, నిబధ్నాతి = లెస్సగ బంధించుచున్నది.

తా:– ఓ అర్జునా ! తమోగుణము అజ్ఞానమువలన కలుగునదియు, సమస్తప్రాణులకును మోహమును (అవివేకమును) గలుగజేయునదియునని యెఱుగుము. అయ్యది మఱపు (పరాకు), సోమరితనము, నిద్ర మొదలగువానిచే జీవుని లెస్సగ బంధించివేయుచున్నది.

వ్యాఖ్య:– తమోగుణము అజ్ఞానజనితమైనది. అది జీవుని మోహపెట్టి ఆతనికి అవివేకమును గలుగజేసి సంసారమునబడవైచి బంధించుచున్నది, దట్టమగు మేఘము సూర్యుని గప్పిన చందముననను, నల్లటి గాజుచిమ్నీ దీపమునకు పెట్టిన చందముననను తమోగుణావృతుడగు జీవుని పరిస్థితి ఉండును. 'సర్వదేహినామ్' అని చెప్పుటవలన వివేకవంతులను, ఆత్మజ్ఞానయుతులనుదప్ప తక్కినవారినందఱిని అది ఆవరించుచునే యుండునని గ్రహించవలెను. ముముక్షువులకు వారి వారి ప్రయత్నతీవ్రతనుబట్టి అది క్రమముగ తొలగిపోవుచుండును. అయితే ఒకనికి తమోగుణము ఉన్నదా, లేదాయని తెలిసికొనుట ఎట్లు ? మత్తు, సోమరితనము, అతినిద్ర, అజాగ్రత, బద్ధకము మున్నగునవి ఎవనికుండునో, ఆతనికి తమోగుణము పూర్తిగా కలదనియే గ్రహించవలెను. అట్టి లక్షణములను ముందుగనే తెలిసికొని, వానిని నివారించుటద్వారా అంధకారసదృశమగు ఆ తమోగుణమును హృదయమునుండి దూరముగ పారద్రోలవలెను. ఏలయనిన, ఈ తమోగుణ, రజోగుణములు జీవుని గట్టిగ బంధించివైచి సంసారగర్తమున పడవైచి దైవమున కాతనిని దూరునిగ జేయుచున్నవి (నిబధ్నాతి). కాబట్టి ముముక్షువులు వాని విషయమున కడుజాగరూకులై మెలగవలెను.

'భారత' – (భరతవంశమందు జన్మించిన ఓ అర్జునా!) అను ఈ సంబోధనపదము ఈ అధ్యాయమున పెక్కుతూర్లు వాడబడుట గమనింపదగినది. ఎట్లనిన –

(1) సంభవః సర్వభూతానాం తతో భవతి భారత (14-3)

(2) ప్రమాదాలస్యనిద్రాభిస్తన్నిబధ్నాతి భారత (14-8)

(3) సత్త్వం సుఖే సంజయతి రజః కర్మణి భారత (14-9)

(4) రజస్తమశ్చాభిభూయ సత్త్వం భవతి భారత (14-10)

(5) రజస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే భరతర్షభ (14-12)

ఈ ప్రకారముగ ఒకే అధ్యాయములో ఒకే సందర్భమున 'భారత' అను పదమును ఇన్నిసార్లు ప్రయోగించుటలో ఏదైన విశేషముండియే యుండవలెను. అదియేది యనిన 'భా' అనగా ప్రకాశము (జ్ఞానము); అద్దానియందు 'రతః' – ఆసక్తుడవు కమ్ము – అను అర్థము ఈ పదముద్వారా అర్జుననకు సూచింపబడుచున్నది. 'ఓ అర్జునా! ప్రకాశస్వరూపమై, త్రిగుణమాలిన్యవర్జితమై, అతి నిర్మలమైనట్టి నీస్వస్వరూపమును జ్ఞాపకమునకు తెచ్చుకొనుము. నీవు అంధకారరూపములగు ఈ త్రిగుణములతో జేరినవాడవు కావు. అవి మాయా (ప్రకృతి) జన్యములు. నీవో తద్విలక్షణుడవు. జ్ఞానప్రకాశసచ్చిదానంద స్వరూపుడవు. కావున అట్టి ప్రకాశరూపనిజాత్మతత్త్వమున స్థితుడవై త్రిగుణాతీతుడవై పఱగుము' అని హెచ్చరించుటకై కాబోలు ఇన్నిసార్లు 'భారత' అను పదమును భగవానుడు ప్రయోగించిరి.

ప్ర:– తమోగుణము దేనినుండి పుట్టినది?

ఉ:– అజ్ఞానమునుండి.

ప్ర:– దాని స్వభావమేమి?

ఉ:– అది సమస్త జీవులకును మోహమును (అవివేకమును) గలుగజేయును.

ప్ర:– ఏ రూపమున అయ్యది జీవులను బంధించును?

ఉ:– మఱపు, పరాకు, సోమరితనము, బద్ధకము, అతినిద్ర మున్నగువానిచే బంధించును.

అ॥ ఈ ప్రకారముగ మూడుగుణములు జీవుని ఏలాగున బంధించునో తెలిపి ఇక ఆ గుణములయొక్క లక్షణములను పేర్కొనుచున్నాడు –

9. సత్త్వం సుఖే సఞ్జయతి రజః కర్మణి భారత
జ్ఞానమావృత్య తు తమః ప్రమాదే సఞ్జయత్యుత.

టీక:– భారత = ఓ అర్జునా !, సత్త్వమ్ = సత్త్వగుణము, సుఖే = సుఖమునందు, సఞ్జయతి = చేర్చుచున్నది (కలుపుచున్నది), రజః = రజోగుణము, కర్మణి = కర్మమునందు, (సంజయతి = చేర్చుచున్నది), తమః తు = తమోగుణమో, జ్ఞానమ్ = జ్ఞానమును (వివేకమును), ఆవృత్య = కప్పి, ప్రమాదే = ప్రమాదమునందు (పొరపాటునందు), సఞ్జయతి = చేర్చుచున్నది, ఉత = ఆశ్చర్యము!

తా:– ఓ అర్జునా!, సత్త్వగుణము సుఖమునందును, రజోగుణము కర్మమునందును, తమోగుణము జ్ఞానమును (వివేకమును) కప్పివైచి ప్రమాదము (పొరపాటు) నందును జీవుని చేర్చుచున్నవి (కలుపుచున్నవి), ఆశ్చర్యము!

వ్యాఖ్య:– ఇంతదనుక చెప్పిన భావములనే బోధనాదార్ఢ్యముకొఱకై మఱల తెలియజేయుచున్నారు. సత్త్వగుణము ప్రాపంచికసుఖమునందును, రజోగుణము ప్రాపంచికకర్మయందును, తమోగుణము నిద్రాప్రమత్తతలయందును జీవుని చేర్చుచున్నవి.

జీవుని సత్త్వగుణము ఆవరించినచో దీపముపై గాజు చిమ్నీ బోర్లించినట్లుండును.

జీవుని రజోగుణము ఆవరించినచో దీపముపై అలకనిగంప బోర్లించినట్లుండును.

జీవుని తమోగుణము ఆవరించినచో దీపముపై కుండ బోర్లించినట్లుండును.

అని శ్రీరామకృష్ణపరమహంస ఒక సందర్భమున తెలిపియుండిరి. కావున మూడును జ్ఞానదీపమును, ఆత్మదీపమును ఏదోవిధముగ కప్పునవే అయియుండుటచే వానిని దాటి వైచి ఆత్మస్థానమును జీవుడు చేరవలసియున్నది. ఈ త్రిగుణముల వ్యవహారమును జూచియు, నిత్యనిర్మలుడగు జీవుడు వానికి వశుడై ప్రవర్తించుట జూచియు భగవాను డాశ్చర్యమును వెలిబుచ్చుచున్నాడని 'ఉత' (ఆశ్చర్యము) అను పదముచే వ్యక్తమగుచున్నది.

అ॥ ఆ గుణములనుగూర్చియే ఇంకను వివరముగ చెప్పుచున్నాడు –

**10. రజస్తమశ్చాభిభూయ సత్త్వం భవతి భారత
రజస్సత్త్వం తమశ్చైవ తమస్సత్త్వం రజస్తథా.**

టీక:– భారత = ఓ అర్జునా !, సత్త్వమ్ = సత్త్వగుణము, రజః = రజోగుణమును, తమః చ = తమోగుణమును, అభిభూయ = అణచి, భవతి = కలుగుచున్నది (ప్రవర్తించుచున్నది), రజః = రజోగుణము, సత్త్వమ్ = సత్త్వగుణమును, తమః చ = తమోగుణమును,(అభిభూయ = అణచి), (భవతి = కలుగుచున్నది), తథా = అలాగుననే, తమః = తమోగుణము, సత్త్వమ్ = సత్త్వగుణమును, రజః చ ఏవ = రజోగుణమును (అభిభూయ = అణచి) (భవతి = కలుగుచున్నది).

తా:– ఓ అర్జునా! సత్త్వగుణము (బలముగలిగియుండునపుడు) రజోగుణ, తమోగుణములను అణగద్రొక్కి ప్రవర్తించును. అట్లే రజోగుణము సత్త్వగుణ, తమోగుణములను; తమోగుణము సత్త్వగుణ, రజోగుణములను అణగద్రొక్కి ప్రవర్తించును.

వ్యాఖ్య:– (సత్త్వాది) త్రిగుణములందును ఎయ్యది జీవునియందు అధికముగా నుండునో, అది తక్కినవానిని అణగద్రొక్కి వర్తించుచుండును. కావున సాధకుడు మొట్టమొదట సత్త్వగుణమును బాగుగ నభ్యసించి దానిచే రజోగుణ తమోగుణములను త్రొక్కివైచి, ఆపిదప ఆ సత్త్వగుణమునుగూడ దాటి నిర్గుణపరమాత్మస్థానమును జేరవలయును.

అ॥ ఏ గుణము జీవునియందు అధికముగనున్నదో తెలిసికొనుటకు గుఱుతులను మూడు శ్లోకములద్వారా వచించుచున్నాడు. మొదట సత్త్వగుణమునుగూర్చి తెలుపుచున్నాడు.

**11. సర్వద్వారేషు దేహేఽస్మి న్ప్రకాశ ఉపజాయతే
జ్ఞానం యదా తదా విద్యా ద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్యుత.**

టీక:– యదా = ఎప్పుడు, అస్మిన్ దేహే = ఈ శరీరమునందు, సర్వద్వారేషు = శ్రోత్రము మొదలగు ఇంద్రియములనెడి సమస్తద్వారములందును, ప్రకాశః = ప్రకాశరూపమగు (బుద్ధివృత్తిరూపమగు), జ్ఞానమ్ = జ్ఞానము, ఉపజాయతే = కలుగుచున్నదో, తదా = అప్పుడు, సత్త్వమ్ = సత్త్వగుణము, వివృద్ధమ్ = వృద్ధినొందియున్నదని, విద్యాత్ = తెలిసికొనవలెను.

తా:– ఎప్పుడీ శరీరమునందు శ్రోత్రాది ఇంద్రియద్వారములన్నిటియందును ప్రకాశరూపమగు (బుద్ధివృత్తిరూపమగు) జ్ఞానము కలుగుచున్నదో, అప్పుడు సత్త్వగుణము బాగుగ వృద్ధినొందియున్నదని తెలిసికొనవలెను.

వ్యాఖ్య:– ఒక్కొక్కగుణము అధికముగానున్నప్పుడు జీవుడు ఒనర్చు కర్మములున్ను, దాని కనుగుణముగనే యుండును. ఆతడు భుజించు ఆహారము, మాట్లాడు పద్ధతి, నడక సమస్తము ఆ గుణముల ననుసరించియే యుండును. అనగా సత్త్వగుణము అభివృద్ధినొందియున్నపుడు జీవునియొక్క సమస్తచర్యలు సాత్త్వికముగ, ప్రకాశయుతముగ, జ్ఞానవంతముగనుండును. ఒక ఫలము బాగుగ పండియున్నపుడు దానిని ఎక్కడ కొరికి చూచినను తీపిగనే యుండునుగదా! సత్త్వగుణయుతుడు మాట్లాడునపుడు ప్రశాంతముగ

మాట్లాడును. భుజించునపుడు సాత్త్వికాహారమునే భుజించును. చదువునపుడు ఉత్తమగ్రంథములనే చదువును. ఆలోచించునపుడు చక్కనిభావములనే ఆలోచించును. ఈ సత్యమే ఈ శ్లోకమునందు వెల్లడింపబడినది. ఈ ప్రకారమగు ప్రశాంతత, జ్ఞానప్రకాశము సమస్తేంద్రియములనుండియు ఎపుడు వెల్లివిరియునో, అపుడా వ్యక్తి యందు సత్త్వగుణము అధికముగానున్నదని వెంటనే గ్రహించవచ్చును. దీనినిబట్టి ఒకడు సాధనయందు అభివృద్ధినొందినది లేనిది స్పష్టముగా తెలిసికొనుటకు అవకాశమేర్పడు చున్నది. వాని ఆచరణ చూచినచాలును. వాని ఇంద్రియ ప్రవృత్తులు చూచినచాలును. భగవానుడు ఈ శ్లోకమునందును, రాబోవు రెండు శ్లోకములందును జీవుని చరిత్రశుద్ధి, అంతస్తు కనిపెట్టుటకు చక్కని కొలత వస్తువు (Meter) ను ప్రసాదించిరి. వారివారి ఆచరణయే ఆ కొలతసాధనము. కాబట్టి ప్రతివారును తమతమ దైనిక ఆచరణను పరీక్షించుకొనుచు తమయం దేగుణము ప్రవృద్ధమై యున్నదో బాగుగ కనిపెట్టి సాధనాతిశయముచే తమస్సునుండి రజస్సునకు, రజస్సునుండి సత్త్వమునకు, సత్త్వము నుండి విశుద్ధసత్త్వమునకు లేక గుణాతీతస్థితికి మారుటకై ప్రయత్నించవలయును. సత్త్వగుణమునకు విభీషణుని దృష్టాంతముగ చెప్పవచ్చును.

ప్ర:– సత్త్వగుణము అధికముగా నున్నపుడు జీవుడెట్లుండును?

ఉ:– ఆతని సమస్త ఇంద్రియద్వారములనుండి అత్తఱి ప్రకాశరూపమగు జ్ఞానము, సాత్త్వికత వెల్లివిరియుచుండును. అట్టి స్థితి యెవనికైన నుండినచో సత్త్వగుణ మాతనియం దభివృద్ధి నొందియున్నదని గ్రహింపవచ్చును.

అ॥ రజోగుణము అధికముగ నున్నపుడు జీవుడెట్లుండునో తెలియజేయుచున్నాడు -

12. లోభః ప్రవృత్తి రారమ్భః కర్మణామశమః స్పృహా
రజస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే భరతర్షభ.

టీక:– *భరతర్షభ* = భరతకులశ్రేష్ఠుడవగు ఓ అర్జునా!, *రజసి* = రజోగుణము, *వివృద్ధే (సతి)* = వృద్ధి నొందినదగుచుండగా, *లోభః* = లోభత్వము, *ప్రవృత్తిః* = కార్యములందు ప్రవృత్తి, *కర్మణామ్* = (కామ్య, నిషిద్ధ) కర్మములయొక్క, *ఆరమ్భః* = ప్రారంభించుటయు, *అశమః* = మనశ్శాంతిలేకపోవుటయు (లేక ఇన్ద్రియనిగ్రహము లేకుండుటయు), *స్పృహా* = ఆశ (అను), *ఏతాని* = ఈ లక్షణములు, *జాయన్తే* = పుట్టుచున్నవి.

తా:– భరతకులశ్రేష్ఠుడవగు ఓ అర్జునా! రజోగుణ మభివృద్ధినొందునపుడు మనుజునియందు లోభత్వము, కార్యములందు ప్రవృత్తి, (కామ్య, నిషిద్ధ) కర్మములను ప్రారంభించుట, మనశ్శాంతి లేకుండుట (లేక ఇంద్రియనిగ్రహము లేకుండుట), ఆశ అను నివి పుట్టుచుండును.

వ్యాఖ్య:– రజోగుణ మభివృద్ధినొందినపుడు మనుజుడు ఏవేవో లేనిపోని కర్మలను, వ్యవహారములను పైనవేసికొనుచుండును. తత్ఫలితముగ అతనికి శాంతి యుండదు. ప్రవృత్తియందే ఎల్లపు డాసక్తి గొనుచుండునుగాని నివృత్తియందుగాదు. అతడు తిను ఆహారమున్ను రాజసముగనేయుండును. నడక, మాటలుకూడ రాజసములుగనే యుండును. అతని హృదయమం దనేక విషయాశలు తిరుగాడుచుండును. ఇంద్రియనిగ్రహ మాతనికి పూజ్యము. మామిడికాయ పక్వముకాకుండ పుల్లగానున్నస్థితికి ఈ రజోగుణ

యుతుని పోల్చవచ్చును. మఱియు రజోగుణమునకు రావణాసురుని దృష్టాంతముగ చెప్పవచ్చును. ఈ శ్లోకమునందు రజోగుణముకలవారికి శాంతియుండదని తెలుపబడినందు వలన, శాంతినొందుటకు మార్గము రజోగుణమును హృదయమునుండి తొలగించుటయే యని స్పష్టమగుచున్నది.

ప్ర:– రజోగుణము అభివృద్ధినొందియున్నపుడు జీవుడెట్లుండును?

ఉ:– అత్తఱి యాతడు (1) లోభత్వము (2) కార్యములందు ప్రవృత్తి (3) (కామ్య, నిషిద్ధ) కర్మలను ప్రారంభించుట (4) మనశ్శాంతిలేకుండుట (5) విషయాశ – అను వీనిని గలిగియుండును. కావున ఈ లక్షణము లెవనియందుండునో వానియందు రజోగుణము అధికముగ నున్నదని గుర్తింపవచ్చును.

ప్ర:– శాంతి యెవరికి లభించును?

ఉ:– రజోగుణ, తమోగుణములు తొలగినవారికి.

అ॥ ఇక తమోగుణాభివృద్ధియందు జీవుడెట్లుండునో వచించుచున్నాడు –

13. అప్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహ ఏవ చ
తమస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే కురునన్దన.

టీక:– కురునన్దన = కురువంశీయుడవగు ఓ అర్జునా!, తమసి = తమోగుణము, వివృద్ధే *(సతి)* = అభివృద్ధినొందినదగుచుండగా, అప్రకాశః = అవివేకము (బుద్ధిమాంద్యము), అప్రవృత్తిఃచ = సోమరితనమున్ను (బద్ధకమున్ను), ప్రమాదః = అజాగ్రత (పరాకు, పొరపాటు), మోహః ఏవ చ = అజ్ఞానమున్ను (మూఢత్వము, లేక విపరీతజ్ఞానము), ఏతాని = (అను) ఇవి, జాయన్తే = కలుగుచున్నవి.

తా:– కురువంశీయుడవగు ఓ అర్జునా! తమోగుణము అభివృద్ధినొందినదగుచుండగా మనుజునియందు అవివేకము (బుద్ధిమాంద్యము), సోమరితనము, అజాగ్రత, అజ్ఞానము (మూఢత్వము,) లేక విపరీతజ్ఞానము) అనునవి కలుగుచున్నవి.

వ్యాఖ్య:– తమోగుణ మభివృద్ధినొందినపుడు జీవునియందు మత్తు, సోమరితనము, అజాగ్రత, బుద్ధిమాంద్యము మున్నగు లక్షణములు గోచరించుచుండును. అతని ఆహారపానీయములందును, మాటలందును ఈ తమోగుణమే వ్యక్తమగుచుండును. వగరు మామిడికాయకు ఈ తమోగుణస్థితిని పోల్చవచ్చును. మఱియు కుంభకర్ణుని ఈ గుణమునకు దృష్టాంతముగ చెప్పవచ్చును. ప్రతివారును తమ తమ హృదయములను పరిశోధించుకొని తమయం దేగుణముయొక్క లక్షణములున్నవో పరీక్షించుకొని సాధనాతిశయముచే క్రమముగ ఊర్ధ్వస్థితిని బడయుటకై యత్నించవలెను. చెట్టుమొదలుకు నీటినిబోయుచున్నచో, పిందెయొక్క వగరుదనము నెమ్మదిగా పులుసుదనముగామారి, ఆ పులుపుదనము తీపిదనముగా పరిణమించి, ఫలము పక్వమై, తుట్టతుదకు రాలిపోవును. అదియే జీవన్ముక్తదశ. అత్తఱి జీవునకు సంసారబంధమునుండి విముక్తి సంభవించును. అయితే ఫలముయొక్క పరిపక్వస్థితి, రాలునట్టిస్థితి చెట్టుయొక్క మొదలుకు నీరు పోయుటవలననే సిద్ధించునట్లు భగవద్ధ్యానము, నిరంతర పరమార్థసాధన – వీని మూలకముగనే జీవుడు క్రమపరిణామమొంది రజస్తమములనుండి సత్త్వమునందుకొని, అటనుండి గుణాతీతపదవిని చేరుకొనును.

ప్ర:– తమోగుణ మభివృద్ధి నొందియున్నపుడు జీవుడెట్లుండును?

ఉ:– (1) అవివేకము (2) సోమరితనము (3) అజాగ్రత (4) అజ్ఞానము – మున్నగు లక్షణము లత్తఱి యాతనియందు గోచరించును. ఈ గుఱుతులున్నచో వెంటనే ఆతనియందు తమోగుణ మధికముగ నున్నదని తెలిసికొనవచ్చును.

అ|| దేహవియోగసమయమున ఏ గుణ మభివృద్ధియందుండిన ఏ ఫలితమును జీవుడు పొందగల్గునో రెండు శ్లోకములద్వారా చెప్పుచున్నాడు – మున్ముందు సత్త్వగుణమును గూర్చి వచించుచున్నాడు –

14. యదా సత్త్వే ప్రవృద్ధే తు ప్రళయం యాతి దేహభృత్ తదోత్తమవిదాం లోకా నమలాన్ప్రతిపద్యతే.

టీక:– యదా తు =ఎప్పుడైతే, సత్త్వే = సత్త్వగుణము, ప్రవృద్ధే *(సతి)* = అభివృద్ధిని బొందినదగుచుండగా, దేహభృత్ = జీవుడు, ప్రలయమ్ = మరణమును, యాతి = పొందుచున్నాడో, తదా = అప్పుడు, ఉత్తమవిదామ్ = ఉత్తమజ్ఞానముగలవారియొక్క, అమలాన్ = పరిశుద్ధములైన, లోకాన్ = లోకములను, ప్రతిపద్యతే = పొందుచున్నాడు.

తా:– ఎప్పుడైతే జీవుడు సత్త్వగుణ మభివృద్ధిని బొందినదగుచుండగా మరణించునో, అప్పుడతడు ఉత్తమజ్ఞానముగలవారియొక్క పరిశుద్ధములైన లోకములనే పొందును.

వ్యాఖ్య:– అంత్యకాలమున చిత్తమున సత్త్వరజస్తమోగుణములలో ఏ యే గుణము ప్రవృద్ధముగ నుండునో తదనుగుణ్యమైన లోకమే, జన్మమే జీవునకు కలుగుచుండునని ఇట చెప్పబడుచున్నది. అంత్యకాలమున సత్త్వగుణ మధికముగనున్నచో ఉత్తమజ్ఞానవంతుల లోకములను జీవుడు పొందగల్గును. అయితే సత్త్వగుణమనునది ఒక్కక్షణములో ఏర్పడునదికాదు. చిత్తమునందలి తమోగుణ, రజోగుణ సంస్కారములు, వృత్తులు తొలగి సత్త్వగుణ సంస్కారమేర్పడుటకు ఎంతయోసాధన, ప్రయత్నము అవసరము. జీవితకాలమంతయు అట్టి సత్ప్రయత్న మాచరించుచుండిననే, పుణ్యకార్యములు పరోపకారభావనలు గలిగియుండిననే అంత్యకాలమున చిత్తము సత్త్వగుణమయము కాగలదు. అంతియేకాని ఏ ఒక్క క్షణములోనో, ఏ ఒక్క సంకల్పముచేతనో, ఏ ఒక్కవాక్యముచేతనో అమాంతముగ అట్టి సత్త్వగుణస్థితి యేర్పడుట కష్టము. మఱియు బహుప్రయత్నలభ్యమగు అట్టి అంత్యకాలగుణముపైననే భావిజన్మ, భావిలోకము ఆధారపడియుండును. కావున జీవుడు శ్రద్ధతో తన యావజ్జీవితమును అట్టి సత్త్వగుణమును, తద్ద్వారా విశుద్ధసత్త్వగుణమును (గుణాతీతస్థితిని) సంపాదించుటకై యత్నశీలుడు కావలయును. జీవితమంతయు పాపకార్యములుచేసినచో చిత్తము అంత్యకాలమున తమోగుణప్రాబల్యము గలిగియుండునుగావున తత్ఫలితముగ మనుజుడు నీచలోకములనే పొందును. ఈ విషయమును రాబోవు శ్లోకములందు భగవానుడు తెలుపగలరు.

'దేహభృత్' – (దేహమును ధరించువాడు) – అను పదముచే వాస్తవముగ జీవుడు దేహముకంటె వేఱని తెలియుచున్నది. ధరింపబడునది ధరించువానికంటె సదా వేఱుగనే యుండునుగదా! 'కిరీటమును ధరించెను. వస్త్రమును ధరించెను' – అను ఈ వాక్యములచే ఆ యా కిరీట వస్త్రాదులు మనుజునికంటె వేఱుగ నెట్లుండునో,

అట్లే దేహమును ధరించు జీవునికంటె దేహము వేఱుగనేయుండును. ఈ సత్యమును తెలిసికొని మనుజుడు దేహభావననువీడి దేహసాక్షియగు ఆత్మభావనయే గలిగియుండువలెను.

'ఉత్తమవిదాం అమలాన్' - అని చెప్పుటవలన అట్టి సత్త్వగుణోపేతుడు జ్ఞానవంతులుండు నిర్మలలోకములనే పొందునని స్పష్టమగుచున్నది. అట్టి వినిర్మల వాతావరణము అతని పురోభివృద్ధికి, శాశ్వత బంధవిముక్తికి అచ్చోట సహాయభూతముగ నుండగలదు.

ప్ర:– సత్త్వగుణము అధికముగ నుండగా మరణించువా డెట్టిలోకమును బొందును?

ఉ:– ఉత్తమజ్ఞానవంతులయొక్క పరిశుద్ధలోకముల నాతడ బొందును.

అ॥ రజోగుణ, తమోగుణయుతులు మరణానంతరము బొందు గతులను వివరించుచున్నాడు -

15. రజసి ప్రళయం గత్వా కర్మసఙ్గిషు జాయతే
తథా ప్రలీనస్తమసి మూఢయోనిషు జాయతే.

టీక:– రజసి = రజోగుణము, (ప్రవృద్ధే సతి = అభివృద్ధిని బొందినదగుచుండగా), ప్రలయమ్ = మరణమును, గత్వా = పొంది (పొందినవాడు), కర్మసఙ్గిషు = కర్మాసక్తులగువారియందు, జాయతే = పుట్టుచున్నాడు, తథా = అలాగుననే, తమసి = తమోగుణము, (ప్రవృద్ధేసతి = అభివృద్ధినిబొందినదగుచుండగా), ప్రలీనః = మరణమునొందినవాడు, మూఢయోనిషు = పామరులయొక్క (మూర్ఖులయొక్క, అవివేకులయొక్క) గర్భములందు, లేక పశుపక్ష్యాదులందు, జాయతే = పుట్టుచున్నాడు.

తా:– రజోగుణము అభివృద్ధినొందియుండగా మరణించువాడు కర్మాసక్తులగు వారి యందు జన్మించుచున్నాడు. అట్లే తమోగుణ మభివృద్ధినొందియుండగా మరణించువాడు పామరుల గర్భములందు, లేక పశుపక్ష్యాది హీనజాతులందు పుట్టుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– రజోగుణాధిక్యత గలిగి మరణించువాడు తనయొక్క సంస్కారమునకు అనుగుణ్యముగనే తిరిగి కర్మాసక్తులయందు జన్మించుచున్నాడు. అట్లు జన్మించి మఱల పెక్కు బహిర్ముఖకార్యములందు, విషయాదులందు ప్రవర్తించి - తిరిగి మరణించుచు - ఈ ప్రకారముగ సంసారబంధమునుండి విడివడక, పెక్కుయాతనల ననుభవించుచు అశాంతి గలిగియుండును. ఇక తమోగుణాధికత్యయందు మరణించువాడు హీనచరితులగు మూఢజనులందో, లేక పశుపక్ష్యాదులందో జన్మించును. అట్టివా రెన్ని దుర్భరదారుణ దుఃఖముల ననుభవించవలెనో! కావున అట్టి భయంకర పరిణామములు, భీషణ దుఃఖజనకపరిస్థితులు తనకు కలుగకుండ జీవుడు అతిజాగరూకుడై జీవితకాలమున, మరణము దవ్వుననున్నపుడే ప్రయత్నపూర్వకముగ ఆ రజోగుణ తమోగుణరూప ఘోరపిశాచములను తన హృదయగేహమునుండి తరిమివేసి, భగవద్భక్తి, వైరాగ్యము, ఆత్మజ్ఞానము - ఇత్యాది సద్గుణరాశిని అలవఱచుకొని ముక్తుడై జన్మసార్థకత నొందవలయును.

ప్ర:– రజోగుణాధిక్యతగలిగి మరణించువా డెచ్చోట జన్మించును?

ఉ:– కర్మాసక్తులందు.

ప్ర:– తమోగుణాధిక్యత గలిగి మరణించువా డెచ్చోట జన్మించును?

ఉ:– పామరుల (మూఢజనుల) గర్భములందు, లేక, పశుపక్ష్యాది నీచజాతులందు.

అ॥ సాత్త్విక, రాజసిక, తామసిక కర్మములయొక్క ఫలములను నిరూపించుచున్నాడు –

16. కర్మణస్సుకృతస్యాహుః సాత్త్వికం నిర్మలం ఫలమ్
రజసస్తు ఫలం దుఃఖ మజ్ఞానం తమసః ఫలమ్ .

టీక:– సుకృతస్య కర్మణః = సాత్త్వికమైన కర్మమునకు (లేక పుణ్యకార్యమునకు), సాత్త్వికమ్ = సత్త్వగుణసంబంధమైన, నిర్మలమ్ = పరిశుద్ధమగు సుఖము, ఫలమ్ = ఫలమనియు, రజసస్తు = రజోగుణసంబంధమైన కర్మమునకు, దుఃఖమ్ = దుఃఖము, ఫలమ్ = ఫలమనియు, తమసః = తమోగుణసంబంధమైన కర్మమునకు, అజ్ఞానమ్ = అజ్ఞానము (అవివేకము), ఫలమ్ = ఫలమనియు, ఆహుః = (పెద్దలు) చెప్పుదురు.

తా:– సాత్త్వికమైన కర్మమునకు (లేక పుణ్యకార్యములకు) సత్త్వగుణసంబంధమైన నిర్మలసుఖము ఫలమనియు, రజోగుణసంబంధమైన కర్మమునకు దుఃఖము ఫలమనియు తమోగుణసంబంధమైన కర్మకు అజ్ఞానము ఫలమనియు (పెద్దలు) చెప్పుదురు.

వ్యాఖ్య:– ప్రతిజీవియు సుఖమునే కోరునుగాని దుఃఖమునుగాదు. అయితే ఆ సుఖము దేనివలన కలుగునో ఆ కార్యములనే చేయవలెనుగాని దుఃఖజనకములగు క్రియలనుగాదు. నిర్మలమగు, అనగా రజస్తమస్సంపర్కములేని సుఖము దేనివలన కలుగును? సాత్త్వికకర్మచే. దుఃఖము, అజ్ఞానము దేనివలన కలుగును? రాజసిక తామసిక కర్మలచే – అని భగవానుడు నుడివిరి. కాబట్టి విజ్ఞుడగువాడు సాత్త్వికకర్మలనే అనుసరించుచు, రాజసిక తామసిక కర్మలను త్యజించివేయవలెను. నిప్పులో చేయిపెట్టిన కాలునని తెలిసినవాడు మఱల దానిచెంతకు జనునా? అట్లే రాజస తామస కర్మలకు దుఃఖము, అజ్ఞానము ఫలములని భగవానుడు తెలుపుటచే, వారి వాక్యములందు పరిపూర్ణవిశ్వాసముంచి, అట్టి కర్మలను వదలిపెట్టి సుఖప్రదములగు సాత్త్వికకర్మములనే ఆశ్రయించవలెను. ఇట్లు కావించి క్రమముగ సాధనయొక్క పరిపక్వతచే ఆ సత్త్వగుణమునుగూడ దాటి గుణాతీత పరమాత్మస్థితిని చేరుకొనవలసియున్నది. ఆ స్థితియందు సాత్త్విక సుఖమునుగూడ దాటివైచి గుణసంపర్కములేని కేవలానందమునే అనుభవించును.

'రజసస్తు ఫలం దుఃఖమ్' – రజోగుణ రూపములగు తృష్ణా, కామక్రోధాదులయొక్క ఫలము దుఃఖమని చెప్పుటవలన సాధకులు, ముముక్షువులు వాని విషయమై అతిజాగరూకులుగనుండి వానిని త్యజించివేయవలెను. ఎవరికైనను దుఃఖము, అజ్ఞానము గలిగినచో, అయ్యవి రజోగుణ తమోగుణముల ప్రభావముచే గలిగినవని (ఈ భగవద్వాక్యములవలన) నిశ్చయించి ఆ దుర్గుణములను వదలివేయవలెను. దుఃఖనివారణకు, సుఖప్రాప్తికి ఇదితప్ప వేఱొక ఉపాయ మెద్దియు లేదు.

'అజ్ఞానం తమసః ఫలమ్' – అన్ని దుర్గుణములు అజ్ఞానమునం దంతర్భూతములైయే యుండును. కావున, రజోగుణఫలమగు దుఃఖమున్ను ఈ అజ్ఞానమం దిమిడియే యున్నదని గ్రహించవలెను. కావున ఇది అత్యంత ప్రమాదకరమై యున్నది. ముముక్షువు లెవరును దీనినిగూడ దరికి జేర్చరాదు.

ప్ర:– సాత్త్విక కర్మకు ఫలమేమి?

ఉ:– నిర్మలసుఖము.

ప్ర:– రాజసకర్మకు ఫలమేమి?

ఉ:– దుఃఖము.

ప్ర:– తామసకర్మకు ఫలమేమి?

ఉ:– అజ్ఞానము.

ప్ర:– కాబట్టి దుఃఖము తొలగుటకు, సుఖము సంప్రాప్తించుటకు ఉపాయమేమి?

ఉ:– రాజసిక, తామసిక కార్యములను త్యజించి సాత్త్వికకార్యములనే ఆశ్రయించవలెను.

అ॥ ఆ యా గుణములవలన కలుగు ఫలితములను తెలియజేయుచున్నాడు –

**17. సత్త్వాత్సఞ్జాయతే జ్ఞానం రజసో లోభ ఏవ చ
ప్రమాదమోహౌ తమసో భవతోఽజ్ఞానమేవ చ.**

టీక:– సత్త్వాత్ = సత్త్వగుణమువలన, జ్ఞానమ్ = జ్ఞానము, సంజాయతే = కలుగుచున్నది, రజసః = రజోగుణమువలన, లోభః ఏవ చ = లోభమే, (సంజాయతే = కలుగుచున్నది), తమసః = తమోగుణమువలన, ప్రమాదమోహౌ = అజాగ్రత (మఱపు), విపరీతజ్ఞానము (భ్రమ), భవతః = కలుగుచున్నవి, చ = మఱియు, అజ్ఞానమ్ ఏవ = అజ్ఞానమే, (తస్మాత్ భవతి = దానినుండి జనించుచున్నది).

తా:– సత్త్వగుణమువలన జ్ఞానము, రజోగుణమువలన లోభము, తమోగుణమువలన అజాగ్రత (మఱపు) భ్రమ, అజ్ఞానము కలుగుచున్నవి.

వ్యాఖ్య:– తత్త్వము బాగుగ దృఢపడుటకొఱకై – ఉపాధ్యాయుడు విద్యార్థికి బోధించిన చందమున – భగవానుడు అర్జునునకు చెప్పినవిషయమునే వివిధరీతుల మఱల మఱల తెలియజెప్పుచున్నారు. లోభము, అజ్ఞానము మున్నగునవి దుఃఖప్రదములు కావున అవాంఛనీయములైనవి. కాబట్టి అవి వేనివలనకలుగునో, అట్టి రజోగుణ, తమోగుణములను దూరీకరించి జ్ఞానదాయకమగు సత్త్వగుణమునే విజ్ఞుడాశ్రయించవలయును.

ప్ర:– సత్త్వగుణమువలన నేమికలుగును?

ఉ:– జ్ఞానము.

ప్ర:– రజోగుణమువలన నేమి కలుగును?

ఉ:– లోభము.

ప్ర:– తమోగుణమువలన నేమి కలుగును?

ఉ:– అజాగ్రత్త (మఱపు), భ్రమ, అజ్ఞానము కలుగును.

అ॥ ఆ యా గుణములు కలవారు మరణానంతర మేయేలోకములను బొందుదురో చెప్పుచున్నాడు –

18. ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తి సత్త్వస్థా మధ్యే తిష్ఠన్తి రాజసాః
జఘన్యగుణవృత్తిస్థా అధో గచ్ఛన్తి తామసాః.

టీక:– సత్త్వస్థాః = సత్త్వగుణమునందున్నవారు, ఊర్ధ్వమ్ = ఊర్ధ్వలోకములకు, గచ్ఛన్తి = పోవుచున్నారు, రాజసాః = రజోగుణముగలవారు, మధ్యే = మధ్యమమగు మనుష్యలోకమునందు, తిష్ఠన్తి = ఉండుచున్నారు (జన్మించుచున్నారు), జఘన్యగుణవృత్తిస్థాః = నీచగుణప్రవృత్తిగల, తామసాః = తమోగుణముగలవారు, అధః = క్రిందిలోకములకు (లేక నీచములగు పశ్వాదిజన్మలకు), గచ్ఛన్తి = పోవుచున్నారు.

తా:– సత్త్వగుణము గలవారు (మరణానంతరము) ఊర్ధ్వలోకముల కేగుచున్నారు. రజోగుణముగలవారు మధ్యమమగు మనుష్యలోకమున జన్మించుచున్నారు. నీచగుణ ప్రవృత్తిగల తమోగుణయుతులు (పాతాలాది) అధోలోకములకు (లేక, అల్పములగు పశ్వాదిజన్మలకు) జనుచున్నారు.

వ్యాఖ్య:– సత్వగుణముగలవారు ఊర్ధ్వలోకములను, ఊర్ధ్వగతినే పొందుదురని తెలుపుటవలన, ఆ గుణము అవలంబనీయమనియు, రజోగుణతమోగుణయుతులు, మధ్య లోకమును, అధోలోకమును బొందుదురని చెప్పుటవలన ఆ గుణములు అభిలషణీయములు కావనియు స్పష్టమగుచున్నది. దీనినిబట్టి ఊర్ధ్వగతిగాని, అధోగతిగాని వారి వారి యధీనమునందే కలవని తేలుచున్నది. కాబట్టి ప్రయత్నపూర్వకముగ సత్త్వగుణసమాశ్రయముద్వారా ఊర్ధ్వగతినే పడయుటకు సర్వులును యత్నించవలెను.

ప్ర:– సత్త్వగుణము కలవారు మరణానంతర మేలోకములకు పోవుదురు?

ఉ:– ఊర్ధ్వలోకములకు (లేక, ఊర్ధ్వగతికి)

ప్ర:– రజోగుణము కలవారు?

ఉ:– మధ్యమమగు మనుష్యలోకములకు (లేక, మధ్యమగతికి).

ప్ర:– తమోగుణము కలవారు?

ఉ:– అధోలోకములకు (లేక, అధోగతికి)

అ॥ మోక్షమును బొందుటకు ఉపాయమును తెలియజేయుచున్నాడు –

19. నాన్యం గుణేభ్యః కర్తారం యదా ద్రష్టాఽనుపశ్యతి
గుణేభ్యశ్చ పరం వేత్తి మద్భావం సోఽధిగచ్ఛతి.

టీక:– యదా = ఎప్పుడు (మనుజుడు), ద్రష్టా (భూత్వా) = వివేకవంతుడుఅయి (తాను ద్రష్టయని గ్రహించి), గుణేభ్యః = (సత్త్వాది) గుణములకంటె, అన్యమ్ = వేఱైన, కర్తారమ్ = కర్తను, న అనుపశ్యతి =

చూడడో, (ఆత్మానమ్ = తన్ను) గుణేభ్యః చ = (అ) గుణములకంటెను, పరమ్ = అన్యునిగా (సాక్షిగా), వేత్తి = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = ఆతడు, మద్భావమ్ = నాస్వరూపమును, అధిగచ్ఛతి = పొందుచున్నాడు.

తా:— ఎప్పుడు వివేకవంతుడు (సత్త్వాది) గుణములకంటె నితరమును కర్తగా నెంచడో మఱియు తన్ను గుణములకంటె వేఱగువానినిగ దెలిసికొనుచున్నాడో, అపుడాతడు నాస్వరూపమును (మోక్షమును) బొందుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:— ఈశ్లోకము, రాబోవు శ్లోకము చాలముఖ్యములైనవి. విచారణాపరులగు సాధకులీభావములను, మఱల మఱల జ్ఞాపకమునకు తెచ్చుకొనవలెను. ఏలయనిన సంసారబంధవిముక్తికి, పరమాత్మస్వరూపప్రాప్తికి (మోక్షమునకు) రాజబాట యిచట తెలుపబడినది. జీవుడుచేయు సమస్తకర్మములకు త్రిగుణములే కర్త. అనగా త్రిగుణాత్మకమగు మనస్సే కర్త. ఆ త్రిగుణములే, ఆ మనస్సే దేహేంద్రియాదులచే కర్మలను చేయించుచున్నది. బంధమునొందునది ఆ మనస్సే; మోక్షమునొందునదియు అదియే. కర్త, భోక్త దానికంటె వేఱుగ నెవడునులేడు. ఆత్మమాత్రము సాక్షిగ వర్తించుచున్నది.

కావున వివేకముచే జీవుడు తాను వాస్తవముగ గుణములకంటె వేఱుగానున్నాడనియు, గుణములకు, దేహేంద్రియాదులకు సాక్షియగు ఆత్మయే తాననియు, కావున ఆ యా కర్మలకు తాను కర్తకాదనియు ఎపుడు తెలిసికొనునో, అపుడే యాతడు ద్రష్టగ, దృగ్రూపుడుగ శేషించి పరమాత్మరూపమునే పొందుచున్నాడని యిట వచింపబడినది. కనుకనే ముందు 'ద్రష్ట' కావలెనని ఉద్బోధించుటకు కారణము. 'ఓ జీవుడా! నీవు దృశ్యరూపములగు త్రిగుణములతో, మనస్సుతో, దేహేంద్రియములతో ఐక్యముకాకుము. వానికి సాక్షియగు ద్రష్టవు కమ్ము' అని భగవానుడు కరుణతో బోధించుచున్నారు.

ఈ జగన్నాటకమందు మనస్సే, త్రిగుణములే కర్త. తాను నాటకమందు దీపము వలె వాని యన్ని క్రియలకు సాక్షియై వర్తించుచున్నాడు. తాను గుణములకు పరుడై వెలయుచున్నాడు. 'సినిమా' యందు అధిష్ఠానమగు తెరగుడ్డవలె అన్నిటికిని ఆధారభూతుడై, సుఖదుఃఖములకు పరుడై, నిర్లేపముగా విలసిల్లుచున్నాడు. ఇదియే పరమ సత్యము. ప్రపంచములోని సమస్తదుఃఖములకు కారణము ఈగుణతాదాత్మ్యమే. అనగా జీవుడు గుణములతో, మనస్సుతో, దేహముతో నైక్యమై 'నేను చేయుచున్నాను, నేను పుట్టుచున్నాను, నేను చచ్చుచున్నాను,' ఇత్యాదిరూపమున కర్తృత్వము గలిగియుండుచున్నాడు. బంధమునకు కారణ మీకర్తృత్వమే అయియున్నది. దానిని వదలగొట్టిన మఱుక్షణమే జీవుడు భగవత్ - స్వరూపమును బొందుచున్నాడని శ్రీకృష్ణపరమాత్మ పలుకుచున్నారు.

'మద్భావం సోఽధిగచ్ఛతి' - అని తెలిపినందువలన, ఏ జీవుడు క్రియలన్నిటికిని గుణములే కర్తయనియు, తాను వాస్తవముగ ఆ గుణములకంటె వేఱుగనున్నాడనియు తెలిసికొనునో అతడు ఎవడైనను ఏ జాతికి జెందినప్పటికిని, స్త్రీయైనను, పురుషుడైనను ఆ క్షణముననే భగవానుని స్వరూపమును తప్పక బొందగలడని స్పష్టమగుచున్నది. కావున జీవుడు శివు డగుటకు, నరుడు నారాయణునిస్థితిని జెందుటకు, జనుడు జనార్దను డగుటకు ఇది చక్కటి ఉపాయము. మోక్షమున కిదియే చక్కని బాట; ఇక జీవుడు తాను అల్పుడని, దుర్బలుడని తలంపక తాను వాస్తవముగ నిరంజనుడని, మనస్సాక్షియని, గుణాతీతుడని, సాక్షాత్ భగవత్స్వరూపుడేయని నిశ్చయించి, ధైర్యోపేతుడై అట్టి వివేకమును బడయుటకు యత్నముగావింపవలెను.

'అధిగచ్ఛతి' -- అను పదముచే బ్రహ్మైక్యమును అట్టివాడు తప్పక పొందగలడని భగవానుడు

నొక్కిచెప్పినట్లైనది. కావున ముముక్షువులు భగవద్వాక్యమునందు విశ్వాసము గలిగి, పిరికితనమును పారద్రోలి, త్రిగుణములను తెగద్రుంచి గుణాతీత పరమాత్మరూపులై వెలయవలెను.

'పశ్యతి' అని చెప్పక 'అనుపశ్యతి' - అని చెప్పుటవలన - 'తానుకర్తకాద'ను ఈ భావమును మఱల మఱల చింతనజేసి దృఢపఱచుకొనవలెనని భావము.

అయితే భగవానుడు తెలిపిన ఈ సత్యములను బహుజాగ్రతగ అర్థము చేసికొనవలసియుండును. ఏలయనిన కొందఱు అవివేకులు 'ఇంద్రియములు ఏమిచేసినను, ఏమి అనుభవించినను నాకేమియు సంబంధములేదు' అను ఈ వాక్యమును విపరీతముగ అర్థముచేసికొని ఇంద్రియములచే నిషిద్ధకార్యములకు గడంగి దుఃఖరూప సంసార అఖాతములో పడిపోవుచున్నారు. అట్టి శుష్కవేదాంతులవచనముల నెవరును విశ్వసింపరాదు. తమోగుణ, రజోగుణములను దాటినవాడు, లేక తనను, వానికంటె వేఱుగ దలంచువాడు మఱల తద్గుణసంబంధములైన నీచకార్యములం దెన్నటికిని ప్రవృత్తుడుకాడని ముమ్మాటికిని ఎఱుగవలెను.

ప్ర:— తానుచేయు సమస్తకార్యములకు వాస్తవముగ కర్తయెవరు?

ఉ:— త్రిగుణములు (త్రిగుణాత్మకమగు మనస్సు).

ప్ర:— మనుజుడు తాను వాస్తవముగ నెట్టివాడు?

ఉ:— అకర్త, సర్వసాక్షి, నిర్గుణుడు.

ప్ర:— ఈ ప్రకార మెఱిగినందువలన కలుగు ఫలితమేమి?

ఉ:— ఎపుడు జీవుడు తాను గుణములకంటె వేఱని, అకర్తయని యెఱుగునో, ఆ క్షణముననే యతడు భగవత్స్వరూపమును (మద్భావమ్) లెస్సగ బడయుచున్నాడు; ముక్తినొందుచున్నాడు.

ప్ర:— దీనిని బట్టి మోక్షమునకు, భగవదైక్యమునకు ఉపాయమేమియని తేలుచున్నది?

ఉ:— 'త్రిగుణములే కర్త, తాను అకర్త' యని భావించి, జీవుడు గుణములకంటె వేఱుగ తన్నెఱుగుటయే మోక్షోపాయము.

అ॥ ఈ ప్రకారముగ గుణములను దాటినవాడు జననమరణాది దుఃఖముల నుండి విడుదలబొంది మోక్షమును బడయునని వచించుచున్నాడు -

20. గుణానేతానతీత్య త్రీ న్దేహీ దేహసముద్భవాన్
జన్మమృత్యుజరాదుఃఖై ర్విముక్తోఽమృతమశ్నుతే.

టీక:— దేహీ = జీవుడు, దేహసముద్భవాన్ = దేహోత్పత్తికి కారణభూతములగు, ఏతాన్ = ఈ, త్రీన్‌గుణాన్ = మూడుగుణములను, అతీత్య = దాటి (పోగుట్టుకొనినచో), జన్మ మృత్యు జరాదుఃఖైః = పుట్టుక, చావు, ముసలితనము, దుఃఖము - అనువానిచేత, విముక్తః = లెస్సగ విడువబడినవాడై, అమృతమ్ = మోక్షమును (మరణరహిత ఆత్మస్థితిని), అశ్నుతే = పొందుచున్నాడు.

తా:— జీవుడు దేహోత్పత్తికి కారణభూతములగు ఈ మూడుగుణములను దాటి (దాటినచో) పుట్టుక,

చావు, ముసలితనము, దుఃఖములు - అనువానిచేత లెస్సగ విడువబడినవాడై, మోక్షమును (మరణరహిత ఆత్మస్థితిని) బొందుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:— 'గుణాన్' అని చెప్పినందువలన, రజస్తమములతోబాటు సత్త్వగుణమును గూడదాటి నిర్గుణ పరమాత్మను జేరవలెనని భావము. అయితే మొట్టమొదట తమోగుణమును పారద్రోలి సత్త్వగుణమును బాగుగ అభ్యసించవలెను. ఆ పిదప నిస్సంకల్పాత్మస్థితియందా సత్త్వగుణము దానియంతటనదియే అతిక్రమింపబడగలదు.

గుణములవలన కలుగు గొప్ప అపకారమేదియో, అవి తొలగినందువలన కలుగు గొప్ప ఉపకారమేదియో ఈశ్లోకమునందు తెలుపబడినది, 'దేహసముద్భవాన్' దేహములను సృష్టించుటయే వానివలనగలుగు దారుణమగు అపకారము. వానివలన జీవుడు జననమరణరూపమగు ఈ సంసారచక్రమునుండి తప్పించుకొనజాలడు. ఒక దేహము పోయిన మఱియొక దేహము వచ్చుచుండును. ఇప్పటికి ఎన్నియో కోట్లకొలది జన్మలు, శరీరములు, ఆ త్రిగుణరూప బీజమునుండియే, మూలమునుండియే ఉద్భవించినవి. ఆ మూలము విచ్ఛిన్నముకానిచో ఇంకను ఎన్నియో అగణితములైన జన్మలు రాగలవు.

అయితే జన్మవచ్చినచో నష్టమేమి? యని ప్రశ్నించవచ్చును. ఆ నష్టమేమియో భగవానుడే ఈశ్లోకమందు తెలియజేసిరి. ముసలితనము, రోగము, చావు, దుఃఖములు మొదలగు ఆపత్తులన్నియు శరీరోద్భవము వలననే జీవునకు కలుగుచున్నవి. కాబట్టి అసలు శరీరమే రాకుండ, అనగా జన్మలేకుండ చేసికొనుటయే ఉత్తమము అట్టి జన్మరాహిత్యమో గుణములను దాటినపుడే కలుగగలదని ఇచట స్పష్టముగ చెప్పి వేయబడినది. కాబట్టి ముముక్షువు తన సత్ప్రయత్నములచే తమోగుణమును, రజోగుణమును తెగద్రుంచి, సత్త్వగుణమును దాటివైచి శాశ్వత కైవల్యపదవి నొందవలయును. అయ్యది మరణరహితస్థితి. గనుకనే దానిని 'అమృతము' అని భగవాను డిచట పేర్కొనిరి.

'ముక్తః' అని చెప్పక 'విముక్తః' అని చెప్పుటచే త్రిగుణములను దాటినవాడు జననమరణబంధమునుండి పూర్తిగ విముక్తుడగునని భావము.

ప్ర:— ఈ దేహములు వేనివలన కలుగుచున్నవి?

ఉ:— త్రిగుణములవలన.

ప్ర:— మరణరహితమగు కైవల్య (మోక్ష) పదమెట్లు చేకూరగలదు?

ఉ:— ఈ మూడుగుణములను దాటుటచే.

ప్ర:— దేహము (జన్మ) వచ్చినచో నష్టమేమి?

ఉ:— ముసలితనము, రోగము, చావు, వియోగము, దుఃఖము, మున్నగునవియన్నియు ఆ దేహమువలననే సంభవించుటవలన, అది మహానర్థదాయకమైయున్నది. కావున దేహరహిత (జననమరణరహిత) ఆత్మస్థితినే జీవుడు పొందవలెను.

ప్ర:— మోక్షస్థితి యెట్టిది?

ఉ:— అది జననమరణములు లేని స్థితి (అమృతమ్).

అ॥ త్రిగుణములను దాటినవాడు మోక్షపదవినొందునని శ్రీకృష్ణభగవానుడు చెప్పగనే, అట్లు దాటిన వాడేయే లక్షణములతో గూడియుండునో తెలిసికొనవలెనని అర్జునునకు కుతూహలముగలుగ, ఆ విషయమును గుఱించి భగవానుని ప్రశ్నించుచున్నాడు –

అర్జున ఉవాచ –

21. కైర్లింగైస్త్రీన్గుణానేతా నతీతో భవతి ప్రభో
కిమాచారః కథం చైతాం స్త్రీన్గుణానతివర్తతే.

అర్జున ఉవాచ = అర్జును డడిగెను.

టీక:– ప్రభో = ప్రభువగు ఓ కృష్ణా!, ఏతాన్ = ఈ, త్రీన్‌గుణాన్ = మూడుగుణములను, అతీతః = అతిక్రమించినవాడు (దాటినవాడు), కైఃలిఙ్గైః = ఏ లక్షణములతో, (ఉపలక్షితః = కూడినవాడుగా), భవతి = అగుచున్నాడు?, కిమాచారః (భవతి) = ఏట్టివర్తనముకలవాడుగా అగుచున్నాడు?, ఏతాన్ త్రీన్‌గుణాన్ = ఈ మూడుగుణములను, కథం చ = ఎట్లు (ఏ యుపాయములచే), అతివర్తతే = అతిక్రమించుచున్నాడు? (దాటివైచుచున్నాడు?).

తా:– అర్జును డడిగెను -- ప్రభువగు ఓ కృష్ణా! ఈ మూడుగుణములను దాటినవాడెట్టి లక్షణములతో గూడియుండును? ఎట్టి ప్రవర్తన గలిగియుండును? మఱియు ఈ మూడుగుణములను నాత డేప్రకారము దాటివేయగల్గును?

వ్యాఖ్య:– మూడుగుణములను దాటినవాడు జన్మమృత్యుజరాదుఃఖములనుండి విడివడి అమృతత్వము (మోక్షము)ను బొందునను భగవద్వాక్యమును వినినవెంటనే అర్జునునకు ఆగుణము లెట్లు దాటబడునో, అట్లు దాటినవా డెట్లు ప్రవర్తించునో ఏ లక్షణములు, గుర్తులు గలిగియుండునో తెలిసికొనదలంచి వెంటనే ఆ విషయమును గూర్చి భగవానుని ప్రశ్నించివైచెను.

'కైర్లిఙ్గైః' = 'ఏ లక్షణములచే, ఏ గుర్తులచే గుణాతీతుడు తెలియబడగలడు?' అని అర్జును డడుగుట చాల సమంజసముగానున్నది. ఏలయనిన కొందఱు తాము చాల క్రిందిస్థితియం దున్నప్పటికిని, దృశ్యవాసనలు తమకింకను నశింపకున్నప్పటికిని, తాము సిద్ధపురుషులమనియు, గుణాతీతులమనియు, జీవన్ముక్తుల మనియు చెప్పుకొని తిరుగుచు ప్రజలను మోసము చేయవచ్చును. గుణాతీతుని యథార్థమగు లక్షణములు, చిహ్నములు తెలిసికొనినచో, ఇక నట్టిస్థితికి అవకాశములేదు. పైగా అట్టి లక్షణములను ఎఱిగియున్నచో మనుజుడు తానుకూడ ప్రయత్నాతిశయముచే వానిని సాధించుటకును వీలుండును. ఇవియన్నియు ఆలోచించి అర్జునుడు సమయోచితమగు ప్రశ్నగావించెను. ఇదివఱలో గీతప్రారంభమునందు రెండవ అధ్యాయమున 'స్థితప్రజ్ఞస్య కాభాషా' – అను నీప్రకారముగ ఇట్టి ప్రశ్ననే అర్జునుడు కావించి యుండుట ఈ సందర్భములో గమనింపదగియున్నది. ఈ స్థితప్రజ్ఞలక్షణములుగాని, గుణాతీతుని లక్షణములుగాని, అద్వేష్టృత్వాది భక్తలక్షణములుగాని, అమానిత్వాది జ్ఞానగుణములుగాని ఒక 'బరా మీటరు' (Barometre) వంటివి. 'బరామీటర్' చే శీతోష్ణస్థితు లెట్లు కొలవబడునో, అట్లే మనుజుని ఆధ్యాత్మికౌన్నత్యము ఈలక్షణములచే కొలవబడగలదు. ఈ లక్షణములను బట్టి చూచినచో జనులలో ఆధ్యాత్మికశక్తిగలవారెవరో, వేషధారులెవరో సులభముగ తేలిపోవును. శుష్కవేదాంతమును రూపుమాపుటకు, పరమార్థక్షేత్రమునందు

సోమరులచే కల్పింపబడిన కృత్రిమవాతావరణమును విచ్ఛిన్నమొనర్చుటకు ఇట్టి ప్రశ్నలెంతయో ఆవశ్యకములైయున్నవి.

'కిమాచారః' - గుణాతీతుని ఆచరణ, అనుష్ఠానము ఎట్టిదో అర్జును డెఱుగ దలంచెను. 'కిమాసీత వ్రజేత కిమ్' - అని యిట్టి యాచరణనుగూర్చియే యిదివఱలో అర్జునుడు ప్రశ్నించియుండెను. ఆధ్యాత్మికక్షేత్రమున అనుష్ఠానమునకు గొప్పప్రాధాన్య మొసంగబడియున్నది. 'సాధ్య' వస్తువునుగుఱించి, లక్ష్యమును గుఱించి తెలిసికొనుట అవసరమైయున్నను, ఆ లక్ష్యము ఏ సాధనచే బొందబడగలదో దాని నెఱుగుట ఇంకను ఆవశ్యకమైయున్నది. ఏలయనిన, 'సాధన' నవలంభించినచో 'సాధ్యము' దానియంతటనదియే చేకూరును. కనుకనే అర్జునుడు గుణాతీతునియొక్క ప్రవర్తనయెట్టిదో తెలిసికొన దలంచెను. అర్జునుని ఈ ప్రశ్న దానికి భగవాను డొసంగబోవు సమాధానము పాఠకలోకమునకు చాల ముఖ్యములైయున్నవి. గీతలో సాధనసంబంధమైన ప్రముఖ ఘట్టములలో నిదియు నొకటైయున్నది. కావున ముముక్షువులీ గుణాతీతుని లక్షణములను బాగుగ మననముచేసి, కార్యాన్విత మొనర్చుకొనవలయును.

ప్ర:– అర్జునుడు భగవానునిద్వారా ఏ యే విషయములను తెలిసికొనదలంచెను?

ఉ:– (1) గుణాతీతుని లక్షణము లెవ్వి? (2) అతని ప్రవర్తన యెట్టిది? - అను విషయములను తెలిసికొనదలంచెను.

అ॥ అర్జునుని యా ప్రశ్నను విని భగవానుడు గుణాతీతుని లక్షణములను వివరముగ చెప్పుచున్నాడు -

శ్రీ భగవానువాచ –

22. ప్రకాశం చ ప్రవృత్తిం చ మోహమేవ చ పాణ్డవ
న ద్వేష్టి సమ్ప్రవృత్తాని న నివృత్తాని కాంక్షతి.

23. ఉదాసీనవదాసీనో గుణైర్యో న విచాల్యతే
గుణా వర్తన్త ఇత్యేవ యోఽవతిష్ఠతి నేఙ్గతే.

24. సమదుఃఖసుఖస్స్వస్థ స్సమలోష్టాశ్మకాఞ్చనః
తుల్యప్రియాప్రియో ధీర స్తుల్యనిన్దాత్మసంస్తుతిః .

25. మానావమానయో★స్తుల్య స్తుల్యో మిత్రారిపక్షయోః
సర్వారమ్భపరిత్యాగీ గుణాతీతస్స ఉచ్యతే.

శ్రీ భగవానువాచ = శ్రీ భగవానుడు చెప్పెను –

టీక:– పాణ్డవ = ఓ అర్జునా!, యః = ఎవడు, సంప్రవృత్తాని = సంప్రాప్తములైన, ప్రకాశం చ = సత్త్వగుణసంబంధమగు ప్రకాశమును (సుఖమును), ప్రవృత్తిం చ = రజోగుణ సంబంధమగు కార్యప్రవృత్తిని,

★ మానాపమానయోః - పాఠాంతరము.

మోహమ్ ఏవ చ = తమోగుణసంబంధమగు మోహమును (నిద్రాతంద్రతలను), నద్వేష్టి = ద్వేషింపడో, నివృత్తాని = విడిచిపోయిన ఆ గుణసంబంధ కార్యములను, నకాఙ్క్షతి = కోరడో, ఉదాసీనవత్ = తటస్థునివలె, ఆసీనః = ఉన్నవాడై, గుణైః = గుణములచేత (గుణకార్యములగు సుఖాదులచేత), నవిచాల్యతే = చలింపజేయబడడో, గుణాః = గుణములు, వర్తన్తే = ప్రవర్తించుచున్నవి, ఇతి ఏవ = అనిమాత్రము, యః = ఎవడు, అవతిష్ఠతి = (తెలిసికొనుచు) ఉన్నాడో, న ఇఙ్గతే = (ఏపరిస్థితులయందును) చలింపడో, సమదుఃఖసుఖః = సుఖదుఃఖములందు సమభావము గలవాడును, స్వస్థః = ఆత్మయందే స్థిరముగనున్నవాడును, సమలోష్టాశ్మకాఞ్చనః = మట్టిగడ్డ, ఱాయి, బంగారము -- వీనియందు సమబుద్ధిగలవాడును, తుల్యప్రియాప్రియః = ఇష్టానిష్టములందు సమభావము గల్గియుండువాడును, ధీరః = ధైర్యవంతుడును (లేక, ఆత్మానాత్మవివేకము గలవాడును), తుల్యనిన్దాత్మసంస్తుతిః = తన్నితరులు దూషించినను, భూషించినను మనోవికారములేనివాడును (నిందాస్తుతులందు సమదృష్టి గలవాడును), మానావమానయోః = సన్మానమునందును, అవమానమునందును, తుల్యః = సమబుద్ధిగలవాడును, మిత్రారిపక్షయోః = శత్రుమిత్రులందు, తుల్యః = సమభావముగలవాడును, సర్వారమ్భపరిత్యాగీ = సమస్తకార్యములందును కర్తృత్వబుద్ధిని వదలువాడును (లేక కామ్యకర్మలన్నిటిని విడచువాడును, లేక సమస్తకర్మలను త్యజించి నిరంతరము బ్రహ్మనిష్ఠయందుండువాడును) (అయియుండునో), సః = అతడు, గుణాతీతః = గుణాతీతుడని (గుణములను దాటినవాడని), ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నాడు.

తా:– శ్రీ భగవానుడు చెప్పెను – ఓ అర్జునా! ఎవడు తనకు సంప్రాప్తములైన సత్త్వగుణసంబంధమగు ప్రకాశమును (సుఖమును) గాని, రజోగుణసంబంధమగు కార్య ప్రవృత్తినిగాని, తమోగుణసంబంధమగు మోహమును (నిద్రాతంద్రతలను) గాని ద్వేషింపడో, అవి తొలగిపోయినచో వానిని అపేక్షింపడో, తటస్థునివలె ఉన్నవాడై గుణములచేత (గుణకార్యములగు సుఖాదులచేత) చలింపజేయడో, గుణములు ప్రవర్తించుచున్నవని మాత్రము తెలిసికొనియుండునో, (ఏపరిస్థితులయందును) చలింపక నిశ్చలముగ నుండునో, మఱియు ఎవడు సుఖదుఃఖములందు సమభావము గలవాడును, ఆత్మయందే స్థిరముగనున్నవాడును, మట్టిగడ్డ, ఱాయి, బంగారము – వీనియందు సమబుద్ధి గలవాడును, ఇష్టానిష్టములందు సమభావము గల్గియుండువాడును, ధైర్యవంతుడును, సమస్తకార్యములందును కర్తృత్వబుద్ధిని వదలువాడును, (లేక కామ్యకర్మలనన్నిటిని విడచువాడును, లేక సమస్తకర్మలను త్యజించి నిరంతరము బ్రహ్మనిష్ఠయందుండు వాడును) అయియుండునో అట్టివాడు గుణాతీతుడని చెప్పబడును.

వ్యాఖ్య:– గుణాతీతునియొక్క లక్షణము లిచట పేర్కొనబడినవి. ఈ లక్షణములను బట్టి మనుజుడు త్రిగుణములను దాటినది, లేనిది తెలిసికొనవచ్చును. గుణాతీతుడు తటస్థుడుగనుండుచు తనకేకారణముచేతనైనా, సత్త్వగుణసంబంధమైన ప్రకాశము (సుఖము) గాని, రజోగుణసంబంధమైన కార్యప్రవృత్తిగాని, తమోగుణసంబంధమైన మోహము (నిద్రాతంద్రతలు) గాని సంప్రాప్తించినచో వానియెడల ద్వేషముగాని, అవి తొలగినచో వానిని కోరుటగాని లేకుండును. గుణాతీతునియొక్క తాటస్థ్యమును, ఔదాసీన్యస్థితిని తెలుపుట కీవిషయము బోధింపబడినదేకాని ఆ యా మోహాదిగుణములు అవలంబనీయములని తెలుపుటకాదు. మఱియు, ఇచట మోహమనగా అజ్ఞానమని అర్థముకాదు. ఏలయనిన గుణాతీతునకు అజ్ఞానమెపుడో తొలగిపోయియుండును. భగవానుడు తెలిపిన ఈ గుణాతీతుని లక్షణములందు 'నిశ్చలత్వము', 'సమత్వము' అనునవి ప్రధానముగ గోచరించుచున్నవి –

(1) 'నిశ్చలత్వము' - ఏ చిన్న సంఘటన జరిగినను అజ్ఞాని బెదరిపోవును. తన సమత్వమును గోల్పోవును. కాని గుణాతీతుడు మేరుసమానగాంభీర్యముగలిగి, పరిస్థితులకు ఏమాత్రము చలింపకనుండును (న విచాల్యతే, నేఙ్గతే). శ్వాసవాయువు, లేక చిన్న అలలు పర్వతమును కదలింపజాలనట్లును, మేఘములకు పైనున్న సూర్యుని మేఘజనితములగు పిడుగులు, మెఱుపులు, వర్షము బాధింపజాలనట్లును, త్రిగుణములను దాటి మనస్సునకు అవలనున్న ఆత్మయందు నిలుకడగలిగియున్న యోగిపుంగవుడు ప్రపంచములోని ఏసంఘటనచేగాని, ఆపత్తుచేగాని చలింపక సదా ఆత్మయందే సుస్థిరుడై యుండును. ఆ వికటపరిస్థితులన్నియు మనస్సునకు జెందినవి. గుణములకు సంబంధించినవి. ఉపాధికి జేరినవి. 'నేను గుణములకంటె వేఱుగనున్నాను. మనస్సునకు అతీతుడనైయున్నాను' అని తలంచి యాతడు మహద్ధైర్యయుతుడై మెలగును. గుణాతీతునియొక్క గుఱుతు ఇదియే.

(2) సమత్వము - మానావమానములందు, నిందాస్తుతులయందు, సుఖదుఃఖము లందు, ఇష్టానిష్టము లందు, శత్రుమిత్రాదులందు, శిలాకాంచనములందు గుణాతీతుడగు మహనీయుడు సమబుద్ధి గలిగియుండును. గుణాతీతుడైన శుకమునీంద్రుడు జనకుని యాస్థానమున కేగినపుడు, ఆతని పరీక్షార్థము జనకునిచే కలుగజేయబడిన సుఖదుఃఖాదులందు ఆతడెంతటి సమత్వమునుజూపెనో ఈ సందర్భమున జ్ఞాపకమునకు తెచ్చుకొనవలెను. అట్టి మహనీయులు నిరంతరము ఆత్మస్థితియందే (ధ్యేయాకారమందే, స్వవస్తువునందే) నిలుకడ గలిగియుందురు. కావున మిథ్యారూప ప్రపంచమునందలి ఇట్టి ద్వంద్వములు వారినేమియు చేయజాలవు. మఱియు నిందాస్తుతులు, సుఖదుఃఖములు మున్నగునవి మనోధర్మములే, కావున మనస్సాక్షియగు ఆత్మయందు సదా సుస్థితులైయుండు గుణాతీతులను, జ్ఞానులను అవి కదలింపజేయజాలవు. మఱియొకనికి కలుగు సుఖదుఃఖములు మనుజుని యెట్లు బాధింపజాలవో, అట్లే ఉపాధిని తనకంటె వేఱుచేసికొనిన జ్ఞానిని, గుణాతీతుని ఆ యా ద్వంద్వములు బాధింపజాలవు.

'సర్వారమ్భపరిత్యాగీ' - ఈ పదమునకు 'సమస్తకార్యములందును కర్తృత్వమును వదలినవాడ'ని అర్థము చెప్పుటయే సమంజసముగ నుండును. లేక, కామ్యకర్మలన్నిటిని వదలినవాడనియు చెప్పవచ్చును. లేక, ఇతరకార్యములన్నిటిని త్యజించివైచి నిరంతరము బ్రహ్మనిష్ఠయందుండువాడనియు పేర్కొనవచ్చును.

ఇట్టివాడు 'యః' - ఎవడో 'సః' అతడు 'గుణాతీతః ఉచ్యతే' గుణాతీతుడని చెప్పబడును - అని తెలుపుటవలన - అనగా యచ్ఛబ్దప్రయోగము గావింపబడుటవలన ఎవరైనను సరియే ఆ స్థితిని బడయవచ్చుననియు, అట్లు (ప్రయత్నపూర్వకముగ) ఆ యా సద్గుణములను బడయువాడే గుణాతీతుడగునుగాని తక్కినవారు కారనియు స్పష్టమగుచున్నది. కావున సర్వులును అట్టి మహోన్నతస్థితికై యత్నించి కృతార్థత బడయవచ్చును.

ప్ర:– గుణాతీతుని లక్షణములెవ్వి?

ఉ:– ఎవడు తనకు సంప్రాప్తించిన సత్త్వగుణసంబంధమగు ప్రకాశము (సుఖము)ను గాని, రజోగుణసంబంధమగు కార్యప్రవృత్తినిగాని, తమోగుణసంబంధమగు మోహము (నిద్ర, తంద్రత) ను గాని ద్వేషింపడో, అవితొలగిపోయినచో వానిని అపేక్షింపడో, తటస్థునివలెనుండి ఆ యా గుణకార్యములచే ఏ మాత్రము చలింపడో, గుణములు ప్రవర్తించుచున్నవని మాత్రము తెలిసికొనియుండునో, ఏ పరిస్థితులందును చలింపడో, మఱియు ఎవడు ఆత్మయందే స్థిరముగ నుండునో, మట్టిగడ్డ, ఱాయి, బంగారములందు సమదృష్టిగలిగియుండునో, సుఖదుఃఖములందు, ఇష్టానిష్టములందు, నిందాస్తుతులందు, మానావమానము

లందు శత్రుమిత్రులయందు సమభావముగల్గి యుండునో, ధీరుడై వర్తించునో, సమస్త కార్యములందును కర్తృత్వము విడిచివేయునో (లేక కామ్యకర్మలన్నిటిని త్యజించివేయునో, లేక సమస్తకర్మలను త్యజించి నిరంతరము బ్రహ్మనిష్ఠయందుండునో) అట్టివాడు గుణాతీతుడని చెప్పబడును. కావున ఈసద్గుణములే గుణాతీతుని లక్షణములైయున్నవి.

అ॥ అచంచల భక్తితో తనను సేవించువాడు త్రిగుణములను దాటి బ్రహ్మసాక్షాత్కారమును బడయగలడని భగవానుడు వచించుచున్నాడు -

26. మాం చ యోఽవ్యభిచారేణ భక్తి యోగేన సేవతే
స గుణాన్సమతీత్యైతా న్బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే.

టీక:– యః = ఎవడు, మాం చ = నన్నే, అవ్యభిచారేణ = అచంచలమైన (ఇతరము నాశ్రయింపని), భక్తియోగేన = భక్తియోగముచేత, సేవతే = సేవించుచున్నాడో, సః = అతడు, ఏతాన్ = ఈ, గుణాన్ = గుణములను, సమతీత్య = లెస్సగాదాటి, బ్రహ్మభూయాయ = బ్రహ్మముగా నగుటకు (జీవన్ముక్తుడగుటకొఱకు), కల్పతే = సమర్థుడగుచున్నాడు.

తా:– ఎవడు నన్నే అచంచలమైన భక్తియోగముచేత సేవించుచున్నాడో, అతడీగుణములన్నిటిని లెస్సగా దాటివైచి బ్రహ్మముగానగుటకు (జీవన్ముక్తు డగుటకొఱకు) సమర్థుడగుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– త్రిగుణముల కవ్వల - పరమాత్మకలడు. త్రిగుణమును దాటినచో భగవత్ప్రాప్తిసిద్ధించును. కాని వానిని దాటుటెట్లు? ఎంతయో విచారణ, మనోనిగ్రహము, సంయమము దాని కవసరము. కాని భక్తియొక్క సహాయమున్నచో ఈ జ్ఞానస్థితి సులభముగ లభింపగలదు. కనుకనే గీతాచార్యులు దాదాపు ప్రతి అధ్యాయమందును, ప్రతియోగమందును, ఈ భక్తిని గూర్చి చెప్పుచున్నారు. ఈ పదునాల్గవ అధ్యాయము అఖండమగు జ్ఞానోపదేశము గావింపబడిన సందర్భమైనప్పటికిని దీని చివరగూడ భక్తియోగముయొక్క ఆవశ్యకతను నిరూపించిరి. అయితే సామాన్యభక్తి చాలదనియు, అచంచలభక్తి, 'అవ్యభిచారిణీభక్తి', అనన్యభక్తి యుండవలయుననియు బోధించిరి. అనగా, దృశ్యవిషయములందు విభజింపబడని ఏకాంతభక్తి అవసరమని భావము. భక్తిమార్గము సర్వులకును చాలసులభమైనది యగుటచే, అట్టి ఉత్తమభక్తిని ప్రతివారును సంపాదించి తద్ద్వారా భగవత్కృపను, తద్ద్వారా బ్రహ్మజ్ఞానవ్యాప్తిని, దానిచే బ్రహ్మానుభూతిని బడయుటకు అనుకూలముగ నుండును. ఆ విషయమే ఇచట తెలుపుబడినది.

బ్రహ్మత్వమును ఎవడు పొందగలడో, మోక్షసిద్ధి యేప్రకారము చేకూరగలదో ఈ శ్లోకమందు చక్కగ నిరూపింపబడినది. అచంచలభక్తికలవాడే మోక్షమునకు (ఆత్మానుభూతికి) అర్హతను సంపాదించగలడని స్పష్టముగ నిచట పేర్కొనబడినది. కావున యోగ్యతయే యిచట ప్రధానముగాని జాతిమతకులవర్ణాశ్రమాదులు కావు.

'అతీత్య' అని చెప్పక 'సమతీత్య' అని చెప్పుటచే నిర్మలభక్తికలవాడు త్రిగుణములను లెస్సగ దాటగలడని తెలియుచున్నది.

'కథం చైతాం స్త్రీన్గుణానతివర్తతే' - 'ఈ గుణము లెట్లు దాటబడును?' అను అర్జునుని ప్రశ్న కీ శ్లోకము సమాధానమైయున్నది. అచంచలభక్తిచేతనే (జ్ఞానప్రాప్తినిబడసి, తద్ద్వారా) మూడుగుణములను దాటి

మనుజుడు బ్రహ్మైక్యమును బడయగల్గుచున్నాడని యిచ్చోట వచింపబడినది. కావున సులభతరమైనట్టి ఈ భక్తియోగము యొక్క సహాయముచే సాధకుడు ఆత్మజ్ఞాన మొంది త్రిగుణములనుదాటి ముక్తిని శీఘ్రముగ బడయవచ్చును.

అ॥ తాను సాక్షాత్ పరబ్రహ్మమేయని శ్రీకృష్ణమూర్తి తెలుపుచున్నాడు -

27. బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహ మమృతస్యావ్యయస్య చ
శాశ్వతస్య చ ధర్మస్య సుఖస్యైకాన్తికస్య చ .

టీక:- హి = ఏలయనగా, అహమ్ = నేను, అమృతస్య = నాశరహితమును, అవ్యయస్య చ = నిర్వికారమును, శాశ్వతస్య ధర్మస్య చ = శాశ్వతధర్మస్వరూపమును, ఏకాంతికస్య సుఖస్య చ = (దుఃఖముయొక్క కలయికలేని) నిరతిశయ (అచంచల) ఆనందస్వరూపమును అగు, బ్రహ్మణః = బ్రహ్మమునకు, ప్రతిష్ఠా = ఆశ్రయమును (అనగా బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమును) అయియున్నాను.

తా:- ఏలయనగా, నేను నాశరహితమును, నిర్వికారమును, శాశ్వత ధర్మస్వరూపమును, (దుఃఖమిశ్రితముకాని) నిరతిశయ (అచంచల) ఆనందస్వరూపమును అగుబ్రహ్మమునకు ఆశ్రయమును (అనగా బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమును) అయియున్నాను.

వ్యాఖ్య:- 'అచంచల భక్తితో నన్ను సేవించువాడు త్రిగుణములనుదాటి బ్రహ్మమును బొందు'నని పైశ్లోకమునందు శ్రీకృష్ణమూర్తి తెలియజేసి, తాను వాస్తవముగ నెవరో తనయథార్థస్వరూపమెట్టిదో ఈశ్లోకమున వెనువెంటనే విశదీకరించుచున్నారు. శ్రీకృష్ణుడు సామాన్య మానవుడు కాడు. సాక్షాత్ పరమాత్మయే, పరబ్రహ్మమే. ఆ సత్యమే యిచట తెలియజేయబడినది. ఆతడు యశోదాతనయుడు మాత్రమేకాదు; నాశరహితమై, శాశ్వతధర్మస్వరూపమై, నిరతిశయ ఆనందరూపమైనట్టి బ్రహ్మమే తానని శ్రీకృష్ణమూర్తి తెలియజేసిరి. ఇక్కారణమున వారిని అచంచలభక్తితో ధ్యానించువారు భ్రమరకీటకన్యాయము ననుసరించి వారియందే అనగా బ్రహ్మమునందేలయించి బ్రహ్మస్వరూపులే యగుదురు. ధ్యాత ధ్యేయాకారముగనే పరిణమించును. ఆ పరబ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమెట్టిదో ఇచట విశదముగ తెలుపబడినది. అది (1) అమృతము, అవ్యయము - అనగా మరణరహితమైనది, వికారవర్జితమైనది - ఈ పదములద్వారా బ్రహ్మముయొక్క 'సత్' అంశము నిరూపితమైనది. మఱియు అది (2) శాశ్వత ధర్మస్వరూపము - ఈ పదముద్వారా బ్రహ్మముయొక్క 'చిత్' అంశము నిరూపింపబడినది. (3) నిరతిశయానందరూపము - ఈ పదముద్వారా 'ఆనంద' అంశము నిరూపితమైనది. ఈ ప్రకారముగ సత్, చిత్, ఆనందమగు పరబ్రహ్మమే తానని శ్రీకృష్ణభగవానుడు తెలియజేసిరి. ఉపాసనాసౌలభ్యముకొఱకు ప్రారంభమున శ్రీకృష్ణుని యశోదాతనయుని రూపమునను, శ్రీరాముని కౌసల్యాతనయుని రూపమునను ధ్యానించినను, వాస్తవముగ వారిరువురును, నిర్గుణ, నిరాకార, సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మరూపులేయని ఎప్పటికైనను తెలిసికొనవలసి యుండును. ఈ శ్లోకముచే ద్వైత, విశిష్టాద్వైత, అద్వైతముల మూడిటియొక్క లక్ష్యము యథార్థముగ ఒకటేయగుచున్నదని స్పష్టమగుచున్నది. ఏలయనిన ద్వైత, విశిష్టాద్వైతు లేభగవద్రూపమును అర్చించు చున్నారో ఆరూపము వాస్తవముగ సచ్చిదానందమే అయియున్నదని ఇట తేలిపోయినది. భక్తియోగము, జ్ఞానయోగము ఈ శ్లోకమున పరస్పరము కౌగిలించుకొనుచున్నవి. కావున ఇక ఆయా సంప్రదాయములవారు

పరస్పరము విమర్శించుకొనక అందఱు ధ్యానించునది ఒకే పరబ్రహ్మమనియే నిశ్చయించి వారి వారి సంస్కారమున కనుగుణ్యమైన ఉపాసనాపద్ధతిని, ధ్యేయాకారమును ఏర్పాటుచేసికొని కట్టకడకు అందఱును ఆ పరబ్రహ్మమునే చేరవచ్చును.

ప్ర:— శ్రీకృష్ణమూర్తి వాస్తవముగ నెట్టివారు?

ఉ:— పరబ్రహ్మస్వరూపుడు.

ప్ర:— పరబ్రహ్మ మెట్టిది?

ఉ:— (1) నాశరహితమైనది, నిర్వికారమైనది (సత్) (2) శాశ్వతధర్మస్వరూపమైనది (చిత్) (3) నిరతిశయ ఆనందరూపమైనది (ఆనందము).

ఓమ్

ఇతి శ్రీమద్భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే

శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే గుణత్రయ విభాగయోగో నామ

చతుర్దశో౾ధ్యాయః

ఇది ఉపనిషత్ప్రతిపాదకమును, బ్రహ్మవిద్యయు, యోగశాస్త్రమును, శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదమునగు

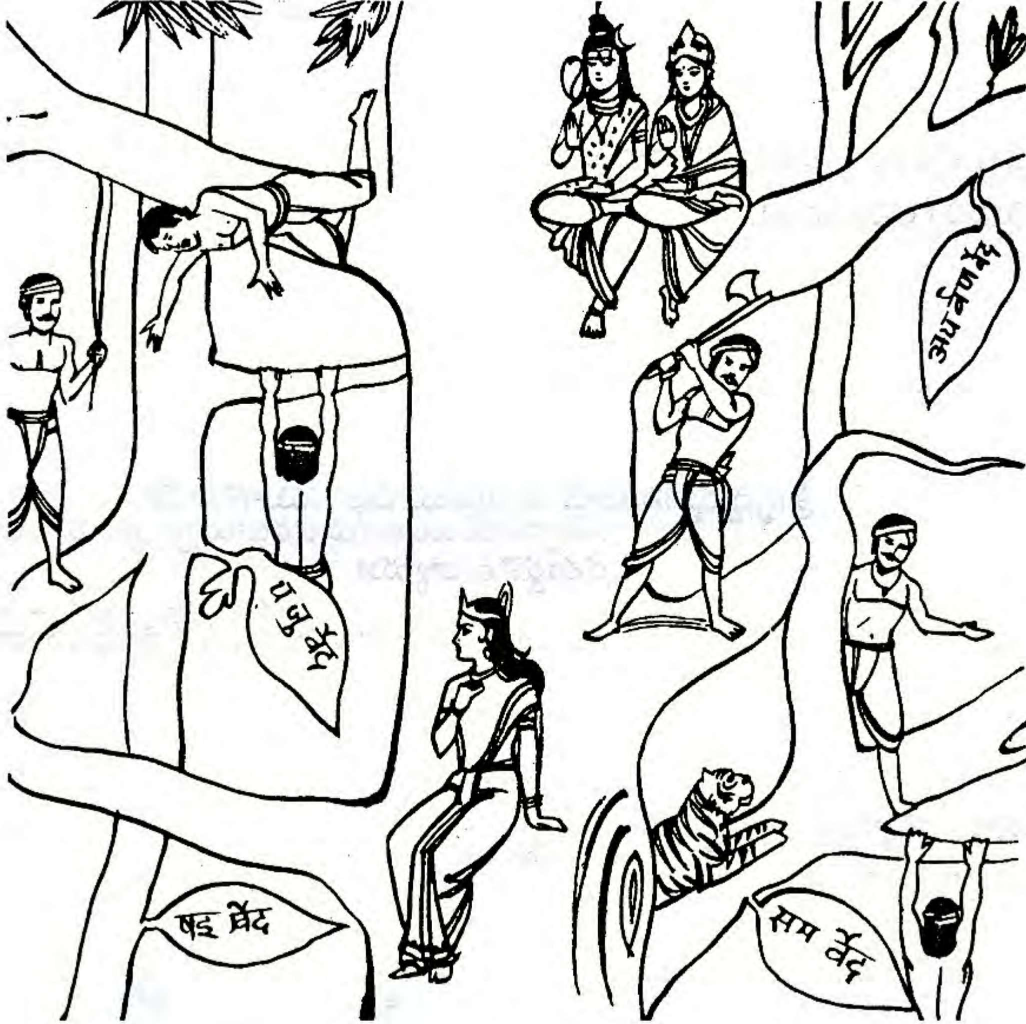
శ్రీ భగవద్గీతలందు గుణత్రయ విభాగయోగమను

పదునాల్గవ అధ్యాయము

ఓమ్ తత్ సత్

పురుషోత్తమప్రాప్తియోగము

ఊర్ధ్వమూలమధఃశాఖమశ్వత్థం ప్రాహురవ్యయమ్
ఛన్దాంసి యస్య పర్ణాని యస్తం వేద స వేదవిత్. **(15-1)**

దేనికి వేదములు ఆకులుగనున్నవో, అట్టి సంసారమను అశ్వత్థవృక్షము (రావిచెట్టు) ను పైన వేళ్ళుగలదిగను, క్రింద కొమ్మలుగలదిగను, (జ్ఞానప్రాప్తి పర్యంతము) నాశములేనిదిగను (పెద్దలు) చెప్పుదురు. దాని నెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో, అతడు వేదార్థము నెఱింగినవాడు (అగుచున్నాడు).

ॐ

శ్రీ భగవద్గీత

అథ పఞ్చదశోఽధ్యాయః

పదునైదవ అధ్యాయము

పురుషోత్తమప్రాప్తియోగః

పురుషోత్తమప్రాప్తియోగము

ఈ అధ్యాయముయొక్క పేరు :-

'పురుషోత్తమప్రాప్తియోగము' - 'పురుషోత్తము'డనగా పరమాత్మ. ఉపాధి (క్షేత్రము) అభిమానియగు క్షరపురుషునికంటెను, జీవుడు (మనస్సు యొక్క అభిమాని) అను అక్షరపురుషునికంటెను★ వేఱై వారిరువురికంటెను ఉత్తముడై పఱగుటవలన పరమాత్మకు పురుషోత్తముడని పేరు వచ్చినది. అట్టి పురుషోత్తముడగు పరమాత్మయొక్క స్వరూపమేమి? వారెట్టి వారు? వారిని పొందుటకు మార్గమేమి? అట్లు వారిని పొందుటవలన కలుగు ఫలితమేమి? - మున్నగు విషయములన్నియు తెలుపబడిన అధ్యాయమగుటవలన దీనికి 'పురుషోత్తమప్రాప్తియోగము' అనుపేరు గలిగినది.

ఈ అధ్యాయమందలి ప్రధాన విషయములు :-

(1) సంసారవృక్షవర్ణనము, భగవత్ప్రాప్తికి ఉపాయము (1 వ శ్లో॥నుండి 6 వ శ్లో॥ వఱకు)

(2) జీవాత్మనుగూర్చిన విచారణ (7 వ శ్లో॥ నుండి 11 వ శ్లో॥ వఱకు)

(3) సర్వత్ర భగవంతునియొక్క అస్తిత్వమును తెలుపుట, భగవత్ప్రభావమును వర్ణించుట (12 వ శ్లో॥ నుండి 15 వ శ్లో॥ వఱకు)

(4) క్షరాక్షర పురుషులనుగూర్చినట్టియు, పురుషోత్తమునిగూర్చినట్టియు వివరణము (16 వ శ్లో॥ నుండి 20 వ శ్లో॥ వఱకు)

పూర్వాధ్యాయముతో ఈ అధ్యాయమునకుగల సంబంధము :-

క్రిందటి అధ్యాయమున త్రిగుణములను గూర్చి వివరముగదెలిపి, చివఱకు వానిని దాటుటకు ఉపాయములను తెలియజేయుచు అచంచలమగుభక్తి అక్కార్యమును లెస్సగ సాధించగలదనియు, అట్టి భక్తిద్వారా మనుజుడు మూడుగుణములను దాటి బ్రహ్మసాక్షాత్కారము నొందగలడనియు భగవానుడు 26వ

★ఇచట అక్షరపురుషుడనగా అక్షరపరబ్రహ్మమని అర్థముకాదు. భౌతికదేహము నశించినను నశింపనట్టి జీవుడు అనియే అర్థము.

శ్లోకమున వెల్లడించిరి. అట్టి అనన్య, అవ్యభిచారభక్తిని ప్రోత్సహించునిమిత్తమున్ను, అట్టిభక్తి జీవులయం దుద్భవించుటకు సహాయభూతముగ నుండగలందులకున్ను పురుషోత్తముడగు పరమాత్మయొక్క స్వరూపము, వారిని పొందుటకుమార్గము, పొందినందువలన కలుగు ప్రయోజనము తెలుపునట్టి ఈ అధ్యాయమును ఉపక్రమింపవలసి వచ్చినది. మఱియు భగవద్భక్తి అభివృద్ధినొందుటకుగాను విషయవిరక్తియు అత్యావశ్యకము కావున అట్టి విరాగమును బోధించునిమిత్తము మొట్టమొదట ఈ దృశ్యరూప సంసారము నొక అశ్వత్థవృక్షముగబోల్చి అద్దానిని అసంగ మను ఖడ్గముచే ఛేదించివేయులాగున తెలిపిరి. అట్టి సంసారవృక్షవర్ణనముతో ఈ అధ్యాయము ప్రారంభింపబడుచున్నది.

శ్రీ భగవానువాచ –

1. ఊర్ధ్వమూలమధశ్శాఖ మశ్వత్థం ప్రాహురవ్యయమ్
ఛన్దాంసి యస్య పర్ణాని యస్తం వేద స వేదవిత్.

శ్రీ భగవానువాచ = శ్రీ భగవానుడు చెప్పెను –

టీక:– యస్య = దేనికి, ఛన్దాంసి = వేదములు, పర్ణాని = ఆకులుగానున్నవో (అట్టి), అశ్వత్థమ్ = సంసారమను అశ్వత్థవృక్షము (రావిచెట్టు)ను, ఊర్ధ్వమూలమ్ = పైనవేళ్ళుగలదిగను, అధశ్శాఖమ్ = క్రిందకొమ్మలు గలదిగను, అవ్యయమ్ = (జ్ఞానప్రాప్తిపర్యంతము) నాశములేనిదిగను, ప్రాహుః = (పెద్దలు) చెప్పుదురు (లేక, వేదములు చెప్పుచున్నవి), తత్ = దానిని, యః = ఎవడు, వేద = తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = అతడు, వేదవిత్ = వేదార్థమునెఱింగినవాడు (అగుచున్నాడు).

తా:– శ్రీ భగవానుడు చెప్పెను – దేనికి వేదములు ఆకులుగనున్నవో, అట్టి సంసారమను అశ్వత్థవృక్షము (రావిచెట్టు) ను పైన వేళ్ళుగలదిగను, క్రింది కొమ్మలు గలదిగను, (జ్ఞానప్రాప్తి పర్యంతము) నాశములేనిదిగను (పెద్దలు) చెప్పుదురు. దాని నెవడు తెలిసికొనుచున్నాడో, అతడు వేదార్థము నెఱింగినవాడు (అగుచున్నాడు).

వ్యాఖ్య:– ఈ సంసార మొక వృక్షముగా పోల్చిచెప్పబడినది. అయితే అది అన్ని వృక్షములవలె వేళ్ళుక్రిందను, కొమ్మలు పైనను గలది కాదు. కేవలము తద్విరుద్ధముగ నున్నట్టిది. వేళ్ళు పైనను, కొమ్మలుక్రిందను గలిగియున్నది. ఇట్టి వైపరీత్యమున కీ క్రింది కారణములు చెప్పవచ్చును.

(1) పరమాత్మనుండియే అవ్యక్త మహదహంకారాదులు, సమస్తజగత్తు ఆవిర్భవించి యుండుటవలన ఊర్ధ్వమున వెలయుచున్న ఆ పరమాత్మయే క్రిందనున్న ఈ జగత్తునకు కారణభూతుడని నిరూపించుటకుగాను పైన మూలము, క్రింద శాఖలు గలిగియున్నట్లు ఈ బ్రహ్మాండవృక్షము చిత్రించబడియుండవచ్చును.

(2) లేక, మాయాకార్య మేలాగున అంతయు తలక్రిందు వ్యవహారముగ నుండునో★, ఆ రీతిగనే ఈ సంసారవృక్షము వర్తించుచున్నది. మంచిని చెడ్డగను, చెడ్డను మంచిగను, లేనిదానిని ఉన్నట్లును, ఉన్నదానిని

★ అనిత్య, అశుచి, దుఃఖ, అనాత్మసు, నిత్య, శుచి, సుఖాత్మఖ్యాతిరవిద్యా – (పతంజలి యో.సూ)

అనిత్యమైనదానిని నిత్యముగను, అపవిత్రమైనదానిని పవిత్రముగను, దుఃఖమును సుఖముగను, అనాత్మను ఆత్మగను తోపింపజేయునదియే అవిద్య (మాయ).

లేనట్లును, తోపింపజేయునది యగుటచే నీటియందు ప్రతిబింబింపబడిన వృక్షమువలె ఈ సంసారవృక్షము తలక్రిందుగ వర్ణింబడినది.

(3) వృక్షము బాటప్రక్కననున్నపుడు దానివలన యాత్రికుల కవరోధముండదు. కాని గాలికి విరిగి తలక్రిందుగ బాటపైబడినచో అపుడు కొమ్మలు క్రిందను, వేళ్ళుపైనను ఉండును. అత్తఱి ఆ వృక్షమువలన పాంథుల కవరోధముకలుగును. అలాగుననే ఆ సంసారవృక్షము బ్రహ్మమార్గమున పయనించువారికి ప్రబలములగు అవరోధములను కల్పించుచుండుటవలన అది తలక్రిందులుగ వర్ణింపబడియుండవచ్చును.

'అశ్వత్థమ్' - 'శ్వః' అనగా రేపు, 'నస్థః' - ఉండనిది - 'అశ్వత్థః' - అశ్వత్థము. అనగా రేపు ఉండునో లేదో సందేహముతో గూడినదే ఈ సంసారవృక్షము. నశ్వరమైనదని భావము. క్షణికములగు దేహములు, క్షణికములగు పదార్థములుగలిగి నాశవంతమై, వికారయుక్తమై యున్నదియగుటచే 'అశ్వత్థమ్' అనుపేరు దీనికి తగియే యున్నది. అయితే 'అవ్యయమ్' - నాశరహితమైనది - అని యిచట చెప్పబడినదాని కర్థము ప్రవాహరూపమున నిత్యమైనదిగా తోచునదియేగాని శాశ్వతమనికాదు. మఱియు ఆత్మజ్ఞానము పొందనంతవఱకును ఈ జననమరణములు జీవుని అంటిపెట్టుకొనియే యుండుట వలనను, జ్ఞానప్రాప్తిపర్యంతము నిలుకడగలిగి యుండుటవలనను, అజ్ఞానులకు చిరకాలము జన్మజరాది దుఃఖములు కలుగజేయుచు నుండుటవలనను ఈ సంసారవృక్షము శాశ్వతమని చెప్పబడినదేకాని, ఆత్యంతిక నిత్యత్వము దానికిలేదు. అట్లుకాకున్నచో మఱుశ్లోకముననే 'అసంగ' శస్త్రముచే ఆ వృక్షమును ఛేదించివేయవలెనని భగవాను డేల చెప్పుదురు?

'యస్తం వేద స వేదవిత్' - ఈ సంసారస్థితియొక్క రహస్యమును తెలిసికొనినచో, వేదములయొక్క సారమెఱింగినట్లేయని చెప్పబడినది. ప్రతిబింబరూపమైన ఈజగత్తునకు మూలాధారము బింబభూతమగు పరమాత్మయేయని వేదము లుద్ఘోషించుచున్నవి. కావున పరమాత్మనుండియే ఈ జగత్తు విస్తరించినదని యెఱుంగువాడు, అట్టి బ్రహ్మబీజమునుండియే జగద్వృక్ష మావిర్భవించినదని తెలిసికొనువాడు వేదార్థమును చక్కగ నెఱింగినవాడే యగును.

ప్ర:- సంసారవృక్ష మెట్టిదో వర్ణింపుడు?

ఉ:- అది (1) వేళ్ళుపైనను, కొమ్మలు క్రిందనుగలది (2) (జ్ఞానప్రాప్తిపర్యంతము) నాశములేనిది (3) వేదములే ఆకులుగా గలది.

ప్ర:- వేదార్థము నెఱింగినవాడెవడు?

ఉ:- ఈ ప్రకారముగ సంసారవృక్షమునుగూర్చి యెఱుంగువాడు, అనగా బ్రహ్మమునుండియే జగత్తుఆవిర్భవించినదని తెలిసికొనువాడు, ఈజగత్తునకాధారము పరమాత్మయేయని నిశ్చయించువాడు వేదార్థమునెఱింగినవాడగును.

అ॥ ఆ సంసారవృక్షమునే ఇంకను వర్ణించుచున్నాడు -

2. అధశ్చోర్ధ్వం ప్రసృతాస్తస్య శాఖా
గుణప్రవృద్ధా విషయప్రవాలాః
అధశ్చ మూలాన్యనుసన్తతాని
కర్మానుబన్ధీని మనుష్యలోకే.

టీక:– తస్య = ఈ (సంసార) వృక్షముయొక్క, శాఖాః = కొమ్మలు, గుణప్రవృద్ధాః = (సత్త్వరజస్తమో) గుణములచే వృద్ధిబొందింపబడినవియు, విషయప్రవాలాః = (శబ్దాది) విషయములనెడు చిగుళ్లుగలవియునై, అధః చ = క్రిందికిని (స్థావరము మొదలుకొని), ఊర్ధ్వం చ = మీదికిని (బ్రహ్మలోకమువఱకు), ప్రసృతాః = వ్యాపించియున్నవి, మనుష్యలోకే = మనుష్యలోకమునందు, కర్మానుబన్ధీని = కర్మసంబంధమునుగలుగజేయునవియగు, మూలాని = దానివేళ్ళు, అధః చ (ఊర్ధ్వం చ)= క్రిందను (మీదనుగూడ), అనుసన్తతాని = బాగుగ విస్తరించి (దృఢముగ నాటుకొని) యున్నవి.

తా:– ఆ (సంసార) వృక్షముయొక్క కొమ్మలు (సత్త్వరజస్తమో) గుణములచే వృద్ధిబొందింపబడినవియు, (శబ్దాది) విషయములనెడు చిగుళ్లుగలవియునై, క్రిందికిని (స్థావరము మొదలుకొని) మీదికిని (బ్రహ్మలోకమువఱకు) వ్యాపించియున్నవి. మనుష్యలోకమునందు కర్మసంబంధమును (కర్మవాసనలను) గలుగజేయునవియగు దాని వేళ్ళు క్రిందను (మీదనుగూడ) బాగుగ విస్తరించి (దృఢముగ నాటుకొని) యున్నవి.

వ్యాఖ్య:– ఈ సంసారవృక్షము స్వల్పమైనదికాదు. అతివిశాలమైనది. అనాదికాలమునుండి కోట్లకొలది జన్మలనుండి బాగుగ దృఢపడుచువచ్చి, వేళ్ళు తన్నుకొని శాఖోపశాఖలుగ విస్తరించియున్నది. కర్మవాసనలే దీని వేళ్ళు. సత్త్వరజస్తమోగుణములచే దీని శాఖలు బలపడుచున్నవి. శబ్దాది విషయములయొక్క సేవనముచే దీని చిగుళ్లు వృద్ధియగుచున్నవి. దీనినిబట్టి త్రిగుణరాహిత్యముచేత శాఖలు, విషయవిరక్తిచేత చిగుళ్లు, వాసనారాహిత్యముచేత వేళ్ళు ఈ సంసారవృక్షమునకు తప్పక నిర్మూలితములు కాగలవని స్పష్టమగుచున్నది. చెట్టునకు ముఖ్యాధారము మూలమే అయినట్లు ఆ సంసారవృక్షమునకు కర్మవాసనలే మూలము. కావున విజ్ఞుడు వైరాగ్యవిచారణాదులచే ప్రయత్నపూర్వకముగ ఆ వాసనలను తొలగించివేసికొని సంసారబంధవిముక్తుడు కావలయును. అట్లుకాకుండ, రాగద్వేషాదులచే ఆ వాసనలను ఇంకను బలపఱచుచు పోయినచో సంసారదుఃఖ మెన్నటికిని జీవుని వదలనేరదు.

ప్ర:– సంసారవృక్షమును ఇంకను వర్ణించి చెప్పుము?

ఉ:– (1) దానికొమ్మలు (సత్త్వరజస్తమో) గుణములచే వృద్ధిబొందింపబడినవియు, (శబ్దాది) విషయములను చిగుళ్ళుగలవియునై క్రిందికి మీదికి అంతటను వ్యాపించియున్నవి. (2) మనుష్యలోకమున కర్మసంబంధమును గలుగజేయునవియగు దానివేళ్ళుగూడ క్రిందను మీదను బాగుగ వ్యాపించి దృఢపడి యున్నవి.

అ॥ అట్టి సంసారవృక్షమును అసంగమను శస్త్రముచే ఛేదించివైచి పరమాత్మ పదము నన్వేషింపవలయునని బోధించుచున్నాడు –

3. న రూపమస్యేహ తథోపలభ్యతే
నాన్తో న చాదిర్న చ సమ్ప్రతిష్ఠా
అశ్వత్థమేనం సువిరూఢమూల
మసఙ్గశస్త్రేణ దృఢేన ఛిత్వా .

4. తతః పదం తత్పరిమార్గితవ్యం
యస్మిన్ గతా న నివర్తన్తి భూయః
తమేవ చాద్యం పురుషం ప్రపద్యే
యతః ప్రవృత్తిః ప్రసృతా పురాణీ.

టీక:– అస్య = ఈసంసారవృక్షముయొక్క, రూపమ్ = స్వరూపము, తథా = అలాగున (ఇపుడు వర్ణింపబడినరీతిగా), ఇహ = ఈలోకమునందు (సంసారాసక్తిగలవారిచేత), నఉపలభ్యతే = తెలియబడకున్నది, అన్తః = (దాని) అంతము, న = కనబడకున్నది, ఆదిః చ న = మొదలున్నుకానరాకున్నది, సంప్రతిష్ఠాచ న = స్థితియు (మధ్యమును) కనబడకున్నది, సువిరూఢమూలమ్= గట్టిగా నాటుకొనినవేళ్ళుగల, ఏనమ్ = ఈ, అశ్వత్థమ్ = సంసారమనెడు అశ్వత్థవృక్షమును (రావిచెట్టును), దృఢేన = బలమైన, అసఙ్గశస్త్రేణ = అసంగము (ప్రాపంచిక పదార్థములందు అభిమానమును, ఆసక్తినివిడుచుట) అను ఆయుధముచేత, ఛిత్త్వా = నఱికి, తతః = పిమ్మట, యస్మిన్ = ఏస్థానమందు, గతాః = ప్రవేశించినవారు, భూయః = తిరిగి, న నివర్తన్తి = వెనుకకు (సంసారమునకు) రారో, యతః = ఎవనినుండి, పురాణీ = అనాదియైన, ప్రవృత్తిః = ఈసంసారమను వృక్షముయొక్క ప్రవృత్తి, ప్రసృతా = వ్యాపించెనో, తమ్ ఏవ చ ఆద్యం పురుషమ్ = ఆ ఆదిపురుషుడగు పరమాత్మనే, ప్రపద్యే = శరణుబొందుచున్నాను, (ఇతి = అను నిట్టి భావముగల్గి), తత్ పదమ్ = ఆ (పరమాత్మ) స్థానము, పరిమార్గితవ్యమ్ = వెదకబడదగినది (దానిని అన్వేషింపవలెను).

తా:– ఆ సంసారవృక్షముయొక్క స్వరూపము ఆలాగున (ఇపుడు వర్ణింపబడినరీతిగా) ఈప్రపంచమున (సంసారాసక్తిగలవారిచేత) తెలియబడకున్నది. దాని ఆదిగాని అంతముగాని, మధ్యము (స్థితి) గాని కనబడకున్నది. గట్టిగ వేళ్ళునాటుకొనిన ఈ సంసారమను అశ్వత్థవృక్షమును అసంగమను బలమైన ఆయుధముచే నఱికివైచి ఆపిమ్మట ఏస్థానమందు ప్రవేశించినవారు మఱల వెనుకకు (సంసారమునకు) రారో, ఎవరినుండి అనాదియైన ఈ సంసారవృక్షముయొక్క ప్రవృత్తివ్యాపించెనో, (అట్టి) ఆది పురుషుడగు పరమాత్మనే శరణుబొందుచున్నాను - అనునిట్టి (భక్తి) భావముతో ఆ పరమాత్మపదమును వెదకవలయును.

వ్యాఖ్య:– క్రిందటి శ్లోకములందు వర్ణింపబడినలాగున (.ఊర్ధ్వమూలముగ, అథఃశాఖగ. - ఇత్యాదిరూపముగ) ఈ సంసారవృక్ష మేల కనుపించుటలేదు? సంసారాసక్తిగల అజ్ఞానుల కట్టిరూపము తెలియబడదు. దాని ఆద్యంతమధ్యములుకూడ తెలియబడవు. ఏలయనగా వారు దానిలో మునిగియుండి సత్యమును తెలిసికొనజాలకున్నారు (చీకటిలోనున్నవారికి వస్తువులు గోచరింపనట్లు). ప్రకాశమునందు వస్తువులు తెలియునట్లు, వైరాగ్యము, ముముక్షుత్వము, ఆత్మజ్ఞానము కలవారికి దానిస్వరూపము గోచరించగలదు.

ఈసంసారవృక్షము అనాదికాలమునుండి వర్తించుచు అతివిశాలముగ, శాఖోపశాఖలుగ వ్యాపించి, బాగుగ వేళ్ళుతన్నుకొని యున్నది. కనుకనే దానివేళ్ళనుగూర్చి వర్ణించునపుడు భగవానుడు 'రూఢమూలమ్' అనిగాని, 'విరూఢమూలమ్' అనిగాని చెప్పక 'సువిరూఢమూలమ్' అని చెప్పుటకు కారణము. దానివేళ్ళు చాలగట్టిగ పాతుకొనిపోయినవని భావము. అయితే అంతమాత్రముచేత దిగులునొందవలసిన పనిలేదు. చెట్టు

ఎంతగొప్పదైనను బలమైన ఆయుధముచే నేలమట్టము కాగలదు. అట్లే ఈ సంసారవృక్షమును ఛేదించుటకు భగవానుడు చక్కని ఆయుధమును సూచించిరి. అదియే అసంగము. ప్రాపంచిక పదార్థములందు అభిమానము, ఆసక్తి గలిగియుండుటయే సంగము. అది లేకుండుటయే అసంగము. వైరాగ్యమని భావము. అయితే మందమంద వైరాగ్యభావములచేత ఈ గొప్పసంసారవృక్షచ్ఛేదనము సాధ్యపడదు. తీవ్రతర విరక్తి, పరిపూర్ణ అసంగము ఆవశ్యకమైయున్నది. కనుకనే 'దృఢేన' అను పదమును భగవానుడు ప్రయోగించిరి. ఒక పెద్ద 'ఫ్యాక్టరీ' లో మూలచక్రమునకుగల 'బెల్టు' తెగినచో అన్నియంత్రములున్ను ఎట్లాగిపోవునో, అట్లే ఈసంసారరూప బృహద్యంత్రాంగమంతయు సంగరాహిత్యము (అసంగము)చే స్తబ్ధమైపోవును. మహనీయు లీప్రపంచమున నున్నప్పటికిని ఇట్టి అసంగభావమే గలిగియుండి సంసారబాధలెవ్వియు లేకయుందురు. అయితే ఈ అసంగము బాహ్యముననేగాక, అభ్యంతర సంకల్పములందును గలిగియుండవలెను. అపుడే ఆ అసంగము పరిపూర్ణము కాగలదు.

ఇంతటితో పని పూర్తి అయినదా? కాదు. సంసారవృక్షచ్ఛేదనము అయిన పిదప అనగా దృశ్యత్యాగము అయినపిదప దృక్ - స్వరూపమును ఆశ్రయించుట అను ముఖ్యమైనపని మఱియొకటి కలదు. అప్పు తొలగవలెను, సొంతముగ కొంత ద్రవ్యమును గలిగియుండవలెను. అపుడే మనుజుడు సుఖముగ నుండగలడు. దృశ్యభావత్యాగము అప్పుతొలగుటవంటిది. అది చాలదు. ఏలయనిన అప్పు తొలగినను, తన పోషణనిమిత్తము కొంత ద్రవ్యము లేనిచో మనుజునకు తృప్తియుండదు. అట్లే దృశ్యవిరక్తి, ఆత్మపదప్రాప్తి రెండును యున్నచో జీవునకు పరిపూర్ణసుఖమేర్పడగలదు. కనుకనే భగవానుడు సంసారవృక్షచ్ఛేదనమునుగూర్చి తెలిపి, 'తతః' - అటు పిమ్మట 'పరిమార్గితవ్యమ్' - 'పరమాత్మపదాన్వేషణము గావింపవలెను' అని బోధించుటకు కారణమైనది.

ప్రపంచములో అనేక పదవులున్నప్పటికిని అన్నిటికంటె గొప్పది పరమాత్మ పదవియే కావున దానినే అనుసరించవలెనని, అన్వేషింపవలెనని ఇచట బోధింపబడినది. ఏలయనిన ఆ మహోన్నతపదమును బొందినవాడిక మరల ఈ దుఃఖభూయిష్ఠమగు సంసారస్థితికి దిగిరాడు. (యస్మిన్గతా న నివర్తని భూయః). బ్రహ్మాండమునం దేలోకమునకు పోయినను తిరిగిరావలసినదే, మఱల పుట్టవలసినదే - కాని భగవంతుని పొందినవారు, ఆత్మపదవి నధిష్ఠించినవారు మఱల జన్మింపరు. అది శాశ్వతపదము. పూర్ణదుఃఖరాహిత్యము దానివలననే కలుగును. కనుకనే అన్ని పదవులలోను అది సర్వోత్కృష్టమైనది. కాబట్టి విజ్ఞులెల్లరును దానినే అనుసరించి తరించుదురుగాక!

అయితే 'ఆ పరమపురుషునే శరణుబొందుచున్నాను' (తమేవ పురుషం ప్రపద్యే) అను భక్తిభావముతో, నిరహంభావనతో ఆ యాత్మపదమును అన్వేషింపవలసియున్నది. నిర్మలభక్తిగలవానికి ఆత్మజ్ఞానము త్వరలో లభించగలదు.

ప్ర:— సంసారవృక్ష మేప్రకారముగనున్నది?

ఉ:— బాగుగ వేళ్ళుతన్నుకొనియున్నది.

ప్ర:— దానిని ఛేదించుటెట్లు?

ఉ:— 'అసంగము' (ప్రాపంచిక పదార్థములందు ఆసక్తి, అభిమానములేకుండుట) అను బలమైన ఖడ్గముచే అది ఛేదించివేయబడగలదు.

ప్ర:– అట్లు సంసారవృక్షమును ఛేదించినపిదప యేమి చేయవలెను?

ఉ:– పరమాత్మపదమును అన్వేషింపవలెను.

ప్ర:– ఆ పరమాత్మ యెట్టివాడు?

ఉ:– (1) ఆతనిని పొందినవారు మఱల వెనకకురారు (తిరిగి ఈ సంసారమున జన్మింపరు) (2) ఆతనినుండియే ఈ జగత్తంతయు ఆవిర్భవించినది. (3) ఆతడు ఆదిపురుషుడు.

అ॥ నాశరహితమగు అట్టి పరమాత్మపదమును ఎవరు పొందగలరో వచించుచున్నాడు –

5. నిర్మానమోహా జితసఙ్గదోషా
అధ్యాత్మనిత్యా వినివృత్తకామాః
ద్వన్ద్వైర్విముక్తాః సుఖదుఃఖసంజ్ఞై
ర్గచ్ఛన్త్య మూఢాః పదమవ్యయం తత్ .

టీక:– నిర్మానమోహాః = అభిమానము (లేక అహంకారము), అవివేకము లేనివారును, జితసఙ్గదోషాః = సంగము (దృశ్యపదార్థములయం దాసక్తి) అను దోషమును జయించినవారును, అధ్యాత్మ నిత్యాః = నిరంతరము ఆత్మజ్ఞానము (బ్రహ్మనిష్ఠ) కలవారును, వినివృత్తకామాః = కోరికలన్నియు లెస్సగ (వాసనాసహితముగ) తొలగినవారును, సుఖదుఃఖ సంజ్ఞైః = సుఖదుఃఖములనంబడు, ద్వంద్వైః = ద్వంద్వములచేత, విముక్తాః = బాగుగ విడువబడినవారును (అగు), అమూఢాః = అజ్ఞానరహితులు (జ్ఞానులు), తత్ = ఆ, (వెనుకజెప్పబడిన), అవ్యయమ్ = నాశములేని, పదమ్ = స్థానమును (మోక్షపదమును), గచ్ఛన్తి = పొందుచున్నారు.

తా:– అభిమానము (లేక, అహంకారము) అవివేకము లేనివారును, సంగము (దృశ్యపదార్థములం దాసక్తి) అను దోషమును జయించినవారును, నిరంతరము ఆత్మజ్ఞానము (బ్రహ్మనిష్ఠ) గలవారును, కోరికలన్నియు లెస్సగ (వాసనాసహితముగ) తొలగినవారును, సుఖదుఃఖములను ద్వంద్వములనుండి బాగుగ విడువబడినవారును అగు జ్ఞానులు అట్టి అవ్యయమగు బ్రహ్మపదమును (మోక్షమును) బొందుచున్నారు.

వ్యాఖ్య:– పునరావృత్తిలేని శాశ్వతబ్రహ్మపదమును (మోక్షమును) ఎవరు పొందగలరో ఈ శ్లోకమునందు చక్కగ నిరూపింపబడినది. ఆఱు సల్లక్షణములు గలవారు అట్టి మహోన్నతపదవిని జేబట్టగలరు. అవి యేవి యనిన –

(1) అభిమాన, అవివేకరాహిత్యము.

(2) సంగమును దోషమును జయించుట – (సంగమనగా దృశ్యపదార్థములందు ఆసక్తి, అసంగమనగా అది లేకుండుట, వానితో అంటకనుండుట).

(3) నిరంతరము ఆత్మయందు నిష్ఠగలిగియుండుట. ఇచట నిరంతరము (నిత్యాః) అను పదము

గమనింపగదినది. ఏదియో యొక కాలమున దైవచింతన చేయుట మంచిదేకాని, అది చాలదు, క్రమక్రమముగ ఆ దైవనిష్ఠాసమయమును పెంచుకొనుచుపోయి 'నిరంతర దైవనిష్ఠ' యను స్థితిని జేరుకొనవలయును. ఏలయనిన, దైవభావమను ప్రకాశము లేనిచో మాయయను అంధకారము వెంటనేవచ్చి అలముకొనును. అత్తఱి మహాప్రమాదము సంభవించును. కావున నిరంతర అధ్యాత్మనిష్ఠద్వారా మాయకు ఒకింతేని అవకాశమీయక నుండవలెను. ప్రపంచములో మూడురకముల జనులుందురు. కొందఱు అహర్నిశము ఆత్మస్థితిని, దైవభావమును గల్గియుందురు. వీరు ఉత్తములు. మఱికొందఱు కొద్దిసేపు దైవచింతనగలిగి తదుపరి ప్రాపంచిక కార్యకలాపములయందు నిమగ్నులగుదురు. వీరు మధ్యములు. సాధనాతిశయముచే వీరు మొదటితరగతికి క్రమముగ జేరుకొనగలరు. ఇక నిరంతరము దృశ్యపదార్థవ్యామోహములోనే కొట్టుకొనుచు దైవస్మరణ ఒకింతైనను లేనివారు కనిష్ఠులు. ఈ స్థితి నింద్యము, గర్హితము అయియున్నది. కావున వివేకవంతు లిద్దానిని త్యజించవలయును.

(4) ఇక మోక్షపదప్రాప్తికి అవశ్యకమైన నాల్గవ సుగుణము కోరికలను సంపూర్ణముగ, వాసనాసహితముగ తొలగించుట (వినివృత్తకామాః). 'నివృత్త' అని చెప్పక 'వినివృత్త' అని చెప్పుటవలన కోరికలన్నియు నిశ్శేషముగ, సమూలముగ (వాసనాసహితముగ) తొలగిపోవలెనని భావము. 'అధ్యాత్మనిత్యా వినివృత్తకామాః' అను ఈ శ్లోకపాదమును ముముక్షువులు సదా స్మరించుచుండుట మంచిది. ఏలయనిన ఆధ్యాత్మికసాధనసర్వస్వమంతయు ఈ రెండు పదములలోనే ఇమిడియున్నది. మొదటిది తత్త్వజ్ఞానము (అధ్యాత్మనిత్యాః), రెండవది వాసనాక్షయము (వినివృత్తకామాః). మొదటిది దృక్ - స్వరూపస్థితి. రెండవది దృశ్యరాహిత్యము. ఈ రెండిటిని సాధకుడు ఏకకాలములో అభ్యసించుచురావలెనని శాస్త్రము లుద్ఘోషించుచున్నవి.

(5) ఇక ఐదవసాధన సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వరాహిత్యము.

(6) ఆఱవది అమూఢత్వము. అనగా అజ్ఞానము లేకుండుట. అజ్ఞానమును, అవిద్యను దరికిచేరనీయక, జ్ఞానమందే సదా నిలుకడగలిగియుండుట. ఈ ప్రకారముగ భగవానుడు తెలిపిన ఆఱుసాధనలను చక్కగ అవలంబించువారు పొందునట్టి మహత్తర ఫలితమేది? అవ్యయమగు మోక్షమే (గచ్ఛన్తి పదమవ్యయమ్). ప్రపంచములోని పదవులన్నియు వ్యయములు, నాశవంతములు, క్షయిష్ణువులు. పరమాత్మపదవి యొక్కటియే అవ్యయమైనది. శాశ్వతమైనది. తరుగులేనిది. కావున విజ్ఞులెల్లరును అద్దానినే అన్వేషింపవలయును.

ప్ర:- పరమాత్మపద మెట్టిది?

ఉ:- అవ్యయమైనది. నాశరహితమైనది.

ప్ర:- దాని నెవరు, పొందగలరు?

ఉ:- (1) అభిమానము అవివేకము లేనివారు (2) సంగము (దృశ్యవస్తువులం దాసక్తి) అను దోషమును జయించినవారు (3) నిరంతరము ఆత్మస్థితియందుండువారు (4) కోరికలను పరిపూర్ణముగ (వాసనాసహితముగ) తొలగించినవారు (5) సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములనుండి విడువబడినవారు (6) మూఢత్వము (అజ్ఞానము) లేనివారు - ఈ ప్రకారములగు ఆఱుసల్లక్షణములుగలవారు పరమాత్మపదమును (మోక్షపదవిని) పొందగలరు.

అ॥ అట్టి పరమాత్మపదమును బొందినవారు తిరిగిరారని అనగా మఱల జన్మబంధమున తగుల్కొనరని వచించుచున్నాడు -

6. న తద్భాసయతే సూర్యో న శశాఙ్కో న పావకః
యద్గత్వా న నివర్తన్తే తద్ధామ పరమం మమ.

టీక:- తత్ = ఆ (పరమాత్మ) స్థానమును, సూర్యః = సూర్యుడు, న భాసయతే = ప్రకాశింపజేయజాలడు, శశాఙ్కః = చంద్రుడు, న (భాసయతే) = ప్రకాశింపజేయజాలడు, పావకః = అగ్ని, న (భాసయతే) = ప్రకాశింపజేయజాలడు, యత్ = దేనిని, గత్వా = పొంది, న నివర్తన్తే = తిరిగిరానేరరో, (మఱల జన్మింపరో), తత్ = అది, మమ = నాయొక్క, పరమమ్ = శ్రేష్ఠమైన, ధామ = స్థానము.

తా:- ఆ (పరమాత్మ) స్థానమును సూర్యుడుగాని, చంద్రుడుగాని అగ్నిగాని ప్రకాశింపజేయజాలరు. దేనిని పొందినచో (జనులు) మఱల (ఈ సంసారమునకు) తిరిగిరారో అదియే నాయొక్క శ్రేష్ఠమైన స్థానము (అయియున్నది).

వ్యాఖ్య:- సూర్యచంద్రాగ్నులు దృశ్యవస్తువులను ప్రకాశింపజేయుచున్నవి. నేత్రము ఆ సూర్యాదులను ప్రకాశింపజేయుచున్నది. బుద్ధి ఆనేత్రమును ప్రకాశింపజేయుచున్నది. ఆత్మ ఆబుద్ధిని ప్రకాశింపజేయుచున్నది. కావున ఇక సూర్యాదులు ఆత్మ నెట్లు ప్రకాశింపజేయగలవు? ముండకోపనిషత్తునందు ఈవిషయము చక్కగ నిరూపింపబడినది. (న తత్ర సూర్యో భాతి...).

"యద్గత్వా న నివర్తన్తే" - ఆత్మస్థానమును బొందినవారు మఱల జన్మపరంపరలందు, సంసారదుఃఖరూపగర్తమందు పడరు. బ్రహ్మాండమునం దేలోకమునకేగినను మఱల తిరిగి రావలసినదే. మఱల జన్మింపవలసినదే. దుఃఖము నంతముచేయగలశక్తి వానికిలేదు. కాని ఒక్క పరమాత్మస్థానమునకు మాత్ర మట్టి శక్తికలదు. అద్దానిని బొందినవారు తిరిగిరారు. మఱల దుఃఖప్రదమగు ఈసంసారమున జన్మింపరు. పునరావృత్తిరహిత శాశ్వత కైవల్యపదమే అయ్యది. ఈ విషయమునే పై శ్లోకములో 'యస్మిన్గతా న నివర్తన్తి భూయః' అని తెలిపియుండిరి.

తనయొక్క స్థానమును వర్ణించుచు భగవానుడు 'పరమమ్' (శ్రేష్ఠమైనది) అని పేర్కొనినందువలన భగవానుని దృష్టియం దన్ని పదములలోనికి ఆ యాత్మపదమే, బ్రహ్మరూప నిజపదమే సర్వశ్రేష్ఠమను అభిప్రాయమును వెలిబుచ్చినట్లైనది. కావున దేవునిదృష్టిలో ఏది గొప్పదో దానినే ప్రాజ్ఞుడనుసరించవలెనుగాని ప్రాపంచికజనులదృష్టిలో గొప్పదగు వస్తువునుగాదు.

అ॥ జీవుడు వాస్తవముగ తనయొక్క అంశమేయని భగవానుడు తెలుపుచున్నాడు -

7. మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్సనాతనః
మనష్షష్ఠానీన్ద్రియాణి ప్రకృతిస్థాని కర్షతి.

టీక:- మమ ఏవ = నాయొక్కయే, సనాతనః = అనాదియగు (నిత్యమగు), అంశః = అంశము, జీవలోకే = జీవలోకమందు, జీవభూతః = జీవుడై, ప్రకృతిస్థాని = ప్రకృతియందున్న, మనఃషష్ఠాని = మనస్సు

ఆఱవదిగా గలిగిన (త్వక్, చక్షుః, శ్రోత్ర, జిహ్వా, ఘ్రాణ, మనంబులను), ఇన్ద్రియాణి = ఇంద్రియములను, కర్షతి = ఆకర్షించుచున్నది.

తా:– నాయొక్కయే అనాదియగు (నిత్యమగు) అంశము జీవలోకమందు జీవుడై ప్రకృతియందున్న త్వక్ చక్షు శ్శ్రోత్ర జిహ్వా ఘ్రాణ మనంబు లను ఆఱు ఇంద్రియములను ఆకర్షించుచున్నది.

వ్యాఖ్య:– 'మమైవాంశః' – జీవుడు (జీవాత్మ), దేవుడు వాస్తవముగ వేఱువేఱు కారు. దేవుని యంశయే జీవుడు. జీవుడు సాక్షాత్ దేవుడే. ఇరువురును సనాతన స్వరూపులే. నిత్యులే. కాని అజ్ఞానవశమున, ఉపాధిసంబంధమువలన జీవుడు ఆ ఉపాధిని, ఉపాధిగుణములను తనయం దారోపించుకొని, ఆ ఉపాధికిజెందిన ఇంద్రియాదులతో గూడినవానిగ తన్ను భావించుకొనుచున్నాడు. ఘటాకాశము విశాలాకాశము యొక్క అంశమాత్రమే యగును. విశాలాకాశముయొక్క లక్షణములన్నియు ఘటాకాశమునందు ఉండియేయున్నవి. అట్లే పరమాత్మయొక్క సనాతనత్వము జీవునియందు (జీవాత్మయందు) కలిగియేయున్నది. ఎపుడు జీవుడు తన ఉపాధిభావమునువీడి నిజరూపమును స్మరించునో అపు డాతడు సాక్షాత్ పరమాత్మయే యగుచున్నాడు.

'మమైవాంశః' అని జీవునిగూర్చి చెప్పుటవలన భగవంతునియొక్క అంశమే జీవుడని తేలుటచే, ఇక నట్టి భగవదంశములలో తక్కువయేమి? ఎక్కువయేమి? కావున సర్వజీవులును సమానులే. సర్వులు భగవదంశస్వరూపులేయని విజ్ఞుడు దలంచి సర్వులయెడల ప్రేమ, దయ, సమబుద్ధిగలిగి యుండవలెను. భగవానుని ఈవాక్యముచే జీవులకు పరమధైర్యము లభించుచున్నది. ఏలయనగా, ఇంతవఱకు అజ్ఞానముచే తాను బద్ధుడననియు, అల్పుడననియు, దుఃఖిననియు తలంచియున్నవాడు ఈ వాక్యములచే గొప్ప ఆశ్వాసమును బడయుచున్నాడు. తాను వాస్తవముగ అల్పుడుకాదు, జీవుడుకాదు, నశ్వరుడుకాదు, తాను సనాతనుడు. సాక్షాత్ పరమాత్మయే తాను. మాయావశముచే ప్రకృతికి లోబడి, భగవంతుని మఱచి, ప్రకృతిస్థములగు ఇంద్రియాదులతో గూడి కాలక్షేపము చేయుచున్నాడు. వానిని ఆకర్షించుచున్నాడు. (కర్షతి). అహా! ఇదివఱలో (అజ్ఞానకాలమున) ఎంత గొప్ప తప్పిద మాచరించుచునుండెను. ఇప్పుడీ భగవద్వాక్యస్మరణముచే జ్ఞానముకలుగ, అట్టి పొరపాటున కాస్కారములేదు. తిరిగి తన అమర, ఆనంద, ఆత్మరూపమునుగూర్చి చింతించి జీవుడు దానితో నైక్యమొందవలెను. అదియే మోక్షము.

జీవుడు తన స్వస్థాన మీ జీవలోకముకాదనియు ఆత్మలోకమేయనియు భావింపవలెను. ఇది తన స్వస్థలముకాదనియు పరస్థలమనియు చింతింపవలెను. దీనినే ఆశ్రయించుకొనినచో, ఈఇంద్రియములనే, ఈ ప్రకృతినే నమ్ముకొనినచో జన్మపరంపర తప్పదు. సంసారబాధలు తప్పవు – అని నిశ్చయించుకొని జీవుడు తన నిజరూపమును నిజస్థానమును అగు పరమాత్మను సంస్మరించి తద్రూపుడుగనే శేషించి ధన్యుడు కావలయునని ఈశ్లోకముయొక్క తాత్పర్యమై యున్నది.

ప్ర:– జీవుడు వాస్తవముగ నెట్టివాడు?

ఉ:– భగవదంశస్వరూపుడు, సనాతనుడు (నిత్యుడు).

ప్ర:– కాని అజ్ఞానవశమున నేమియొనర్చుచున్నాడు?

ఉ:– తాను ఉపాధినని తలంచి, ఇంద్రియాదులతోను, మనస్సుతోనుగూడి కాలక్షేపము చేయుచున్నాడు.

ప్ర:– కాబట్టి జీవు డేమిచేయవలెను?

ఉ:– (దృశ్యవస్తువులయెడల విరక్తిగలిగి) తన నిజరూపమగు పరమాత్మను సంస్మరించి తద్రూపుడుగనే శేషించవలెను. అదియే మోక్షము.

అ॥ జీవుడు తాను దేహమునువీడి చనునపుడును, నూతన శరీరమును గైకొనునపుడును ఈ ఇంద్రియాదులను (వాని సంస్కారములను) తనవెంట గొనిపోవునని వచించుచున్నాడు -

8. శరీరం యదవాప్నోతి యచ్చాప్యుత్క్రామతీశ్వరః
గృహీత్వైతాని సంయాతి వాయుర్గన్ధానివాశయాత్ .

టీక:– ఈశ్వరః = దేహేంద్రియాది సంఘాతమునకు ప్రభువగు జీవుడు, యత్ చ అపి = ఎప్పుడైతే, ఉత్క్రామతి = (శరీరమును విడిచి) బయలుదేఱుచున్నాడో, యత్ = ఎప్పుడు, శరీరమ్ = (మఱియు) శరీరమును, అవాప్నోతి = పొందుచున్నాడో, (తదా = అప్పుడు), ఆశయాత్ = పుష్పాది స్థానములనుండి, వాయుః = గాలి, గన్ధాన్ ఇవ = వాసనలనువలె, ఏతాని = ఈ (ఆఱు) ఇంద్రియములను, గృహీత్వా = గ్రహించి, సంయాతి = వెడలుచున్నాడు.

తా:– దేహేంద్రియాది సంఘాతమునకు, ప్రభువగు జీవుడు శరీరమును విడుచునప్పుడును, నూతన శరీరమును పొందునపుడును - పుష్పాది స్థానములనుండి గాలి వాసనలను గ్రహించిపోవు చందమున - పంచేంద్రియములు, మనస్సు అను ఆఱింటిని గ్రహించి వెడలుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– 'జీవుడు ఈ శరీరమును వీడునపుడు నూతన శరీరమును గ్రహించునపుడు' - అను వాక్యముద్వారా జీవుడు శరీరము కాదనియు, శరీరముకంటె అన్యుడనియు, వస్త్రమువలె శరీరమును ధరించుచు, త్యజించుచు నుండుననియు స్పష్టమగుచున్నది. కాబట్టి దేహాభిమానమును త్యజించివేయవలెను. (తాను ఆత్మయే యను భావము గలిగియుండవలెను).

మఱియు 'ఈశ్వరః' (ప్రభువు) - అను పదముచే జీవుడు వాస్తవముగ దేహమునకు, ఇంద్రియములకు, మనస్సునకు, దేహస్థమగు తదితరమునకు, వెయ్యేల, సమస్త సంఘాతమునకు ప్రభువేకాని సేవకుడుకాడనియు, బానిసకాడనియు ఋజువగుచున్నది. కాని అజ్ఞాని ఇట్టి ఈశ్వరస్థితిలో, ప్రభుస్థితిలోనుండక, సేవకావృత్తి నవలంబించి, ఇంద్రియమనంబులకు దాసానుదాసుడై దీనముగ ప్రవర్తించుచున్నాడు. అవి చెప్పినట్లు ఆడుచున్నాడు. భగవానుడు తెలిపిన ఈశ్వరత్వమెచట, ఈ క్షుద్రపరాధీనత్వమెచట! కావున ఈ 'ఈశ్వర' పదమును గుర్తునందుంచుకొని, దేహేంద్రియాదులకు లోబడకనుండవలెను. మఱియు తాను వాస్తవముగ జీవుడుకాడు, సాక్షాత్ ఈశ్వరుడే యను భావమున్ను గలిగియుండవలెను.

'గృహీత్వైతాని సంయాతి' - జీవుడు శరీరమును వీడి చనుచున్నపుడును, తిరిగి శరీరమును

గ్రహించునపుడును ఇంద్రియ మనంబులను వెంట తీసికొని వెళ్ళుచున్నాడని చెప్పబడినది. జీవుడు తన జీవితకాలమంతను అనేక ప్రాపంచిక పదార్థములను సేకరించుటలోను, అనుభవించుటలో కాలమును గడిపివైచుచున్నాడు. కాని తుట్టతుదకు వానిలో ఒక్క వస్తువునుగూడ తనవెంట (మరణానంతరము) తీసికొని వెళ్ళుటకు హక్కులేదని భగవాను డిచట స్పష్టముగ చెప్పివైచిరి. అయితే తనవెంట ఈ యాఱింటిని మాత్రము తీసికొనివెళ్ళవచ్చును - అవియే పంచేంద్రియములు, మనస్సు. కావున ఆ యాఱు వస్తువులను శుద్ధముగా, పవిత్రముగా, దైవసంస్కారయుతములుగా చేసి కొనవలయును. అట్లు కావించుటకై జీవితములో ఎంతయో పారమార్థిక ప్రయత్నము చేయవలసియున్నది. ఏలయనగా, అవిమాత్రమే జీవునకు వెంటవచ్చి నూతనజన్మను ఏర్పఱచును. ఇంద్రియమనంబులు శుద్ధముగానున్నచో శుద్ధజన్మ, మలినముగానున్నచో క్రిమికీటాది క్షుద్రజన్మవచ్చును. కాబట్టి భావికాలస్థితి, భావిజన్మ మనచేతిలోనున్నవి. ఇపుడే ఆ యింద్రియమనంబులను ఆధ్యాత్మికచింతనచే పవిత్రీభూతములుగ నొనర్చుకొని పతనమునుండి తప్పించుకొనవలెను.

ఆ ఇంద్రియమనంబులను ఆఱు పదార్థములే మరణానంతరము జీవునకు దారి బత్తెము. అవితప్ప ఇతరమగు ఒక్క తృణముకూడ వెంటరాదు. అంత్యకాలమున ఎవరిని పిలిచినను ఎవరును అక్కరకు రారు. భార్యబంధుపుత్రగృహధన పశుక్షేత్రాదులెవ్వియు అత్తఱి జీవునకు సహాయముచేయజాలవు. వెంటగూడ రాజాలవు. రాదలంచినను వచ్చుటకు హక్కులేదు. శుద్ధమొనర్పబడిన (దైవికముగా జేయబడిన) మనస్సు, ఇంద్రియములే, అపుడు జీవునకు సహాయమొనర్పగలవు. వానికి మాత్రమే అతనివెంట వెళ్లుటకు, సహాయముచేయుటకు అనుమతిగలదు. అవియే వానిని సంరక్షించుటకు రక్షకుల (Body - Guards) వలె వెంటవచ్చును. కాబట్టి జీవితకాలమంతయు మనుజుడు జాగరూకుడై ఆ యింద్రియమనంబులను ప్రయత్నపూర్వకముగ శుద్ధమొనర్చుకొనవలెను. మన భవిష్యత్తును మనమే ఇపుడే నిర్మించుకొనవలెను. నీచజన్మగాని, శుద్ధజన్మగాని, జన్మరాహిత్యముగాని అన్నియు మనచేతులలోనేయున్నవి. కావున మూడవదియగు జన్మరాహిత్యముకొఱకే విజ్ఞుడు పాటుపడుచు, తదనుగుణ్యమగు పవిత్రవాతావరణమునే సృష్టించుకొనవలయును.

'వాయుర్గన్ధానివాశయాత్' - శ్రీకృష్ణమూర్తి తాను బోధింపదలచిన విషయము బాగుగా అర్థమగుటకుగాను ఇట నొక చక్కని ఉపమానమును పేర్కొనిరి. సుగంధమునుగాని, దుర్గంధమునుగాని వాయువు ఆయావస్తువులనుండి గ్రహించి వేఱొక స్థానమునకు గొనిపోవుచుండును. వానికి సంబంధించిన సూక్ష్మతరములగు అణువులను సంగ్రహించుకొని అది వెడలుచుండును. ఎంతయోదూరమునగల పుష్పధూపాదులనుండి సుగంధము, క్రుళ్ళినవస్తువులనుండి, అమేధ్యమునుండి దుర్గంధము మనుజున కనుభూత మగుచుండుటకు కారణమిదియే అయియున్నది. ఆ యా సుగంధ, దుర్గంధాణువులను వాయువు వెంటతీసికొని ఇటునటు పోవుచుండును. ఇక్కార్యమున వాయువుయొక్క పక్షపాతమేమియులేదు. వార్తావాహకుని పగిది అది ప్రవర్తించును. అట్లే జీవుడు మరణానంతరము ఇంద్రియమనంబులను గైకొని వెడలి నూతన శరీరమున ప్రవేశించును. ఇంద్రియములు, మనస్సు అపవిత్రములుగానున్నచో, జీవుడు మరణానంతర మాదుర్వాసనాయుక్తములగు ఇంద్రియములనే, పాపాణువులనే గ్రహించిపోయి వానితో సహా నూతనమగు క్షుద్రశరీరమున ప్రవేశించును. ఇంద్రియమనంబులు పవిత్రములుగానున్నచో మరణానంతరం ఆసద్వాసనాయుక్తములగు ఇంద్రియములనే, పుణ్యాణువులనే గ్రహించి నూతనమగు శుద్ధశరీరమున ప్రవేశించును. కావున ఇచట భగవంతునకుగాని, కర్మదేవతలకుగాని ఏవిధమగు పక్షపాతమున్నులేదు. ఆశయము (చిత్తము) నందెట్టి సంస్కారములుండునో దానినిబట్టియే జన్మ యేర్పడును. లేక ఆశయము

(చిత్తము) వాసనారహితమై, నిస్సంకల్పస్థితిని బడసినచో ఇక జన్మయేలేక మోక్షము, జీవబ్రహ్మైక్యము ఇచటనే సిద్ధించును. కాబట్టి ప్రయత్నపూర్వకముగ వారివారి భవిష్యత్తును వారే ఇచట తీర్చిదిద్దుకొనవలెను. జీవితమందలి ప్రతినిమిషమున్ను ఆ యింద్రియమనంబులను శుద్ధమొనర్చుటయందు, నిగ్రహించుటయందు వినియోగించినచో అవియే జీవుని సద్గతికి గొనిపోవును. జన్మరాహిత్యమునుగూడ గల్గించును.

ప్ర:– శరీరమును వీడినపుడుగాని, క్రొత్తశరీరమును గ్రహించునపుడుగాని జీవుడు తనతో ఏ యే వస్తువులను తీసుకొనిపోవును?

ఉ:– మనస్సును, ఇంద్రియములను, వానివానియందుండు సంస్కారములను గైకొని పోవును. ఇతరమగు ఏ వస్తువును గాదు.

ప్ర:– ఏ ప్రకారముగ?

ఉ:– సుగంధవస్తువునుండిగాని, దుర్గంధవస్తునుండిగాని వాయువు ఆ యా సుగంధ దుర్గంధాణువులను తీసికొనిపోవునట్లు.

అ॥ జీవుడు ఏ యింద్రియములను ఆశ్రయించి విషయముల ననుభవించునో తెలియజేయుచున్నాడు -

9. శ్రోత్రం చక్షుః స్పర్శనం చ రసనం ఘ్రాణమేవ చ
అధిష్ఠాయ మనశ్చాయం విషయా నుపసేవతే.

టీక:– అయమ్ = ఈ జీవుడు, శ్రోత్రమ్ = చెవిని, చక్షుః = కంటిని, స్పర్శనమ్ చ = చర్మమును (త్వగింద్రియమును), రసనమ్ = నాలుకను, ఘ్రాణమ్ ఏవ చ = ముక్కును, మనః చ = మనస్సును, అధిష్ఠాయ = ఆశ్రయించి, విషయాన్ = శబ్దాదివిషయములను, ఉపసేవతే = అనుభవించుచున్నాడు.

తా:– ఈ జీవుడు (జీవాత్మ) చెవిని, కంటిని, చర్మమును (త్వగింద్రియమును), నాలుకను, ముక్కును, మనస్సును ఆశ్రయించి (శబ్దాది) విషయములను అనుభవించుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– 'అధిష్ఠాయ మనశ్చాయమ్' - మనస్సును, ఇంద్రియములను ఆశ్రయించి - అని చెప్పుటవలన జీవుడు (జీవాత్మ) వాస్తవముగ మనస్సుకంటెను, ఇంద్రియముల కంటెను వేఱుగనున్నాడనియు, ఇంద్రియ మనంబులు ఉపాధిరూపములేయనియు, (అజ్ఞానవశమున) ఆ ఉపాధిని ఆశ్రయించి అతడు సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచున్నాడనియు స్పష్టమగుచున్నది. కాబట్టి మనోవికారములుగాని, ఇంద్రియవికారములుగాని ఆత్మకుజెందవు. తనకంటె వేఱైన ఇంద్రియమనంబులను ఉపాధిరూపమైన తొడుగును ధరించి ఆత్మ (జీవుడు) విషయాదులను, సుఖదుఃఖాదులను అనుభవించుచున్నాడు కావున వాస్తవముగ ఆ ఉపాధితోగాని, ఉపాధిజనిత వికారములతోగాని ఆ యాత్మకు ఏలాటి సంబంధమున్ను లేదు.

ప్ర:– జీవుడు (జీవాత్మ) ఏ యే ఇంద్రియములను ఆశ్రయించి విషయముల ననుభవించుచున్నాడు?

ఉ:- (1) చెవి (2) కన్ను (3) చర్మము (4) నాలుక (5) ముక్కు - అను పంచజ్ఞానేంద్రియములను (6) మనస్సును ఆశ్రయించి విషయముల ననుభవించుచున్నాడు.

అ|| ఈ ఆత్మను ఎవరు తెలిసికొనగలరో, ఎవరు తెలిసికొనలేరో వచించుచున్నాడు -

10. ఉత్క్రామన్తం స్థితం వాఽపి భుఞ్జానం వా గుణాన్వితమ్
విమూఢా నానుపశ్యన్తి పశ్యన్తి జ్ఞానచక్షుషః.

టీక:- ఉత్క్రామన్తమ్ = (ఒక శరీరమునుండి మఱియొక శరీరమునకు) బయలుదేఱుచున్న వాడును, వా = లేక, స్థితమ్ = శరీరమందున్నవాడును, వా = లేక, భుఞ్జానమ్ = విషయముల ననుభవించుచున్నవాడును, గుణాన్వితమ్ అపి = (సత్త్వాది) గుణములతో గూడిన వాడును నగు, (ఏనమ్ = ఈ జీవాత్మను), విమూఢాః = అజ్ఞానులు, న అనుపశ్యన్తి = చూడజాలరు (తెలిసికొనజాలరు), జ్ఞానచక్షుషః = జ్ఞానదృష్టిగలవారు, పశ్యన్తి = చూచుచున్నారు (తెలిసికొనుచున్నారు).

తా:- (ఒక శరీరమునుండి మఱియొక శరీరమునకు) బయలుదేఱుచున్నవాడును, లేక, శరీరమునందున్నవాడును, లేక విషయముల ననుభవించుచున్నవాడును, (సత్త్వాది) గుణములతో గూడినవాడునగు ఈ జీవాత్మను అజ్ఞానులు చూడజాలరు (తెలిసికొనజాలరు). జ్ఞానదృష్టిగలవారు మాత్రము చూచుచున్నారు (తెలిసికొనుచున్నారు). (అనగా ఆ యా క్రియలు జరుపుచున్నపు డాతనిని అజ్ఞులెఱుంగజాలరనియు, జ్ఞానులుమాత్ర మెఱుంగ గలరనియు భావము).

వ్యాఖ్య:- భగవంతుడు మాకేల కానుపించకనున్నారని అనేకులు ప్రశ్నించుచుందురు. దానికి, సమాధానమును శ్రీకృష్ణమూర్తి ఈ శ్లోకమున నొసంగిరి. నీవు జ్ఞాననేత్రమును (ఆత్మానాత్మవివేకమును) సంపాదించినచో ఇచ్చటనే, ఈ శరీరమునందే పరమాత్మను దర్శింపగలవు, అని భగవానుడు నుడువుచున్నాడు. వారికై దూరమున వెతకనక్కఱలేదు. జీవునియొక్క స్వశరీరముననే ఆతనిని కనుగొనవచ్చును. తినుచు, త్రాగుచు, అనుభవించుచున్న ఆ వ్యక్తిని వివేచనతో, సూక్ష్మదృష్టితో, జ్ఞాననేత్రముతో మనుజుడు కనుగొనగలడు (పశ్యన్తిజ్ఞానచక్షుషః). ప్రాపంచిక దృశ్యవాసనాప్రాబల్యమువలన అజ్ఞానులాతనిని తెలిసికొన జాలకున్నారు. అద్దమును ప్రపంచమువైపు త్రిప్పి పట్టుకొనినచో ముఖము అందు కానరాదు. తనవైపు త్రిప్పుకొనినచో మాత్రమే కానవచ్చును. అట్లే మనస్సును బహిర్ముఖముగ, చపలముగ, వాసనాయుక్తముగ గావించినచో ఆత్మ వస్తువు అందు గానరాదు. అంతర్ముఖముగ, నిశ్చలముగ, వాసనారహితముగ నొనర్చిన మాత్రమే కానవచ్చును. నిశ్చలమనస్సు, ఆత్మానాత్మవివేకము కలవానికే ఆత్మదర్శనము, లేక భగవద్దర్శనము అగుచుండును. (ఇచట భగవద్దర్శనమనగా భగవదనుభూతి యని అర్థము).

'ఉత్క్రామన్తం ...' అని చెప్పుటచే ఆత్మ జీవరూపమున ఈ శరీరమందే తినుచు, త్రాగుచు, మఱియొక శరీరమును బొందుచునున్నదని తెలియుచున్నది. కావున ముముక్షువులు భగవద్దర్శనముకై దూరదూరముగ బోనక్కఱలేదు.

జ్ఞాననేత్రముచే మహనీయు లాయాత్మను తప్పక చూడగల్గుచున్నారని ఇట చెప్పుటవలన జీవితమునందు ప్రతి మానవునియొక్క ప్రథమకర్తవ్యము (అవివేకమును బోగొట్టుకొని, విషయవిరక్తిగలిగి మనస్సును బయటకు పరుగెత్తనీయకుండచేసి జ్ఞాన విచారణద్వారా, హృదయపరిశోధనద్వారా లోనగల)

ఆత్మనెఱుంగుటయే యగును. 'పశ్యన్తి జ్ఞానచక్షుషః' అని అసందిగ్ధముగ చెప్పివేయబడినందువలన జ్ఞాననేత్రమును సంపాదించుటయే తరువాయి భగవద్దర్శనము జీవునకు లభించియే తీరునని స్పష్టమగుచున్నది. అట్టి జ్ఞాననేత్రము లేనిచో, జీవితము నిరర్థకమే కాగలదు.

ప్ర:– ఆత్మను ఎవరు చూడగలరు? ఎవరు చూడలేరు?

ఉ:– జ్ఞాననేత్రముగలవారు చూడగలరు. అది లేనివారు అనగా అజ్ఞానులు చూడలేరు. (జ్ఞాననేత్రము = ఆత్మానాత్మవివేకము).

అ॥ చిత్తశుద్ధిలేనివారు ప్రయత్నము సలిపినప్పటికిని ఆత్మను చూడజాలరని చెప్పుచున్నాడు -

**11. యతన్తో యోగినశ్చైనం పశ్యన్త్యాత్మన్యవస్థితమ్
యతన్తోఽప్యకృతాత్మానో నైనం పశ్యన్త్యచేతసః.**

టీక:– యతన్తః = (ఆత్మసాక్షాత్కారమునకై) ప్రయత్నముచేయుచున్న, యోగినః = యోగులు, ఆత్మని = తమయందు, అవస్థితమ్ = ఉన్నట్టి, ఏనమ్ = ఈ ఆత్మను, పశ్యన్తి = చూచుచున్నారు (అనుభూతమొనర్చుకొనుచున్నారు), యతన్తః అపి చ = (అట్లు) ప్రయత్నముచేయుచున్నవారైనను, అకృతాత్మానః = చిత్తశుద్ధిలేని, అచేతసః = అవివేకులు, ఏనమ్ = ఈ ఆత్మను, న పశ్యన్తి = చూడజాలకున్నారు.

తా:– (ఆత్మాసాక్షాత్కారమునకై) ప్రయత్నము చేయుచున్న యోగులు తమయందున్నట్టి ఈ ఆత్మను చూచుచున్నారు (అనుభూతమొనర్చుకొనుచున్నారు). అట్లు ప్రయత్నము చేయుచున్నవారైనను చిత్తశుద్ధిలేని అవివేకులు ఈ ఆత్మను చూడజాలకున్నారు.

వ్యాఖ్య:– అనేకులు భగవత్ప్రాప్తికై యత్నించుచున్నప్పటికిని అందులో కొందఱు సఫలురగుటకును, కొందఱు విఫలురగుటకును కారణమేమియో ఇచట తెలుపబడుచున్నది. చిత్తశుద్ధిగలిగి యత్నించువారు తప్పక సాఫల్యమును బొందగలరు. అనగా పరమాత్మను తమయందు సాక్షాత్కరించుకొనగలరు. కాని అదేప్రయత్నము, అవే ధ్యానాదులు గావించుచున్నప్పటికిని, మలినచిత్తులు, సంస్కరింపబడని మనస్సు గలవారు, పరమాత్మను సాక్షాత్కరించుకొనజాలరు. కొందఱు శాస్త్రపాండిత్యము మున్నగునవి మాత్రము కలిగి హృదయపవిత్రతలేక ఆత్మాన్వేషణమునకై ఉపక్రమింతురు. మఱికొందఱు కేవలము వేషధారులుగ నున్నవారై ధ్యానాదులను చేయుచున్నట్లు కనుపించుచుందురు. అట్టివారు ఇంద్రియనిగ్రహము లేనికారణముచేతను, చిత్తశుద్ధి లేనందువలనను ఆత్మను తమయందు గాంచజాలరని ఈశ్లోకమున ఘంటాపథముగ చెప్పివేయబడినది. క్షేత్రమును బాగుగ దున్ని, కలుపుతీసి, శుద్ధముచేసి, ఎరువుచల్లి ఆపిదప విత్తనము వేసినచో చక్కగ పైరగును. అట్లుకాక, దున్నక, కలుపుతీయక వేసినను, లేక ఊషరక్షేత్రమునవేసినను ఆ విత్తనము మొలవదు. ఒకవేళ మొలచినను పెరగదు. ఒకవేళ పెరిగినను ఫలించదు. అట్లే సాధనచతుష్టయసంపత్తి మున్నగువానిద్వారా చిత్తమును మున్ముందు శుద్ధమొనర్చుకొనినచో, అత్తఱి ఆత్మవిచారణాధ్యానాదులచే అతిసులభముగ ఆత్మ యనుభూతము కాగలదు. అవి లేనివారు ఎంతప్రయత్నించినను ఆత్మను చూడజాలరు. భగవద్దర్శనమునకై రెండు విషయములు ప్రతివారికి అత్యవసరములని ఇచ్చోట తెలుపబడినది. అవియేవి యనిన - (1) ప్రయత్నము (2) చిత్తశుద్ధి - ఈ రెండును గలవారికి పరమాత్మ తప్పక అనుభూతుడు కాగలడు. రెండును అవసరములే. 'యతన్తః' - అని

చెప్పబడుటవలన పరమార్థమార్గమున ప్రయత్నము అత్యావశ్యకమని తెలుచున్నది. అయితే ఆ ప్రయత్నమునకు చిత్తశుద్ధియు తోడుగానున్నపుడు అది యింకను ప్రకాశించును. ఇచట 'అచేతసః' అని చెప్పబడినదానికి అర్థము కేవలము మూఢులని అజ్ఞానులని, నాస్తికులని కాదు. ఏలయనిన ఆ యత్నించువారికి దైవమును పొందవలెనను తలంపుగలదు. ముముక్షుత్వము కలదు. లేకున్న వారు భగవత్ప్రాప్తికై అసలు ప్రయత్నమే చేయరుగదా! వీరు ప్రయత్నము చేయుచున్నారు. కాని వక్రమార్గమున, అపసవ్య పద్ధతిలో చేయుచున్నారు. అట్టివారు అనుభవజ్ఞులగు పెద్దల సాంగత్యముచేసినచో సత్యమార్గమును కనుగొని తరించగలరు. దైవమార్గమున ప్రయత్నము మంచిదేకాని దానికి చిత్తశుద్ధికూడ తోడైనచో ఇంకను రాణించును. బాగుగ ఫలించును. మోటుగా సాధనచేయుటవలన గొప్పప్రయోజనములు చేకూరవు; సాధనపద్ధతిని, సాధన రహస్యములను భగవత్ప్రోక్తములగు ఇట్టి వచనములవలనను, సద్గ్రంథమువలనను, మహాత్ముల సాంగత్యమువలనను తెలిసికొని ముముక్షువులు సక్రమపద్ధతిలో ధ్యానించి తరించవలయును.

ప్ర:- పరమాత్మ యెచట గలడు?

ఉ:- తనయందే.

ప్ర:- ఆతనిని ఎవరు చూడగలరు?

ఉ:- చిత్తశుద్ధిగలిగి ధ్యానాదిప్రయత్నములను చేయువారు.

ప్ర:- ఎవరు చూడలేరు?

ఉ:- చిత్తశుద్ధిలేక ప్రయత్నము చేయువారు.

ప్ర:- కాబట్టి భగవద్దర్శనమున కేవి అవసరము?

ఉ:- (1) చిత్తశుద్ధి (2) ప్రయత్నము.

అ॥ అట్టి పరమాత్మయొక్క మహిమను నాలుగు శ్లోకములద్వారా తెలియజేయుచున్నాడు -

12. యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఽఖిలమ్
యచ్చన్ద్రమసి యచ్చాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధి మామకమ్.

టీక:- ఆదిత్యగతమ్ = సూర్యునియందుగల, యత్ తేజః = ఏ తేజస్సు (ప్రకాశము, చైతన్యము), అఖిలమ్ = సమస్తమైన, జగత్ = ప్రపంచమును, భాసయతే = ప్రకాశింపజేయుచున్నదో, చంద్రమసి = చంద్రునియందు, యత్ (తేజః + అస్తి) = ఏ తేజస్సుకలదో, అగ్నౌచ = అగ్నియందును, యత్ (తేజః + అస్తి) = ఏ తేజస్సుకలదో, తత్ = ఆ, తేజః = (సమస్త) తేజస్సును, మామకమ్ = నాదియని, విద్ధి = తెలిసికొనుము.

తా:- సూర్యునియందేతేజస్సు (ప్రకాశము, చైతన్యము) ప్రపంచమునంతను ప్రకాశింపజేయుచున్నదో, అట్లే చంద్రునియందును, అగ్నియందును ఏ తేజస్సుగలదో, అదియంతయు నాదిగా నెఱుంగుము.

వ్యాఖ్య:– సూర్యాది ప్రకాశకపదార్థములందలి తేజస్సు తనదియని భగవానుడు తెలుపుటవలన ఆ యా వస్తువులను దర్శించినపుడు అవి భగవద్విభూతులే యను భావన గలిగియుండవలెను. ప్రపంచములో అనేక పదార్థములున్నప్పటికిని వాని యన్నింటికిని మఱియొక వస్తువును ప్రకాశింపజేయు సామర్థ్యములేదు. సూర్యచంద్రాగ్నులకుమాత్రమే కలదు. అవి తాము ప్రకాశించును; ఇతరమునుగూడ ప్రకాశింపజేయు చుండును. వాని యందలి ఆ ప్రకాశకశక్తి, ఆ తేజస్సు భగవానుని విభూతియే అయియున్నదని ఈశ్లోకముద్వారా తెలియుచున్నది. (అయితే సూర్యాదులు ప్రకాశింపజేయుననియు ఈ సందర్భమున జ్ఞాపకమునందుంచుకొనవలెను).

ప్ర:– సూర్యచంద్రాగ్నులయందలి తేజస్సు ఎట్టిది?

ఉ:– పరమాత్మసంబంధమైనది; దైవమునకు జెందినది.

అ॥ భూమియందు ప్రవేశించి సస్యాదుల నభివృద్ధిపఱచునది తానే యని భగవానుడు పలుకుచున్నాడు –

13. గామావిశ్య చ భూతాని ధారయామ్యహ మోజసా పుష్ణామి చౌషధీస్సర్వా స్సోమో భూత్వా రసాత్మకః.

టీక:– చ = మఱియు, అహమ్ = నేను, గామ్ = భూమిని, ఆవిశ్య = ప్రవేశించి, ఓజసా = బలము (శక్తి) చేత, భూతాని = (చరాచరములగు సమస్త) ప్రాణికోట్లను, ధారయామి = ధరించుచున్నాను, రసాత్మకః = రసస్వరూపుడగు, సోమః = చంద్రుడను, భూత్వా = అయి, సర్వాః = సమస్తములైన, ఓషధీః = సస్యముల (ధాన్యాదులను), పుష్ణామి = పోషించుచున్నాను.

తా:– మఱియు నేను భూమిని ప్రవేశించి శక్తిచేత సమస్త ప్రాణికోట్లను ధరించుచున్నాను (నిలుపుచున్నాను). రసస్వరూపుడగు చంద్రుడనై సస్యము లన్నింటిని పోషించుచున్నాను.

వ్యాఖ్య:– 'ధారయామి ఓజసా' – అని చెప్పుటవలన జగత్తునందలి సమస్త పదార్థములకును, ప్రాణికోట్లకును శక్తిని, సామర్థ్యమును, బలమును ఒసంగునది ఆ పరాత్పరుడే యని తెలియుచున్నది. పైవాక్యమువలన శ్రీకృష్ణమూర్తి వసుదేవునకు జన్మించిన ఒకానొక చిన్న ఉపాధిమాత్రమే కాదనియు, విశ్వవ్యాపి, జగద్భర్తకూడ యనియు స్పష్టమగుచున్నది. మఱియు సస్యములను అభివృద్ధిపఱచునది తానేయని చెప్పుటచే జీవులు భుజించు ఆహారము సాక్షాత్ పరమాత్మవలననే సంభవించుచున్నదని తెలియుచున్నది. కావున, ఆహారమును భుజించునపుడు ఈ అన్న మెవరివలన మనకు వచ్చినది? అని ఆలోచించి అన్నస్రష్ట, అన్నదాత యగు ఆ సర్వేశ్వరునకు సర్వులును కృతజ్ఞత చూపవలసియున్నారు. మనుజుడు తాను ఆహారమును భుజించుటకుముందు అద్దానిని ఆ దేవదేవునకు సమర్పించి తదుపరి దైవభావనతో దానిని భుజించవలెను. సస్యములను భగవానుడు పోషించనిచో జనులకు అన్నము దొఱకదు; సూర్యచంద్రాగ్నులకు ప్రకాశమివ్వనిచో లోక మంధకారావృతమై యుండును. కాబట్టి ఎన్నియో అనుకూలములుచేసి ప్రాణులను భరించుచున్న ఆ జగద్ధాత్రికి మనుజులు సదా కృతజ్ఞులై వర్తించవలెను. సర్వకాలములందును. వారిని స్మరించుచు, కీర్తించుచు నుండవలెను.

ప్ర:– భగవానుడే యేప్రకారములుగ ప్రజలకు మేలొనర్చుచున్నారు?

ఉ:– (1) భూమియందు ప్రవేశించి బలముచే సమస్తప్రాణులను భరించుచున్నారు. (2) చంద్రుడయి సస్యములన్నిటిని పోషించుచున్నారు.

ప్ర:– కావున జీవులేమి చేయవలెను?

ఉ:– అతనికి కృతజ్ఞులై వర్తించుచు, సంకీర్తన, జప, పూజాదులచే నిరంతర మాతనిని స్మరించుచుండవలెను.

అ॥ జీవులు భుజించు ఆహారమును తానే పచనమొనర్చుచున్నానని భగవానుడు చెప్పుచున్నాడు -

14. అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః
ప్రాణాపానసమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధమ్.

టీక:– అహమ్ = నేను, వైశ్వానరః = వైశ్వానరుడను జఠరాగ్నిగా, భూత్వా = అయి, ప్రాణినామ్ = ప్రాణులయొక్క, దేహమ్ = శరీరమును, ఆశ్రితః = ఆశ్రయించినవాడనై, ప్రాణాపానసమాయుక్తః = ప్రాణ, అపానవాయువులతో గూడుకొని, చతుర్విధమ్ = నాలుగు విధములగు, అన్నమ్ = అన్నమును, పచామి = పక్వముచేయుచున్నాను.

తా:– నేను 'వైశ్వానరుడ'ను జఠరాగ్నిగానయి ప్రాణులయొక్క శరీరమును ఆశ్రయించి, ప్రాణాపానవాయువులతో గూడుకొని నాలుగువిధములగు అన్నమును పచనము చేయుచున్నాను.

వ్యాఖ్య:– క్రిందటిశ్లోకములో భగవానుడు తాను సస్యములను పోషించుటద్వారా జీవులు తిను అన్నమును సృష్టించుచున్నానని పలికి, ఇపుడా యన్నమును తానే జీవుల శరీరములందు పచనమొనర్చుచున్నానని వచించుచున్నారు. శరీరము ఆహారముచే నేర్పడుచున్నది. ఆ యాహారము జఠరాగ్నిచే పక్వముకానిచో, రక్తాదులద్వారా శరీరమంతటను వ్యాపించనేరదు. కావున జఠరాగ్ని శరీరమున కీలకస్థానమాక్రమించుకొనియున్నది. భగవానుడు తానే జఠరాగ్నిరూపమున అచ్చోట వర్తించుచున్నారని చెప్పుటవలన, దేహ నిర్మాత, దేహపోషణకర్త వారేయని స్పష్టమగుచున్నది. ఈ ప్రకారముగ ఆహారమును ధాన్యాదులద్వారా సృజించి, మఱల దానిని చక్కగా పచనముచేసి శరీరమునకు పుష్టిని కలుగజేయుచు జీవులకు మహోపకృతి నొనర్చుచున్న ఆ పరమాత్మకు కృతజ్ఞత చెల్లించక, ఆ అన్నము వారికి నివేదించక భుజించువాడు ఎంతటి కృతఘ్నుడు? అట్టివాడు దొంగయే యగునని పూర్వము శ్రీకృష్ణమూర్తి చెప్పియుండుట గమనించదగినది. [యో భుఙ్క్తే స్తేన ఏవ సః (3-12)] కనుకనే ఆహారమును భుజించుటకు ముందు దేవునకు 'నైవేద్యము' సమర్పించు ఆచారము లోకములో నేర్పడినది. అట్లు దేవునకు నివేదింపకుండ, దైవభావనలేకుండ భుజించునది అపవిత్రమే కాగలదు. కాబట్టి ప్రతివారును తాము భోజనముచేయుటకు ముందుగా, తమ యాహారమును దైవమునకుసమర్పించి, లేక అందలి కొంతభాగమును దైవస్వరూపులేయగు భూతకోట్లకు పెట్టి, భగవద్భావనతో భుజించవలెను. అప్పుడా భోజనమను క్రియ యజ్ఞముగాను, భుజించుపదార్థము అమృతముగాను మారిపోవును.

'ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః' - అని చెప్పుటవలన భగవంతుడు అతిసమీపమున దేహమందే యున్నాడని నిశ్చితమగుచున్నది. కావున తమ శరీరమున దైవసన్నిధానమును అనుభవించుచు, భగవద్భక్తిగలిగి, పాపాచరణలేక జనులు పవిత్రమార్గమునే చేబట్టవలెను.

'పచామ్యన్నం చతుర్విధమ్' - పరమాత్మ జీవుల శరీరములో జఠరాగ్నిరూపమున వర్తించుచు, వారు తిను నాలుగు విధములైన ఆహారమును జీర్ణమొనర్చుచున్నారని తెలుపబడినది.

నాలుగు విధములైన ఆహారము - (1) భక్ష్యము (2) భోజ్యము (3) లేహ్యము (4) చోష్యము.

(1) భక్ష్యము = దంతములచే కొఱికి తినబడు కఠినపదార్థములు, పిండివంటలు, కూరగాయలు మున్నగునవి.

(2) భోజ్యము = నాలుకచే చప్పరించి మ్రింగబడు మెత్తటి వస్తువులగు అన్నము మొదలైనవి.

(3) లేహ్యము = నాలుకచే రుచిచూడబడు పచ్చళ్లు మొదలైనవి.

(4) చోష్యము = నోటిచే జుఱ్ఱబడు పాయసము, చారు, మజ్జిగ మున్నగునవి.

ఇట్టియాహారమును భగవానుడే జీర్ణమొనర్చుచుండుటవలన ఇక ఆహారవిషయమై మనుజుడెంత జాగరూకుడుగా నుండవలెనో యోచించుకొనవలయును. ఆహారసంబంధముగ ఈ క్రింది జాగ్రతలను పాటించుట ఉత్తమము - (1) అమితముగా భుజించి జీర్ణకర్తయగు భగవంతునకు పనిని కల్పించరాదు. (2) సాత్త్వికాహారమునే భుజించవలెను. రాజస, తామసాహారములను వర్జించవలెను★. (3) తిను ఆహారమును భగవంతునకు ముందుగా భక్తితో నివేదించవలెను. (4) ఆ యాహారము న్యాయార్జితవిత్తముచే నేర్పడినదిగా నుండవలెను. అధర్మమార్గముద్వారా సంపాదించిన ధనముతో పంచభక్ష్యపరమాన్నములను భుజించుట కంటె, న్యాయార్జితమైన సొత్తుతో లభించిన అంబలిత్రాగి బ్రతుకుట ఉత్తమము. భగవానుడు ప్రతివాని కడుపులో దాగి అంతయు గమనించుచున్నారు. కావున ఆహారాదివిషయములలో జనులు బహుజాగరూకులై యుండవలెను.

ఈ ప్రకారముగ ఈ అధ్యాయములో ఆహారవిషయమైన ప్రస్తావన విశేషముగ వచ్చియుండుటంబట్టి భోజనకాలమున ఈ అధ్యాయమును పఠించు ఆచారము లోకమున ఏర్పడినది. అనేక ఆశ్రమములందును, మఠములందును, గృహములందును ఈ అధ్యాయమును సమష్టిగాగాని వ్యష్టిగాగాని భోజనకాలమున జనులు పఠించి తదుపరి ఆహారమును సేవించుచుందురు. ఈ ప్రకారముగ భగవద్భావనతో భుజించువానికి పెట్టబడు అన్నము సాక్షాత్ భగవంతునకు పెట్టబడినట్లేయగును. అంతటి పుణ్యమాతనికి తప్పక లభింపగలదు. మఱియు దైవధ్యానముతో భుజించుటవలన మనుజుని శరీరములోని అణువణువు దైవశక్తితో గూడియుండును.

భోజనముచేయుటకు ముందుగా 15వ అధ్యాయమంతయును చెప్పి చివఱకు చేతిలో తీర్థమును గ్రహించి "బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవిః -" అను గీత 4వ అధ్యాయములోని 24వ శ్లోకమును భక్తితో పఠించి పిదప ఆ నీటిని అన్నముపైచల్లి ఆ పిదప భుజించుట ఉత్తమము.

ప్ర:- పరమాత్మ జీవుల శరీరములం దే రూపమున వెలయుచున్నాడు?

★ సాత్త్విక, రాజస, తామసాహారముల వివరణమునకై 17వ అధ్యాయములోని 8,9,10వ శ్లోకములను జూడుడు.

ఉ:– (వైశ్వానరుడను) జఠరాగ్నిరూపమున.

ప్ర:– అట్లుండి యాతడేమిచేయుచున్నాడు?

ఉ:– ప్రాణాపానవాయువులతోగూడి జీవులు భుజించు ఆహారమును పచనమొనర్చుచున్నాడు.

ప్ర:– కాబట్టి జను లేమి చేయవలెను?

ఉ:– తమశరీరముననే వెలయుచున్నట్టి ఆ పరమాత్మను భక్తితో ధ్యానించుచు, తాము భుజించుటకు ముందుగా నాతని కర్పించి, దైవభావనతో భుజించవలెను.

అ॥ సకల జీవుల హృదయములందును తాను వెలయుచున్నాడనియు, అన్నిటికిని తానే యాధారభూతుడనియు భగవానుడు తెలుపుచున్నాడు -

15. సర్వస్య చాహం హృది సన్నివిష్టో
మత్తః స్మృతి ర్జ్ఞాన మపోహనం చ
వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యో
వేదాన్తకృద్వేదవిదేవ చాహమ్.

టీక:– అహమ్ = నేను, సర్వస్య చ = సమస్తప్రాణులయొక్కయు, హృది = హృదయమునందు, సన్నివిష్టః = ఉన్నవాడను, మత్తః = నా వలన, స్మృతిః = జ్ఞాపకశక్తి, జ్ఞానమ్ = జ్ఞానము (తెలివి), అపోహనం చ = మఱపును, (భవన్తి = కలుగుచున్నవి), సర్వైః = సమస్తములైన, వేదైః చ = వేదములచేతను, వేద్యః = తెలియదగినవాడను, అహమ్ ఏవ = నేనే, వేదాన్తకృత్ = వేదాంతమును నిర్మించినవాడను, వేదవిత్ ఏవ చ = వేదము నెఱిగినవాడనుగూడ, అహమ్ ఏవ = నేనే (అయియున్నాను).

తా:– నేను సమస్తప్రాణులయొక్క హృదయమందున్నవాడను; నావలననే (జీవునకు) జ్ఞాపకశక్తి, జ్ఞానము (తెలివి), మఱపు కలుగుచున్నవి. వేదములన్నిటిచేతను తెలియదగినవాడను నేనే అయియున్నాను. మఱియు వేదము నెఱిగినవాడనుగూడ నేనే అయియున్నాను.

వ్యాఖ్య:– 'సర్వస్య' - జాతిమతకులతారతమ్య మెద్దియులేక చరాచరప్రాణికోట్ల యందు భగవానుడు నివసించుచున్నాడని చెప్పబడుటవలన ఇక నెవరును అధైర్యపడవలసిన పనిలేదు. మహాపాపియైనను చండాలుడైనను తనయందలి దైవసన్నిధిని స్మరించి పవిత్రాచరణద్వారా వారిని తెలిసికొనవచ్చును. అట్టి పాపియు తన వెనుకనున్న, తనకు ఆధారముగనున్న అఖండ చైతన్యమును స్మృతియందుంచుకొనినచో తన నిజరూపమును చింతించినచో పుణ్యాత్ముడే అయి తరించును.

ఇట్టి అవకాశమును శ్రీకృష్ణపరమాత్మ గీతయందు సర్వులకును కల్పించియున్నారు. ఎటువంటివారికైనను తరించుటకు చక్కని అవకాశము నొసంగియున్నారు. తరంగము చిన్నదైనను, పెద్దదైనను రెండిటివెనుక మహాసముద్రమే కలదు. కాబట్టి చిన్నతరంగము (ప్రాణి) అధైర్యమొందవలసిన పనిలేదు.

తనయందలి అంతర్యామియగు పరమాత్మను తెలిసికొనిన చాలును. ఆ పరమాత్మ అందఱి యొక్కయు 'జన్మహక్కు' అని గీతాచార్యులు 'సర్వస్య' అను పదముద్వారా భేరిమ్రోగించి చెప్పుచున్నారు.

'హృది' (హృదయమునందు) - అని పేర్కొనుటవలన, భగవానుడు ప్రతివానికిని అతిసమీపమున హృదయమందే వర్తించుచున్నారని భావము. కావున శిక్షకుడు చెంతనే యున్నారని గ్రహించి, పాపకృత్యములనుచేయక భగవత్ప్రీతికరములైన కార్యములనే (ధర్మకార్యములనే) చేయవలెను.

'మత్తః స్మృతిర్జ్ఞాన మపోహనం చ' - స్మృతి, జ్ఞానము, మఱపు - ఇవి యన్నియు మనస్సుయొక్క వివిధరూపములు. పరమాత్మయే మనస్సునకు అధిష్ఠానముగ, ఆధారభూతుడుగ నున్నవారు. కావున వారివలననే యవి కలుగుచున్నవని చెప్పబడినది. దీనినిబట్టి కేవలము స్థూలవస్తువులనేకాక, అతిసూక్ష్మములగు జీవుని మానసిక ప్రవృత్తులనుగూడ భగవానుడు గమనించుచున్నట్లును, వారికి తెలియకుండ ఏదియు మనస్సునందు జరుగదనియు స్పష్టమగుచున్నది. కాబట్టి ప్రతివారును తమ మనస్సునం దేలాటి అపవిత్రత, మాలిన్యము, దుస్సంకల్పములు, విషయవాసనలు రానీయకుండ భద్రముగా చూచుచుండవలెను.

'వేదైశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యః' - వేదములందు, శాస్త్రములందు అనేక దేవులు, దేవతలు చెప్పబడినప్పటికిని, తెలిసికొనదగినవాడు ఆ పరమాత్మ ఒకడే అయియున్నారు. బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాది వివిధదేవులందఱును ఒక్క పరమాత్మ యొక్కయే వివిధరూపులైయున్నారు. ప్రపంచమున ఒకే చరమలక్ష్యము, ధ్యేయము, జ్ఞేయము కలదు. అది సచ్చిదానందపరబ్రహ్మమే (పరమాత్మయే) యగును.

'వేదాన్తకృత్'- వేదములన్నిటిని సృష్టించినది సాక్షాత్ పరమాత్మయేకాని మానవ మాత్రుడుకాడని యిట స్పష్టముగ తెలుపబడుటవలన, ఆ వేదాదులందు తెలుపబడిన సత్యములందు ('ఇవి భగవత్ప్రోక్తములే' అను) నమ్మకముగలిగి ప్రవర్తింప వలయును. అవి దైవనిర్మితములగుటచే వానియం దఖండవిశ్వాసముంచవలెను. లోకమున గురు పరంపర చెప్పునపుడును 'ఓమ్ నారాయణం పద్మభువం....' అని మొట్టమొదట ఆ పరమాత్మనే, శ్రీమన్నారాయణునే పేర్కొనుచుందురు.

ప్ర:– భగవంతు డెచటనున్నాడు?

ఉ:– అందఱియొక్క హృదయమున వసించుచున్నాడు.

ప్ర:– స్మృతి, జ్ఞానము, మఱపు ఎవనివలన గలుగుచున్నవి?

ఉ:– ఆ పరమాత్మవలననే.

ప్ర:– వేదములన్నిటిచే తెలియబడదగిన వారెవరు? వేదాంతమును సృష్టించినదెవరు? వేదమును లెస్సగ దెలిసినవారెవరు?

ఉ:– ఆ పరమాత్మయే.

అ॥ క్షర, అక్షర పురుషులయొక్క స్వరూపమును వర్ణించుచున్నాడు –

16. ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే.

టీక:– *లోకే* = ప్రపంచమునందు, *క్షరః చ* = క్షరుడు (నశించువాడు) అనియు, *అక్షరః ఏవ చ* = అక్షరుడు అనియు, *ద్వౌ ఇమౌ పురుషౌ (స్తః)* = ఈ ఇద్దఱు పురుషులు కలరు. *సర్వాణి భూతాని* = సమస్తప్రాణులయొక్క దేహములయొక్క అభిమాని, *క్షరః* = క్షరుడని, (*ఉచ్యతే* = చెప్పబడుచున్నాడు), *కూటస్థః* = కూటస్థుడగు (మోక్షపర్యంతము నశింపకనుండునట్టి) జీవుడు (మనస్సుయొక్క అభిమాని), *అక్షరః* = అక్షరుడనియు, *ఉచ్యతే* = చెప్పబడుచున్నాడు.

తా:– ప్రపంచమునందు క్షరుడనియు, అక్షరుడనియు ఇరువురు పురుషులు కలరు. అందు సమస్త ప్రాణులయొక్క దేహముల యొక్క అభిమాని క్షరుడనియు, కూటస్థుడగు జీవుడు (మనస్సుయొక్క అభిమాని) అక్షరుడనియు చెప్పబడుచున్నారు.

వ్యాఖ్య:– క్షరపురుషుడు, అక్షరపురుషుడు, పురుషోత్తముడు - అను ముువ్వురు పురుషులను గూర్చి చెప్పబోవుచు మొట్టమొదట క్షరాక్షరులను గూర్చి భగవానుడీ శ్లోకమునందు తెలియజేయుచున్నాడు. నశించునట్టి దేహాదిదృశ్యపదార్థములన్నియు అనగా చరాచరజీవులయొక్క ఉపాధులన్నియు తాము అని అభిమానించువారు క్షరపురుషులనియు, ఆత్మచైతన్యము యొక్క ప్రతిబింబరూపులగు జీవులు (మనస్సులు తాము అని అభిమానించువారు) అక్షరపురుషులనియు ఇచట చెప్పబడిరి. క్షరమైన దేహములతో పోల్చిచూచినచో మోక్షపర్యంతము అనేక జన్మలకాలమువఱకు నశింపకుండ ఉండువా డగుటచే జీవుడు అక్షరుడనియు, కూటస్థుడనియు చెప్పబడెను. అయితే ఈ అక్షరుడు 8వ అధ్యాయమందు తెలుపబడిన అక్షరపరబ్రహ్మమనిగాని, కూటస్థుడనగా కూటస్థ చిదాత్మయనిగాని యెవరును తలంచరాదు. ఏలయనిన వారిరువురికిని 'అకాశపాతాళ' భేదముకలదు. ఒకడు బింబము; మఱియొకడు ప్రతిబింబము. ఈ అధ్యాయమందు తెలుపబడిన అక్షరుడు ప్రతిబింబము - అనగా జీవుడు. ఈ క్షరాక్షరుల యిరువురి కంటెను వేఱైనట్టి, అనగా ఉపాధి అభిమానికంటెను, చిత్ప్రతిబింబమగు జీవుని (మనస్సుయొక్క అభిమాని) కంటెను వేఱుగానున్నట్టి ఉత్తమపురుషుని గూర్చి రాబోవు శ్లోకమున చెప్పబడును. అతడే పరమాత్మ.

ప్ర:– ఈ ప్రపంచమున పురుషు లెందఱుకలరు? వారెవరు?

ఉ:– ఇరువురు కలరు - (1) క్షరుడు (2) అక్షరుడు - అని.

ప్ర:– అందు క్షరపురుషు డెవడు?

ఉ:– సమస్తప్రాణులయొక్క దేహాద్యుపాధుల అభిమాని క్షరపురుషుడని చెప్పబడును.

ప్ర:– అక్షరపురుషు డెవడు?

ఉ:– కూటస్థుడగు జీవుడు (మనస్సుయొక్క అభిమాని).

అ॥ వారిరువురికంటెను వేఱైనట్టి ఉత్తమపురుషునిగూర్చి వచించుచున్నాడు -

17. ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః
యో లోకత్రయమావిశ్య బిభర్త్యవ్యయ ఈశ్వరః.

టీక:– యః = ఎవడు, లోకత్రయమ్ = మూడులోకములను, ఆవిశ్య = ప్రవేశించి, బిభర్తి = భరించుచున్నాడో (అట్టి), అవ్యయః = నాశరహితుడును, ఈశ్వరః = జగన్నియామకుడును, అన్యః = (పైనదెలిపిన క్షరాక్షరు లిద్దఱికంటెను) వేఱైనవాడును (అగు), ఉత్తమః పురుషః = ఉత్తమపురుషుడు (పురుషోత్తముడు), పరమాత్మేతి = పరమాత్మయని, ఉదాహృతః = చెప్పబడియున్నాడు.

తా:– ఎవడు మూడులోకములందును ప్రవేశించి వానిని భరించుచున్నాడో, అట్టి నాశరహితుడును, జగన్నియామకుడును, (పైనదెల్పిన క్షరాక్షరులిద్దఱికంటెను) వేఱైనవాడును నగు ఉత్తమపురుషుడు పరమాత్మయని చెప్పబడుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:– పైన దెలిపిన నశ్వరదేహాభిమానికంటెను, చిత్ - ప్రతిబింబరూపుడగు జీవుని (మనస్సుయొక్క అభిమాని) కంటెను వేఱుగ ఆత్మ కలడు. అతడే ఉత్తమపురుషుడని యిట వచింపబడెను. ఏలయనిన, క్షణికమగు దేహము యొక్క అభిమాని కంటెను, బద్ధుడగు జీవుని (మనస్సుయొక్క అభిమాని) కంటెను ముక్తుడగు ఆత్మ శ్రేష్ఠుడుగదా! జీవుడు త్రిగుణసహితుడు. పరమాత్మ త్రిగుణరహితుడు, గుణాతీతుడు. ఇక్కారణమున అతడు తక్కిన ఇద్దఱు క్షరాక్షరపురుషులకంటెను ఉత్తముడుగ పరిగణింపబడి 'ఉత్తమపురుషుడ'ని లేక పురుషోత్తముడని వ్యవహరింపబడుచున్నాడు.

ప్రపంచములో కొందఱు 'దేహస్థితి' యందును, కొందఱు 'జీవస్థితి' యందును ఉండుచుందురు. వారిరువురును సామాన్యపురుషులు. ఆత్మయందుండువాడే ఉత్తమ పురుషుడు. అట్టి ఉత్తమపురుషత్వమును, లేక పురుషోత్తమత్వమును సర్వులును ప్రయత్నపూర్వకముగ సంపాదించ వలయును. ఎల్లకాలములందును 'పురుష' (జీవ) స్థితిలోనే అనగా బద్ధజీవితములోనే యుండుట విజ్ఞులకు పాడికాదు. క్రమముగ దేహస్థితిని, జీవస్థితిని (మనస్స్థితి, పురుషస్థితి) దాటి సాక్షియగు ఆత్మయొక్క స్థితికి అనగా పురుషోత్తముని స్థితికి వచ్చినవాడే ధన్యుడు, సర్వశ్రేష్ఠుడు. అట్టి స్థితియే జీవితము యొక్క పరమావధి, పరమలక్ష్యము. దానిచే జన్మ సార్థకమగును. తక్కిన ఏయితర క్రియలచేతను ఈ మానవజన్మ సార్థకతను బొందలేదు.

'అన్యః' - అని చెప్పినందువలన పరమాత్మ దేహముయొక్క అభిమానికంటె, జీవునికంటె (మనస్సుయొక్క అభిమానికంటె) వేఱుగనున్నాడని, వానికి సాక్షిగ వెలయుచున్నాడని తెలియుచున్నది. కాబట్టి జీవుడు ఆ దేహసంబంధ, జీవసంబంధ (మనస్సంబంధ) వికారములు తనకు వాస్తవముగ లేవని, తాను నిర్వికార అవ్యయ ఆత్మయని నిశ్చయముచేసికొని, అట్టి ఆత్మస్థితియందే సదా యుండులాగున అభ్యసించవలెను.

ఆ పరమాత్మ యెట్టివాడో తెలిసికొనినచో, అతని మహిమను ఎఱిగినచో, అతనిపై విశ్వాసము బాగుగ కలుగగలదు. ఇచ్చోట పరమాత్మకు రెండు విశేషణములు చెప్పబడినవి – అతడు (1) సర్వలోకధారకుడని (2) అవ్యయుడని. ముల్లోకములందును లెస్సగ ప్రవేశించి, అంతర్యామిరూపుడై వానిని భరించుచు, ఈశ్వరుడై యతడు వెలయుచున్నాడు. ముజ్జగంబులందును ఎల్లెడల అతడు నిండి నిబిడీకృతుడైయున్నాడు. మఱియు నాతడు అవ్యయుడు, నాశములేనివాడు. దేహాది దృశ్యపదార్థములన్నియు, తుట్టతుదకు చిత్ –

ప్రతిబింబరూపుడగు జీవుడున్ను ఒకానొక కాలమున అంతరించియే పోవుదురు (మోక్షప్రాప్తిసమయమున జీవత్వము తొలగిపోవును గావున). పరమాత్మయో ఏ కాలమందును నశింపడు; కావున అట్టి అవ్యయ ఆత్మపదముకొఱకే, పురుషోత్తమస్థితి కొఱకే సర్వులును ప్రయత్నించవలెను. క్షణికములగు అల్పప్రాపంచికవస్తువులకై, పదవులకై పరుగిడుట ఉత్తమము కాదు.

ప్ర:– ఈ క్షరాక్షరములకంటె వేఱైన వాడెవడైనకలడా?

ఉ:– కలడు. ఆతడే ఉత్తమపురుషుడు (పురుషోత్తముడు).

ప్ర:– ఆతడెట్టివాడు?

ఉ:– (1) ముల్లోకములందును ప్రవేశించి వానిని భరించువాడు. జగన్నియామకుడు. (2) నాశరహితుడు.

ప్ర:– కాబట్టి ఫలితాంశమేమి?

ఉ:– క్షర (దేహ) అక్షర (జీవ) భావములనుదాటి పురుషోత్తమభావమును, లేక పరమాత్మ భావమును అవలంబించవలెను.

అ|| పరమాత్మ పురుషోత్తముడని యేల చెప్పబడెనో తెలియజేయుచున్నాడు -

18. యస్మాత్క్షర మతీతో౽హ మక్షరాదపి చోత్తమః
అతో౽స్మి లోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమః.

టీక:– యస్మాత్ = ఏకారణమువలన, అహమ్ = నేను, క్షరమ్ = క్షరస్వరూపుని, అతీతః = అతిక్రమించినవాడనుగను, అక్షరాత్ అపి = అక్షరస్వరూపుని (జీవుని) కంటెను, ఉత్తమః చ = శ్రేష్ఠుడుగను ఉన్నానో, అతః = ఆ కారణమువలన, లోకే = ప్రపంచమునందును, వేదే చ = వేదమునందునుగూడ, పురుషోత్తమః = పురుషోత్తముడుగా, ప్రథితః = ప్రసిద్ధుడనై, అస్మి = ఉన్నాను.

తా:– నేను క్షరస్వరూపునికంటె మించినవాడును, అక్షరస్వరూపుని (జీవుని) కంటె శ్రేష్ఠుడను అయియున్నందువలన ప్రపంచమునందును, వేదమునందును 'పురుషోత్తము' డని ప్రసిద్ధికెక్కియున్నాను.

వ్యాఖ్య:– క్షర, అక్షర పురుషులిరువురికంటెను అతీతుడై యుండుటవలన పరమాత్మ పురుషోత్తముడని ప్రసిద్ధికెక్కెను. జీవుడున్ను తన పురుషత్వము (జీవత్వము)తో తృప్తి పడక పురుషోత్తమత్వమునకై అనగా ఆత్మస్థితికై యత్నశీలుడు కావలెను. అపుడే యతడు కృతార్థుడగుచు భవబంధవిముక్తుడై సాక్షాత్ భగవానునివలె లోకమున కీర్తింపబడగలడు.

ప్ర:– భగవానుడు పురుషోత్తముడని లోకమున ఏల ప్రసిద్ధికెక్కెను?

ఉ:– ఆతడు క్షర, అక్షరపురుషులిరువురికంటెను అతీతుడుగనుక.

అ॥ ఆ ప్రకారముగ పురుషోత్తముడని పరమాత్మను ఎఱుగువా డాతనిని నిర్మల భక్తితో సేవించునని వచించుచున్నాడు -

19. యో మామేవమసమ్మూఢో జానాతి పురుషోత్తమమ్
స సర్వవిద్భజతి మాం సర్వభావేన భారత .

టీక:- భారత = ఓ అర్జునా!, యః = ఎవడు, అసమ్మూఢః = అజ్ఞానములేనివాడై, ఏవమ్ = ఈ ప్రకారముగ, మామ్ = నన్ను, పురుషోత్తమమ్ = పురుషోత్తమునిగా, జానాతి = ఎఱుగుచున్నాడో, సః = అతడు, సర్వవిత్ = సమస్తమును దెలిసినవాడగుచు, సర్వభావేన = పూర్తిమనస్సుతో (లేక, సర్వవిధముల) మామ్ = నన్ను, భజతి = భజించుచున్నాడు (ధ్యానించుచున్నాడు).

తా:- ఓ అర్జునా! ఎవడు అజ్ఞానము లేనివాడై, ఈ ప్రకారముగ నన్ను పురుషోత్తమునిగా నెఱుగుచున్నాడో, అతడు సమస్తమును దెలిసినవాడగుచు పూర్తి మనస్సుతో (సర్వవిధముల) నన్ను భజించుచున్నాడు.

వ్యాఖ్య:- భగవంతునిపై భక్తి కుదరవలెననిన, వారెట్టివారో ముందుగ తెలిసి యుండవలెను. ఒక వస్తువుయొక్క మహిమాతిశయము తెలియనిదే దానిపై ఎవరికిని ప్రీతి జనించదు. ఒకవేళ జనించినను అపూర్ణమగు ప్రీతియే జనించును. కావున భగవానునిపై అకుంఠితభక్తి యేర్పడవలెననిన, 'వారు శాశ్వతులని, ఆనందస్వరూపులని, క్షరాక్షరములకు అతీతుల'ని బాగుగ గ్రహించియుండవలెను. ఆ విషయమే ఈ శ్లోకమందు చెప్పబడినది. 'ఎవడు అజ్ఞానమును పారద్రోలి నన్ను పురుషోత్తమునిగ, క్షరాక్షరాతీతునిగ నెఱుగునో, ఆతడు పూర్ణభావముతో నన్ను భజించును' అని భగవాను డిచట తెలియజేసిరి.

'అసమ్మూఢు'డనగా, దృశ్యవస్తువులు శాశ్వతములను మూఢత్వము (అజ్ఞానము) లేనివాడని, ఆత్మయే శాశ్వతమను జ్ఞానము కలవాడని భావము.

'స సర్వవిత్' - ప్రపంచములో ఎన్ని భౌతికవిద్యలను సంపాదించినను, ఎంతటి పాండిత్యమును బడసినను, ఎన్ని కళలను సముపార్జించినను మనుజుడు సర్వవేత్త, సర్వజ్ఞుడు కాలేడు.

'యస్మిన్ విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భవతి'

అనునట్లు దేనిని తెలిసికొనినచో సమస్తము తెలిసికొనబడినదగునో అట్టి పరమాత్మ నెఱుగువాడే ప్రపంచమున సర్వవేత్త, సర్వజ్ఞుడు కాగల్గును. సమస్త బ్రహ్మాండములు, సమస్తవిద్యలు, శాస్త్రములు, కళలు, భగవానుని కుక్షియందే యుండుటవలన, వారి నెఱిగినచో వాని నన్నింటిని ఎఱిగినట్లేయగును. కనుకనే, 'స సర్వవిత్' - అట్టివాడు 'సర్వవేత్త', 'సర్వజ్ఞుడు' అని యిచట చెప్పబడెను.

'సర్వభావేన' - ఆ ప్రకారము భగవానుని యథార్థస్వరూపము నెఱిగినవాడు వారిపై అచంచల భక్తిభావము గలవాడై, సర్వవిధముల వారినే భజించును, సేవించును. దృశ్యవస్తువులన్నియు నశ్వరములని తెలిసికొనినవాడు సహజముగనే శాశ్వతమగు దృగ్వస్తువైన ఆత్మనొక్కదానినే సేవించుచుండును. 'సర్వభావేన' అని చెప్పుటచే అట్టివాడు పరిపూర్ణమనస్సుతో నాతనిని భజించునని భావము. అట్టి పరిపూర్ణ భావము

'దైవముయొక్క యథార్థతత్త్వము' నెఱుగనిదే కలుగదు. కావున మొట్టమొదట పరమాత్మయొక్క విభవము, వాస్తవస్వరూపము బాగుగ తెలిసికొని యుండవలెను. మఱియు ఈ 'సర్వభావేన' అను పదముచే లోకమున సాధకులు భగవానుని యేప్రకారముగభజించవలెనో ఆపద్ధతి తెలుపబడినట్లైనది. పూర్ణభక్తితో, అచంచల విశ్వాసముతో సేవింపవలెను. భక్తిని, భావమును విభజించరాదు. ప్రపంచ వస్తువులపైకొంత, దేవునిపై కొంత భక్తిని పంచివేసిన అది 'సర్వభావము' తోటి సేవనము కానేరదు. అయితే మొట్టమొదట అట్టి 'సర్వభావము'తో గూడిన భజనము సాధ్యపడకపోయినను, అభ్యాసవశమున ఎప్పటికైనను అట్టి పూర్ణభక్తిని (100% భక్తిని), (భగవానుడు తెలిపిన) 'సర్వభావము'ను అందఱును పొందియే తీరవలెను.

ప్ర:– భగవానుని పూర్ణమనస్సుతో ఎవరు సేవించెదరు?

ఉ:– ఎవడు అజ్ఞానరహితుడై (పైన తెలిపిన ప్రకారముగ) భగవానుని క్షరాక్షరపురుషులకంటె అతీతుడగు పురుషోత్తమునిగ నెఱుగునో అట్టివాడు పూర్ణమనస్సుతో నతనిని సేవించును, ధ్యానించును.

ప్ర:– భగవంతుని యేప్రకారముగ భజించవలెను?

ఉ:– అచంచలభక్తితో, పరిపూర్ణమనస్సుతో భజించవలెను (సర్వభావేన).

అ॥ అధ్యాయముయొక్క ఫలశ్రుతిని జెప్పుచున్నాడు –

20. ఇతి గుహ్యతమం శాస్త్ర మిదముక్తం మయాఽనఘ
ఏతద్బుద్ధ్వా బుద్ధిమాన్ స్యాత్కృతకృత్యశ్చ భారత .

టీక:– అనఘ = పాపరహితుడవగు ఓ అర్జునా!, ఇతి = ఈ ప్రకారముగ, గుహ్యతమమ్ = అతిరహస్యమైనట్టి, ఇదమ్ = ఈ, శాస్త్రమ్ = శాస్త్రము, మయా = నాచేత, ఉక్తమ్ = చెప్పబడినది, భారత = ఓ అర్జునా!, ఏతత్ = దీనిని, బుద్ధ్వా = తెలిసికొని (మనుజుడు), బుద్ధిమాన్ = జ్ఞానవంతుడును, కృతకృత్యః చ = కృతకృత్యుడును, స్యాత్ = అగును.

తా:– పాపరహితుడవగు ఓ అర్జునా! ఈ ప్రకారముగ అతిరహస్యమైనట్టి ఈ శాస్త్రమును నీకు చెప్పితిని. దీనిని చక్కగా తెలిసికొనినవాడు జ్ఞానవంతుడును, కృతకృత్యుడును కాగలడు.

వ్యాఖ్య:– ఇంతదనుక చెప్పబడిన ఈ గీతాశాస్త్రమునంతను చక్కగా తెలిసికొనిన వారికి కలుగు ఫలితమును ఇచట వచించుచున్నారు. తానుగావించిన ఈ బోధయంతయు అతిరహస్యమైనదని ('గుహ్యతమమ్') మొట్టమొదట భగవానుడు పలికెను. కనుకనే 'గుహ్యమ్' అనిగాని, 'గుహ్యతరమ్' అనిగాని చెప్పక 'గుహ్యతమమ్' - అని 'తమ' ప్రత్యయపదమును ప్రయోగించి బోధయొక్క అతి గోప్యత్వమును, పరమరహస్యత్వమును వెల్లడించిరి. సామాన్యముగ అతిరహస్యమైన విషయమును మహనీయులు అందఱికిని జెప్పరు. యోగ్యతగలిగినవానికే, 'అధికారి'కే చెప్పుదురు. "మఱి అర్జునుడు అట్టి యోగ్యతను బడసెనా? అతనికి చిత్తశుద్ధికలదా" అని జనులు ప్రశ్నించుదురేమో యని తలంచికాబోలు భగవానుడు వెనువెంటనే 'అనఘ' (పాపరహితుడా) అని అర్జునుని సంబోధించి ఆ సంశయమును తీర్చివైచిరి. అర్జునుడు పాపరహితుడు, నిర్మలచిత్తుడు, ఆధ్యాత్మికవిజ్ఞానశ్రవణమునకు, గ్రహణమునకు అధికారి. అర్జునునివలెనే ఎవరైనను సరియే తమచిత్తమందలి దోషములను, పాపములను కడిగివైచికొనినచో వారికి

సర్వేశ్వరుడు ఏ మహనీయుడగు గురువుద్వారానో, లేక ఏదియోయొక నిమిత్తముచేతనో బ్రహ్మతత్త్వము నుపదేశింపజేయును. లేక స్వయముగనే అట్టి ఆధ్యాత్మికజ్ఞానగ్రహణానుకూలమగు ధీశక్తిని వారికి కలుగజేయును (దదామి బుద్ధియోగం తమ్).

భగవదుక్తమగు ఈ బోధ నెఱుగుటవలన కలుగు ఫలితమేమి? దాని నెఱుగుట వలన మనుజుడు (1) జ్ఞానవంతుడు (స్వస్వరూపానుభవము కలవాడు) (2) కృతకృత్యుడు కాగలడు. ఇట్టి బోధ తెలిసికొనుటవలన మనుజుడు భగవంతునిపై అనన్యభక్తిగలవాడై తద్ద్వారా బుద్ధియోగమును అనగా జ్ఞానానుభవమును (స్వస్వరూపానుభవమును) బడయగల్గును. దానిచే నతడు కృతకృత్యుడు కాగలడు. అట్టి కృతకృత్యత్వముచే కృతార్థుడున్ను తప్పక కాగలడు. ప్రపంచములో ఏ యితరకార్యముచే గూడ మనుజుడు కృతకృత్యుడు కాజాలడు. ఒక్క బ్రహ్మవిద్యచేతనే, అధ్యాత్మజ్ఞానముచేతనే అతడు కృతకృత్యుడు కాగలడు - అని భగవానుడిచట 'ఏతద్బుద్ధ్వా బుద్ధిమాన్ స్యాత్కృతకృత్యశ్చ' - అను వాక్యముద్వారా స్పష్టముగ చెప్పివైచిరి. కావున ధన్యులు, కృతకృత్యులు కాదలంచినవారు, జన్మసార్థకత నొందదలంచినవారు భగవానుని ఈ వాక్యముపై విశ్వాసముంచి గీతయందు తెలుపబడిన పరమార్థరహస్యములనెల్ల చక్కగ నభ్యసింపవలయును. అట్లు కృతకృత్యులు కాకుండ మరణించినచో గొప్ప ప్రమాదము గలదు. జన్మపరంపర వారిని విడనాడదు. దుఃఖజాలము వెన్నంటుచునే యుండును.

ప్ర:- భగవానుడు బోధించిన ఈ అధ్యాత్మశాస్త్ర మెట్టిది?

ఉ:- అతిరహస్యమైనది (గుహ్యతమమ్).

ప్ర:- దానిని అర్జునునికే ఏల బోధించెను?

ఉ:- అతడు పాపరహితుడు (అనఘుడు) గనుక.

ప్ర:- ఈ బోధ నెఱుగుటవలన కలుగు ఫలితమేమి?

ఉ:- దాని నెఱుగుటవలన మనుజుడు (1) జ్ఞానవంతుడు (2) కృతకృత్యుడు కాగలడు.

ప్ర:- కావున జ్ఞానవంతుడగుటకు, కృతకృత్యత్వమును బడయుటకు ఉపాయ మేమియని తెలుచున్నది?

ఉ:- భగవానుడు బోధించిన ఈ పరమార్థరహస్యములను చక్కగ ఆచరించుటయే అందులకు ఉపాయము.

ఓమ్
ఇతి శ్రీమద్భగవద్గీతాసూపనిషత్సు బ్రహ్మవిద్యాయాం యోగశాస్త్రే
శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే పురుషోత్తమప్రాప్తియోగో నామ
పంచదశోఽధ్యాయః.
ఇది ఉపనిషత్ప్రతిపాదకమును, బ్రహ్మవిద్యయు, యోగశాస్త్రమును, శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదమునగు
శ్రీ భగవద్గీతలందు పురుషోత్తమప్రాప్తియోగమను
పదునైదవ అధ్యాయము.
ఓమ్ తత్ సత్.

0883 - 246 2565
903 246 2565

MOHAN PUBLICATIONS

మోహన్ పబ్లికేషన్స్,

అజంతా హోటల్ ఎదుట, కోటగుమ్మం, రాజమహేంద్రవరం - 533101.

WWW.MOHANPUBLICATIONS.COM

మావద్ద లభించు గ్రంథములు

1. వ్రతకథలు - పూజలు

1.	శ్రీ వినాయక వ్రతం	వెల రూ.10-00
2.	శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజా-పుణ్యాహవాచనం	30-00
3.	శ్రీ విఘ్నేశ్వరపూజ (కాణిపాకక్షేత్రమాహాత్మ్యంతో)	10-00
4.	సంకష్టహరచతుర్థి శ్రీమహాగణపతి వ్రతం	30-00
5.	వరలక్ష్మీ వ్రతం	10-00
6.	కేదారేశ్వర వ్రతం	10-00
7.	త్రినాధ వ్రతం(కలర్)	10-00
8.	త్రినాధవ్రతం(సాదా)	5-00
9.	క్షీరాబ్ధి వ్రతం	12-00
10.	మంగళ గౌరీవ్రతం	10-00
11.	వైభవలక్ష్మీ వ్రతం ఫోటో యంత్రంతో	25-00
12.	శ్రీలక్ష్మీ కుబేర వ్రతం (ఫోటో యంత్రంతో)	25-00
13.	కనకమహాలక్ష్మీ వ్రతం (కామేశ్వరీపాటతో)	25-00
14.	సంతోషీమాతా వ్రతం	25-00
15.	ఏడు శనివారాల వ్రతం	25-00
16.	సత్యనారాయణవ్రతం	25-00
17.	శ్రీ సువర్చలాహనుమద్దీక్ష	30-00
18.	శివదీక్ష	10-00
19.	కాత్యాయనీ వ్రతం	20-00
20.	సౌభాగ్య గౌరీవ్రతం	20-00
21.	తిరుప్పావై (ధనుర్మాసవ్రతం)	36-00
22.	స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
23.	స్త్రీలవ్రతకథలుస్థూలాక్షరి (నేదునూరిగంగాధరరావుగారి)	54-00
24.	పెళ్ళి పాటలు - స్త్రీలపాటలు (కామేశ్వరిపాటతో)	36-00
25.	సర్వదేవతా పూజావిధానం	25-00
26.	ఆరువ్రతాలు	30-00
27.	రాహుకాలంలోదుర్గాదేవీపూజా	10-00

ఈ ధరలు నికరముకాదు, ఎప్పటికప్పుడు మారుచుండవచ్చును.

28.	తులసి నిత్యపూజ, తులసీఉపయోగాలు	10-00
29.	శ్రీ చక్ర రహస్య విజ్ఞానమ్	36-00
30.	శ్రీచక్ర పూజావిధానం(పెద్దది)	36-00
31.	లక్ష్మీ - గౌరీ నిత్యపూజ	10-00
32.	శ్రీ సరస్వతీ నిత్యపూజ	10-00
33.	శ్రీ దుర్గానిత్యపూజ	10-00
34.	కాలభైరవ నిత్యపూజ	10-00
35.	శివపూజ	10-00
36.	వీరభద్ర పూజ	10-00
37.	ఆంజనేయ నిత్యపూజ	10-00
38.	నాగేంద్ర స్వామి పూజ	10-00
39.	సుబ్రహ్మణ్య నిత్యపూజ	10-00
40.	రామదేవుని కథ	10-00
41.	శివదేవుని కథ	10-00
42.	లక్ష్మీనరసింహపూజ	10-00
43.	వేంకటేశ్వరపూజ	10-00
44.	బ్రహ్మంగారి నిత్యపూజ	10-00
45.	సూర్య నిత్యపూజ	10-00
46.	నవగ్రహ నిత్యపూజ	10-00
47.	రుక్మిణీ కల్యాణం	25-00
48.	ఉమామహేశ్వర వ్రతం	36-00
49.	శ్రీ కామేశ్వరీ వ్రతం	36-00
50.	16 సోమవారముల వ్రతము	25-00
51.	పార్వతీకల్యాణం	25-00
52.	సహస్రకమలవర్తి వ్రతము	25-00
53.	పంచముఖ ఆంజనేయ పూజావిధానము	36-00
54.	అష్టనాగపూజ	36-00
55.	పూజలు ఎందుకుచేయాలి ?	36-00
56.	ఏ దేవునికి ఏపుష్పాలతో పూజించాలి?	36-00
57.	ఏ దేవునికి ఏప్రసాదం నైవేద్యం పెట్టాలి?	36-00
58.	ఏదేవునికి ఏవిధముగాదీపారాధనచెయ్యాలి?	36-00
59.	ఏదేవునికి ఎన్ని ప్రదక్షిణలుచేయాలి ?	36-00
60.	హనుమద్ వ్రతం	36-00
61.	పంచాయతన పూజ	63-00
62.	28 వ్రతములు	120-00

63. కలశపూజలు (9ఒకేసారి) 150-00
64. కలశపూజలు (విడివిడిగా) (ప్రింటులో) ....
65. హ్రీంకార మహాయజ్ఞం (ప్రింటులో) ....
66. గోమాత 40-00

2. స్తోత్రాలు-సుప్రభాతములు సహస్రనామములు

1. శ్రీ లలితా విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు 45-00
పురాణపండ రాధాకృష్ణమూర్తిగారి సంకలనం
2. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (హిందీ) ,, 50-00
3. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (ఇంగ్లీషు) ,, 50-00
4. స్థూలాక్షరిలలితావిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రములు(పత్రికసైజ్) 99-00
5. లలితావిష్ణు (కేస్ బైండ్) 1/8 డెమ్మి 63-00
6. స్థూలాక్షరీ లలితావిష్ణు (క్రౌన్‌సైజు)కేస్‌బైండ్ 108-00
7. సర్వదేవతా స్తోత్రమంజరి 120-00
8. సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళిః (63) 24-00
9. విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్ (క్రౌన్) 25-00
10. లలితా సహస్రనామ స్తోత్రమ్ (క్రౌన్) 36-00
11. లలితా సహస్రనామములు 24-00
12. లక్ష్మీ సహస్రనామములు 24-00
13. దుర్గా సహస్రనామములు 24-00
14. ఆంజనేయ సహస్రనామములు 24-00
15. శివ సహస్రనామములు 24-00
16. విష్ణు సహస్రనామములు 24-00
17. గణపతి సహస్రనామములు 24-00
18. సుబ్రహ్మణ్య సహస్రనామములు 24-00
19. గాయత్రి సహస్రనామములు 24-00
20. లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు 24-00
21. శ్రీరామా సహస్రనామములు 24-00
22. సరస్వతి సహస్రనామములు 24-00
23. సూర్యసహస్రనామములు & ఆదిత్యహృదయం 24-00
24. శ్రీవేంకటేశ్వరసహస్రనామములు 24-00
25. మణిద్వీపవర్ణన (పెద్దది) 24-00
26. సంధ్యావందనం 24-00
27. మంత్రపుష్పమ్ ....
28. త్రిభాషా హనుమాన్‌చాలీసా 15-00
29. హనుమాన్ చాలీసా 10-00

30.	మణిద్వీపవర్ణన (పాకెట్)	10-00
31.	ఆరు చాలీసాలు	10-00
32.	శివారాధన (శివస్తోత్రాలు)	10-00
33.	వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం (పాకెట్)	10-00
34.	ఆరుదండకాలు	5-00
35.	వేంకటేశ్వర గోవిందనామములు	5-00
36.	అష్టలక్ష్మీ స్తోత్రమ్ కనకధారాస్తోత్రమ్	10-00
37.	దేవీఖడ్గమాలాస్తోత్రమ్ (మహిషాసురమర్దనీస్తోత్రంతో)	10-00
38.	సుందరకాండ (పాకెట్)	10-00
39.	భగవద్గీత మూలం	27-00
40.	రామరక్షాస్తోత్రమ్	15-00
41.	స్తోత్ర రత్నావళి	36-00
42.	పురాణపండ లలితా-విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
43.	పురాణపండ లలితాసహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
44.	పురాణపండ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్	10-00
45.	పురాణపండ ఆదిత్య హృదయం	10-00
46.	మంత్రపుష్పం (మినీ)	10-00
47.	శివానందలహరి-సౌందర్యలహరి	36-00
48.	కుజదోషం	10-00
49.	కాలసర్ప దోషం	10-00
50.	మీ అప్పులు తీరాలా?	10-00
51.	దృష్టిదోషాలు నివారణ	10-00
52.	పంచసూక్తములు	10-00
53.	సంధ్యావందనం	10-00
54.	రుద్రనమకమ్-చమకమ్	10-00
55.	గాయత్రీమంత్రాలు	10-00
56.	హయగ్రీవ స్తోత్రమాల	10-00
57.	దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమాల	10-00
58.	ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలు - పంచారామాలతో	10-00
59.	శ్రీసూక్తం పురుష సూక్తం	10-00
60.	నవగ్రహస్తోత్రమాల	36-00
61.	మహాన్యాసమ్	36-00
62.	సుందరకాండ గానామృతం	36-00
63.	గోమాతపూజావిధానము	10-00
64.	ఆనందసిద్ధి - 1 శ్రీదేవీ స్తోత్రమాల	108-00

65.	ఆనందసిద్ధి - 2 ఏ సమస్యకు ఏ స్తోత్రమ్ పారాయణచేయాలి	108-00
66.	ఆనందసిద్ధి-3 మానసదేవీ స్తోత్రమాల	108-00
67.	శ్రీ కాలభైరవ రక్షా కవచమ్	63-00
68.	అర్చన	40-00
69.	నిత్యదేవతార్చన	40-00
70.	సర్వదేవతా స్తోత్ర నిధి	99-00
71.	శ్రీచక్ర నవవరణార్చన	63-00
72.	చండీ సప్తశతి పారాయణ క్రమం	99-00
73.	శ్రీదేవి స్తోత్ర రత్నావళి 32 దేవి స్తోత్రాలకు తాత్పర్యంతో	99-00
74.	వనదుర్గా మంత్రానుష్ఠాన క్రమమ్	63-00
75.	శ్రీ కాలభైరవ వ్రతము	63-00

3. శ్రీ సాయి దత్త గ్రంథములు

1.	శ్రీ సాయిబాబా సచ్ఛరిత్ర	120-00
2.	సంపూర్ణ శ్రీ గురు చరిత్ర	120-00
3.	శ్రీ సాయిఆరాధన-షిర్డివైభవం	120-00
4.	శ్రీ సాయిబాబా జీవిత చరిత్ర (క్రౌన్)	63-00
5.	శ్రీ గురుచరిత్ర (క్రౌన్)	63-00
6.	నవనాధ చరిత్ర	99-00
7.	శ్రీసాయిచరిత్ర (బైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
8.	శ్రీగురుచరిత్ర (బైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
9.	సత్యదత్తవ్రతం దత్తాత్రేయపూజాకల్పం,సహస్రంతో	30-00
10.	అనఘాదేవీ వ్రతం	30-00
11.	భక్తుల ప్రశ్నలకు బాబా జవాబులు	30-00
12.	శ్రీ సాయిపూజాకల్పం (సహస్రంతో)	25-00
13.	శ్రీ సాయిభజనమాల	20-00
14.	శ్రీ సాయి భజన్స్	20-00
15.	శ్రీ సాయిభక్తి గీతాలు	20-00
16.	శిరిడిహారతులు (భావంతో)	20-00
17.	"శ్రీసాయి"కోటి	27-00
18.	"శ్రీసాయిరామ్"కోటి	20-00
19.	శ్రీ సాయినాథ స్తోత్రమంజరి	10-00
20.	శ్రీ సాయివేయినామాలు	8-00
21.	శ్రీ సాయి హారతులు (పాకెట్)	15-00
22.	శ్రీ సాయి స్తవనమంజరి	10-00
23.	హిందీ శ్రీ సాయి హారతులు	15-00

24.	శని సింగణాపూర్ క్షేత్రమాహాత్మ్యం	63-00
25.	ఇంగ్లీషు శ్రీ సాయిహారతులు	15-00
26.	షిరిడి దర్శనం-శ్రీసాయి వైభవం	99-00
27.	సాయిసత్యవ్రతం	30-00
28.	సాయి అనుగ్రహమ్	120-00
29.	నవగురువారాల వ్రతకల్పము	15-00
30.	శ్రీదత్తలీలామృతము	99-00
31.	హృదయంలో సాయి	15-00
32.	శ్రీషిరిడీసాయి లీలామృతం(శ్రీసచ్ఛరిత్ర)	120-00
33.	గజాననమహరాజ్ చరిత్ర	99-00

4. జ్యోతిషాలు

1.	'కాలచక్రం' గంటలపంచాంగం (గార్గేయ)	72-00
2.	గ్రహభూమి పంచాంగము (గార్గేయ)	108.00
3.	ఆనందసిద్ధి పంచాంగం (వై.వి.శాస్త్రి)	63.00
4.	ములుగు వారి రాశిఫలితాలు (12రాశులువారికి)	50.00
5.	ములుగు వారి రాశిఫలితాలు విడివిడిగాఒక్కొక్కటి	12.00
6.	కాలచక్రంజ్యోతిషక్యాలండర్	25.00
7.	గ్రహబలం క్యాలండర్ (శ్రీనివాసగార్గేయ-భక్తిటివి)	25.00
8.	శుభమస్తు (పిడపర్తి) క్యాలండర్	25.00
9.	సాదా క్యాలండర్	5.00
10.	పాకెట్ క్యాలండర్	15.00
11.	తాజకనీలకంఠీయమ్	100-00
12.	కేరళ జ్యోతిష రహస్యాలు	180-00
13.	జ్యోతిష బ్రహ్మ రహస్యాలు	180-00
14.	మానసాగరి జాతకపద్ధతి	180-00
15.	వరాహమిహిర జాతకపద్ధతి	180-00
16.	వధూవర వివాహమైత్రిద్వాదశకూటములు	99-00
17.	సింపుల్ రెమిడీస్	180-00
18.	శంభు హోరప్రకాశిక	250-00
19.	పూర్వ పరాశరి	100-00
20.	పరాశర జ్యోతిషవిజ్ఞాన సర్వస్వం	200-00
21.	ప్రశ్న సింధు	99-00
22.	నక్షత్ర విశేష ఫలితాలు	63-00
23.	సూర్యసిద్ధాంతపంచాంగగణితంచేయడంఎలా?	180-00
24.	దృక్సిద్ధాంతపంచాంగగణితం చేయడంఎలా?	180-00

25.	ఆయుర్దాయ నిర్ణయం	63-00
26.	జాతక గణిత ప్రవేశిక	63-00
27.	జ్యోతిషమర్మబోధిని	63-00
28.	జ్యోతిష ప్రశ్నోత్తరమాల	63-00
29.	ముహూర్తం నిర్ణయించడంఎలా?	63-00
30.	జాతక మకరందం	63-00
31.	జ్యోతిష సరస్వతి	63-00
32.	మీజననకాల విశేషాలు	63-00
33.	ముహూర్త విజ్ఞాన భాస్కరం	63-00
34.	జ్యోతిష స్వయంబోధిని	63-00
35.	శుభముహూర్త శిరోమణి	63-00
36.	నక్షత్ర ఫలమంజరి	36-00
37.	పంచాంగం చూసే విధానం	36-00
38.	సర్వార్థ జ్యోతిషం	36-00
39.	ప్రాథమిక జ్యోతిషం	36-00
40.	నవరత్నములు శుభయోగములు	36-00
41.	శుభశకునాలు	30-00
42.	హస్తరేఖాఫలితాలు	36-00
43.	సంఖ్యల్లో భవిష్యత్	36-00
44.	ముహూర్త దీపిక	99-00
45.	పుట్టుమచ్చలు ఫలితాలు	30-00
46.	కలలు ఫలితాలు	30-00
47.	జాతక చక్రం వేయడం ఎలా?	36-00
48.	మానసాగరి (ప్రాచీనజ్యోతిషగ్రంథం) -పుచ్చాశ్రీనివాసరావు	250-00
49.	జ్యోతిషశాస్త్ర చిట్కాలు	120-00
50.	గుప్తా శతాబ్ది పంచాంగం (1940-2050)	999-00
51.	ప్రశ్నచండేశ్వరమ్	63-00
52.	ద్వాదశభావ ఫలచంద్రిక	250-00
53.	జ్యోతిష శతయోగరత్నావళి (నూరుయోగాలఫలితాలు)	120-00
54.	అంగసాముద్రికం	36-00
55.	హస్త సాముద్రికం	63-00
56.	లాల్ కితాబ్	99-00
57.	శకునశాస్త్రం	63-00
58.	ఆధునికప్రశ్నశాస్త్రం	120-00
59.	పరాశరజ్యోతిష ప్రశ్నజ్యోతిషం	180-00

60. అష్టకవర్గు (కొండపల్లి)	63-00
61. బృహత్‌జాతకం (ప్రాచీనప్రతికిపునర్ముద్రణ)	250-00
62. లగ్నరత్నాకరం	63-00
63. షట్పంచాశిక	120-00
64. 40 రోజుల్లో జ్యోతిషంనేర్చుకొనండి	270-00
65. 40 రోజుల్లో సాముద్రికంనేర్చుకొనండి	180-00
66. 40 రోజుల్లో సంఖ్యాశాస్త్రం	180-00
67. 40 రోజుల్లో నక్షత్ర (నాడీ) ఫలితములు	270-00
68. 40 రోజుల్లో వైద్యజ్యోతిషం నేర్చుకోండి	250-00
69. మీ పుట్టినతేదీ అద్భుతరహస్యాలు (సాయిగణపతిరెడ్డి)	270-00
70. కె.పి.జ్యోతిషం (పరిచయం)	63-00
71. ముహూర్తచింతామణి	99-00
72. సూర్యచంద్ర గ్రహణములు	63-00
73. ప్రసిద్ధవ్యక్తుల జాతకాలు (వేరేకొండప్ప)	180-00
74. అదృష్టరెమెడీస్	144-00
75. గ్రహసంచార ఫలనిర్ణయదీపిక	63-00
76. జ్యోతిష రెమిడీస్	300-00
77. జాతకమార్తాండం పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
78. జ్యోతిషవిద్యాప్రకాశిక పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
79. నాడీజ్యోతిషం	63-00
80. నక్షత్రపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
81. లగ్నపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
82. గౌతమసంహిత	63-00
83. హోరరత్నమాల	63-00
84. జాతకఫల మణిమంజరి	200-00
85. పుష్కర పంచాంగం (2013-14నుండి 2024-25)	560-00
86. దశాభుక్తిఫల నిర్ణయం	250-00
87. వింత జోష్యములు	63-00
88. షోడశవర్గులు	200-00
89. రవిగ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
90. చంద్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
91. కుజ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
92. బుధ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
93. గురు గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
94. శుక్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00

95. శని గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
96. రాహు & కేతు గ్రహముల సమస్త ప్రభావములు	99-00
97. ఆధునిక గ్రహములు-ఉపగ్రహములు సమస్త ప్రభావములు	99-00
98. ముహూర్తమార్తాండం	63-00
99. లఘుజాతకం	63-00
100. జాతకాలంకారము	63-00
101. మేషలగ్న ఫలితములు	99-00
102. వృషభ లగ్న ఫలితములు	99-00
103. మిధున లగ్న ఫలితములు	99-00
104. కర్కాటక లగ్న ఫలితములు	99-00
105. సింహలగ్న ఫలితములు	99-00
106. కన్యలగ్న ఫలితములు	99-00
107. తుల లగ్న ఫలితములు	99-00
108. వృశ్చిక లగ్న ఫలితములు	99-00
109. ధనుస్సు లగ్న ఫలితములు	99-00
110. మకర లగ్న ఫలితములు	99-00
111. కుంభ లగ్న ఫలితములు	99-00
112. మీన లగ్న ఫలితములు	99-00
113. నారద సంహిత	200-00
114. పంచాంగపీఠికలేఖకాగణితం	250-00
115. తారాబలం - చంద్రబలం (వేరే కొండప్ప)	99-00
116. సులభలగ్న సాధన (చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	200-00
117. రాహు కేతువుల యోగము	99-00
118. ఛాయాగ్రహములు	99-00
119. జ్యోతిషవిజ్ఞాన దీపిక	63-00

బి.వి.రామన్ గారి గ్రంథములు

120. జ్యోతిష విద్యారంభం	50-00
121 గ్రహభావ బలములు	50-00
122. కాలచక్రదశ	50-00
123. అనుభవ ప్రశ్నాజ్యోతిషం	50-00
124. జ్యోతిషశాస్త్రంలో వాతావరణ భూకంపాలు	50-00
125. పురోగామి జాతకం	50-00
126. భావార్థరత్నాకరం	75-00
127. భారతీయజ్యోతిష సర్వస్వం	75-00
128. అష్టకవర్గ పద్ధతిః	75-00

129.	జ్యోతిషశాస్త్రంలో సందేహాలు,సమాధానాలు	75-00
130.	ప్రశ్నతంత్ర	75-00
131.	ముహూర్తం	75-00
132.	విశిష్ట జాతకములు	125-00
133.	భారతీయఫలితజ్యోతిషం	125-00
134.	300 ముఖ్యమైన యోగములు	125-00
135.	జాతకంపరిశీలించడంఎలా ?	300-00

రాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత, మహామహోపాధ్యాయ, వాచస్పతి
శ్రీ మధురకృష్ణమూర్తిగారి గ్రంథములు

136.	బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-1	200-00
137.	బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-2	200-00
138.	బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-3	200-00
139.	బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-4	200-00
140.	భావార్థరత్నాకరము	100-00
141.	ముహూర్త చింతామణి	100-00
142.	ముహుర్త చింతామణి-పార్టు2	200-00
143.	స్వప్న శాస్త్రము	36-00
144.	శతయోగమంజరి	50-00
145.	వ్రతనిర్ణయకల్పవల్లి	250-00
146.	దైవజ్ఞవల్లభం	75-00
147.	వసంతరాజశకునమ్ (బృహత్శకునశాస్త్రం)	250-00
148.	వాస్తుశాస్త్రవివేకము-1	100-00
149.	వాస్తుశాస్త్రవివేకము-2	200-00
150.	వాస్తుశాస్త్రవివేకము-3	100-00
151.	వాస్తుశాస్త్రవివేకము-4	200-00
152.	అనుభవసులభవాస్తు - 1	50-00
153.	అనుభవసులభవాస్తు - 2	100-00
154.	పంచాంగ వివేకము	99-00
155.	వశిష్ఠ సంహిత	360-00
156.	పంచపక్షి శాస్త్రం (కేస్బైండ్)	200-00

5. వాస్తులు

1.	40 రోజుల్లో "వాస్తువిద్య" నేర్చుకొనండి	180-00
2.	వాస్తుశాస్త్ర రహస్యములు	200-00
3.	వాస్తునుబట్టి మీ ఇల్లు	63-00
4.	మీరూ మీ వాస్తు	63-00

5.	గృహవాస్తు చిట్కాలు	63-00
6.	వాస్తు పూజ	63-00
7.	వాస్తు సూత్రములు	63-00
8.	వాస్తుశాస్త్ర రహస్యాలు	63-00
9.	గృహవాస్తు వర్గులు	99-00
10.	విశ్వకర్మవాస్తు శాస్త్రరీత్యా మీ ఇంటి ప్లానులు	63-00
11.	విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్రరీత్యా మీఇండ్లఆయములు	99-00
12.	విశ్వకర్మ వాస్తు శాస్త్రం(చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	180-00
13.	ఆధునిక గృహవాస్తు	99-00
14.	శుభవాస్తు	270-00
15.	వాస్తుయంత్ర రత్నావళి	120-00
16.	వాస్తుశాస్త్రం	120-00
17.	హౌస్ ప్లాన్స్	63-00
18.	గృహనిర్మాణ వాస్తు	63-00
19.	వాస్తు రెమెడీస్	63-00
20.	గృహవాస్తు దర్పణం	63-00
21.	జ్యోతిష-గృహవాస్తుచంద్రిక	200-00
22.	వాస్తురత్నాకరం (కొండపల్లి)	63-00
23.	వాస్తుశిరోమణి ,,	120-00
24.	వాస్తుసంగ్రహమ్ ,,	63-00
25.	పంచవాస్తు పారిజాతం ,,	120-00
26.	వాస్తుడిండిమమ్ ,,	63-00
27.	వాస్తుదుందిభి ,,	120-00
28.	విశ్వకర్మవాస్తుప్రకాశిక (కేస్‌బైండ్)	250-00
29.	కృష్ణవాస్తుశాస్త్రము	63-00
30.	జలవాస్తు,శల్యవాస్తు (దంతూరిపండరీనాథ్)	99-00
31.	మయవాస్తు (గోరసవీరభద్రాచార్య)	120-00
32.	వాస్తు జ్యోతి	63-00
33.	మన ఇల్లు-మనవాస్తు	99-00
34.	వాస్తవ వాస్తుపూజావిధానము	108-00
35.	వాస్తు దర్పణం	120-00

6. మంత్రశాస్త్రాలు

1.	మంత్రసాధన	63-00
2.	తంత్రజాలం	63-00
3.	మంత్రశక్తి	63-00

4.	దత్తాత్రేయ తంత్రవిద్య	63-00
5.	దత్తాత్రేయ మూలికాతంత్రమ్	63-00
6.	తాంత్రిక పంచాంగం	63-00
7.	యక్షిణీ తంత్రం	63-00
8.	మంత్రానుష్ఠాన చంద్రిక	63-00
9.	సర్వదేవతా మంత్రకవచములు	63-00
10.	మంత్రాక్షరాలరహస్యం (బీజాక్షరనిఘంటువు)	63-00
11.	సర్వదేవతా మంత్రరత్నావళి	63-00
12.	సదాచార దీపిక	63-00
13.	యోగినీ-వామకేశ్వరతంత్రం	63-00
14.	ప్రపంచసారతంత్రం	63-00
15.	బదనిక తంత్రమ్	63-00
16.	ఉచ్ఛిష్ట గణపతి తంత్రమ్	63-00
17.	గుప్త సాధన తంత్రం	63-00
18.	గంధర్వ తంత్రమ్	63-00
19.	సౌందర్యలహరి (మంత్రయంత్రరత్నావళి)	63-00
20.	యంత్ర మంత్ర తంత్ర	63-00
21.	పాశుపత తంత్రం	99-00
22.	పంచదశ మహాఖడ్గ తంత్రం	99-00
23.	రుద్రాష్టాధ్యాయః	99-00
24.	మంత్రసిద్ధి	120-00
25.	పరశురామతంత్రమ్	108-00
26.	శ్రీలలితావిలోమ పంచదశీ	108-00
27.	శ్రీ గురు తంత్రం	108-00
28.	గాయత్రీ తంత్రమ్	108-00
29.	మహాశక్తి మంత్ర తంత్ర రహస్యాలు	150-00
30.	శ్రీ దుర్గ తంత్రమ్	200-00
31.	మహామృత్యుంజయఅమృతపాశుపతమ్	200-00
32.	సర్ప (నాగ)తంత్రం	250-00
33.	హవన తంత్రం	250-00
34.	షోడశనిత్యతంత్రం	250-00
35.	శాక్తేయతంత్రం	250-00
36.	రుద్రయామళతంత్రం	250-00
37.	లక్ష్మీప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
38.	హిరణ్యశూలినీ తంత్రమ్	250-00

39.	మాయాప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
40.	శ్రీ విశ్వరూప ప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
41.	స్వర్ణాకర్షణభైరవతంత్రం	250-00
42.	కాశీవిశాలాక్షి తంత్రం	250-00
43.	శాంతితంత్రమ్	250-00
44.	యంత్రసిద్ధి	360-00
45.	శ్రీ లక్ష్మీతంత్రమ్	360-00
46.	మంత్రమహోదధి (స్త్రీదేవతాఃకల్పమ్)	360-00
47.	మంత్రమహోదధి (పురుషదేవతాఃకల్పమ్)	360-00
48.	మంత్రశాస్త్రం (గ్రంథము)	360-00
49.	ప్రత్యంగిరాకృత్యాతంత్రం	360-00
50.	కామధేనువు తంత్రం	360-00
51.	శూలినీదుర్గాతంత్రం	360-00
52.	శ్రీవిద్య రహస్యం	290-00
53.	కులార్ణవ తంత్రమ్	150-00
54.	ఆచార్య సిద్ధ నాగార్జునతంత్రం (ఒరిజనల్)	390-00
55.	సిద్ధమూలిక రహస్యం (మంత్ర,యంత్రసహితం)	63-00

7. గ్రంథాలు - ఆరాధనలు

1.	భగవద్గీత శ్లోక తాత్పర్య సహితం	54-00
2.	భగవద్గీత (వచనం)	99-00
3.	భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యం-కేసుబైండింగ్	72-00
2.	గణేశ ఆరాధన 1	99-00
3.	గణేశోపాసన 2	99-00
4.	నవగ్రహవైభవం	99-00
5.	నవగ్రహ రెమెడీస్	99-00
6.	నవగ్రహ వేదం	99-00
7.	శనిగ్రహారాధన	99-00
8.	ఆదిత్యారాధన	99-00
9.	సుబ్రహ్మణ్యారాధన	99-00
10.	శ్రీ శివ ఆరాధన	99-00
11.	లక్ష్మీ ఆరాధన	99-00
12.	హనుమదారాధన	99-00
13.	లలితారాధన	99-00
14.	శ్రీ చక్రారాధన	99-00
15.	గాయత్రీ ఆరాధన	99-00

16.	వీరభద్రారాధన	99-00
17.	కుజగ్రహారాధన	99-00
18.	భైరవారాధన	99-00
19.	దైవారాధన	99-00
20.	గీతారాధన (భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యసహిత)	99-00
21.	శ్రీవేంకటేశ్వరాధన	99-00
22.	హయగ్రీవారాధన	99-00
23.	లక్ష్మీనరసింహారాధన	99-00
24.	శ్రీ బాలాత్రిపురసుందరీ స్తోత్ర కదంబం	99-00
25.	దేవీ లీలామృతం	99-00
26.	పురాణపండ సుందరకాండ వచనం	99-00
27.	పురాణపండ రామాయణం	99-00
28.	పురాణపండ భారతం	99-00
29.	పురాణపండ భాగవతం	99-00
30.	(సూరి) వాల్మీకి రామాయణం	99-00
31.	కాలసర్ప యోగం	99-00
32.	నిత్య జీవితములో రుద్రాక్షలు	99-00
33.	నిత్య జీవితములో నవరత్నాలు	99-00
34.	వేదసూక్తములు	99-00
35.	వేమన పద్యసారామృతం	99-00
36.	పండగలు పర్వదినాలు	99-00
37.	సూక్తిరత్నాలు	99-00
38.	హనుమచ్చరిత్ర	99-00
39.	నవగ్రహ దర్శనమ్	99-00
40.	నిత్యజీవితంలో నవగ్రహాలు	99-00
41.	సాలగ్రామములు	99-00
42.	గురుశుక్ర ప్రభావము చంద్రకళానాడీ	99-00
43.	శనిగ్రహరెమిడీస్	99-00
44.	జాతకసుధాసారము-జాతకమోక్షప్రదాయిని	99-00
45.	వివాహజ్యోతిషమంజరి-మ్యారేజ్‌మ్యాచింగ్‌గైడ్ (సాయిగణపతిరెడ్డి)	99-00
46.	మీపుట్టినతేదీనిబట్టి మీజీవితరహస్యాలు (న్యూమరాలజీ లైఫ్‌గైడ్) ,,	99-00
47.	మీఅదృష్టానికి (పేరు) నేమ్‌కరక్షన్ ,,	99-00
48.	న్యూమరాలజీ రెమిడీస్	99-00
49.	మూకపంచశతీ	99-00
50.	శ్రీరామకర్ణామృతం	99-00

51.	రహస్యకుక్కుటశాస్త్రం	300-00
52.	ఉపాసన విధానం	99-00
53.	పంచమవేదం మహాభారతం	99-00
54.	దేవుళ్ళు డాట్ కామ్	99-00
55.	గణపతిభాష్యం	99-00
56.	యజుర్వేద ఉపనయనవివాహప్రయోగమంజరి	99-00
57.	నవయోగులు	99-00
58.	ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోనిదర్శించవలసిన ప్రముఖదర్గాలు	99-00
59.	సకలదేవతాఅష్టోత్తరాలు(పెద్దది)-(180అష్టోత్తరశతనామావళులతో)	99-00
60.	సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళులు (కేస్‌బైండింగ్)	216-00
61.	సకలదేవతా సహస్రనామములు	99-00
62.	ఆధ్యాత్మిక సూక్తి నిధి	99-00
63.	బ్రాహ్మణులు గోత్రాలు,ప్రవరలు	99-00
64.	సర్వదేవతాస్వరూపుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు	99-00
65.	శ్రీ లక్ష్మీసన్నిధి	99-00
66.	శ్రీలక్ష్మీగణపతి హోమకల్పం	99-00
67.	మార్షల్ఆర్ట్స్ (కరాటే,కుంగ్‌ఫూనేర్చుకోండి)	99-00
68.	మ్యాజిక్‌గైడ్	99-00
69.	చదరంగం	99-00
70.	పంచముఖ హనుమత్ వైభవం	63-00
71.	గరుడపురాణం	40-00
72.	మాఘపురాణం	36-00
73.	శివపురాణం	36-00
74.	వైశాఖపురాణం	36-00
75.	కార్తీక పురాణం	36-00
76.	కార్తీక పురాణం (చిన్నది)	25-00
77.	సర్వకార్యసిద్ధికి రామాయణపారాయణ	63-00
78.	పెద్దబాలశిక్ష	50-00
79.	గాయత్రీ మహిమ	36-00
80.	వృక్షదేవతలు	63-00
81.	యాజుష స్మార్త సంస్కార చంద్రిక	200-00
82.	సనాతనవైదిక బ్రాహ్మణస్మార్తాగమకల్పమ్	150-00
83.	చతుర్వేదములు	120-00
84.	నవగ్రహారాధన	120-00
85.	తాళపత్ర సమాహార గోపురం	120-00
86.	మనుధర్మ శాస్త్రం (వచనంలో...) (కేస్‌బైండు)	250-00

87.	మానవధర్మములు		120-00
88.	వేదమంత్ర సంహిత		120-00
89.	సహస్రలింగార్చన		120-00
90.	శ్రీ శివగీత		120-00
91.	ద్వాదశఉపనిషత్తులు		120-00
92.	పురాణపండవారి సౌందర్యలహరి	(కేస్‌బైండ్)	250-00
	(శ్లోకతాత్పర్యసహిత విపులవ్యాఖ్యతో)	సాదా	120-00
93.	బృహత్ శివ స్తోత్ర రత్నాకరము		200-00
94.	బృహత్ దేవీ స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
95.	బృహత్ విష్ణు స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
96.	కేదారనాథ్ బదరీనాథ్ యాత్రాగైడు		63-00
97.	దక్షిణావృత శంఖములు		63-00
98.	108 దివ్యదేశాల విష్ణుక్షేత్రదర్శని		36-00
99.	ధర్మసింధువు(కేస్‌బైండింగ్)		270-00
100.	భారతీయ శైవక్షేత్రయాత్రాదర్శిని		99-00
101.	చిలుకూరి బాలాజీచరిత్ర		36-00
102.	భగవత్‌స్తుతి		63-00
103.	సూర్యోపాసన		36-00
104.	కాశీఖండం		250-00
105.	దేవీభాగవతం		360-00
106.	శ్రీ ఆంజనేయం		216-00
107.	ధర్మసందేహాలు		216-00
108.	ఆధ్యాత్మిక దైవిక వస్తువులు		250-00
109.	రామాయణం		600-00
110.	పోతన భాగవతం		900-00
111.	శివమంత్రములు		63-00

8. వైద్య గ్రంథాలు

1.	ఆహారం ఆరోగ్యం	36-00
2.	మూలికావైద్య చిట్కాలు	36-00
3.	ఆయుర్వేద వైద్య చిట్కాలు	30-00
4.	గృహవైద్య రహస్యాలు	36-00
5.	గృహవైద్యసారం	36-00
6.	హోమియోవైద్యం (ద్వాదశలవణచికిత్స)	63-00
7.	ప్రకృతివైద్యం	36-00
8.	ఆహారం-వైద్యం	99-00

9.	సంపూర్ణ ఆయుర్వేద-చిట్కా వైద్యం	99-00
10.	ఆయుర్వేదమ్	36-00
11.	ఆయుర్వేద మూలికావైద్యదీపిక	99-00
12.	దుంపకూరలు, ఆకుకూరలు, కాయగూరలు (వాడకం - ఉపయోగాలు)	99-00
13.	ఏకమూలికావైద్యం	99-00
14.	అష్టాంగ హృదయం (4భాగాలు)	1200-00
15.	రహస్యసిద్ధయోగవైద్యసారమ్	99-00
16.	ప్రాథమిక హోమియోవైద్యం	99-00
17.	ఒబెసిటి	99-00
18.	హెల్త్‌గైడ్	99-00
19.	ఆయుర్వేదం-జీవనవేదం	99-00
20.	ఫుడ్‌థెరపి	63-00
21.	న్యాచురల్‌థెరపి	99-00
22.	సంపూర్ణఆరోగ్యానికి 20ని॥	63-00
23.	కీళ్ళనొప్పులు మీ సమస్యలైతే...	99-00
24.	యోగామంత్ర	63-00
25.	యోగా మండే టు సండే	63-00
26.	హెర్బల్ మెడిసిన్-హెల్త్‌టుడే	99-00
27.	హెల్త్‌ఫైల్	108-00
28.	వస్తుగుణపాఠం	250-00
29.	రసాయన వాజీకరణ తంత్రం	150-00
30.	వస్తుగుణ మకరందం	400-00
31.	నాటువైద్యం -(కేస్‌బైండ్)	360-00
32.	నాటువైద్యం (చిన్నది)	99-00
33.	ప్రాణాయామము-యోగ	63-00

9. అయ్యప్ప - భవానీ రకాలు

1.	శ్రీ అయ్యప్ప లీలామృతం	30-00
2.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనపాటలు	63-00
3.	శ్రీ అయ్యప్ప పూజాకల్పం	20-00
4.	శ్రీ అయ్యప్ప భక్తి గీతాలు	20-00
5.	హారతిగైకొనుమా	40-00
6.	శ్రీ అయ్యప్ప దీక్ష F	10-00
7.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనమాల F	10-00
8.	శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యపూజ P	10-00

9.	శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యనియమావళి P	10-00
10.	భవానీదీక్ష (శ్రీ భవానీ లీలామృతం)	36-00
11.	దేవీలీలామృతం	99-00
12.	శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	20-00
13.	దేవీ భక్తిగీతాలు	20-00
14.	భవానీదీక్ష P	10-00
15.	దేవీ భక్తిమాల F	10-00
16.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనావళి	120-00
17.	అయ్యప్పపూజావిధి (జేసుదాసుసాంగ్స్‌తో)	24-00

10. భజనలు - కీర్తనలు

1.	అన్నమయ్య కీర్తనలు	20-00
2.	శ్రీరామదాసు కీర్తనలు	20-00
3.	సర్వదేవతా మంగళహారతులు	20-00
4.	వసుంధర మంగళ హారతులు	25-00
5.	సౌభాగ్య దేవతా మంగళహారతులు	36-00
6.	సర్వదేవతా భజనలు	36-00
7.	చిట్టి పొట్టి పాటలు	10-00
8.	జాతీయ గీతాలు	10-00
9.	దేశభక్తి గీతాలు	36-00
10.	పండుగలు-పుణ్యక్షేత్రాలు భక్తిగీతాలు	36-00
11.	గొబ్బిళ్ళపాటలు,లాలిపాటలు,కోలాటపాటలు	36-00
12.	అన్నమయ్య సంకీర్తనలు	99-00
13.	పెళ్ళిపాటలు-స్త్రీలపాటలు	36-00
14.	భక్తానంద భజనకీర్తనలు(ఓల్డ్‌సినీస్టైల్)	36-00
15.	సర్వదేవతాభక్తిమణిమాల	36-00
16.	బతుకమ్మ ఉయ్యాల పాటలు	36-00
17.	అన్నమయ్య సంకీర్తనానిధి(1000కీర్తనలు)	270-00

11. హిట్స్ సాంగ్స్

1.	ఘంటసాల భక్తిగీతాలు-భగవద్గీత	36-00
2.	ఎస్.పి.బాలు భక్తిగీతాలు	36-00
3.	ఘంటసాల సుమధురగీతాలు	99-00
4.	పి. సుశీల సుమధురగీతాలు	99-00

5.	ఎస్.పి. బాలు సుమధురగీతాలు	99-00
6.	ఎస్.జానకి సుమధురగీతాలు	99-00
7.	వేటూరి సుందరరామమూర్తిహిట్స్	99-00
8.	సర్వదేవతా సినీభక్తిగీతాలు	99-00

12. స్త్రీలకు ఉపయుక్త పుస్తకములు

1.	శ్రీకాంతామణి వంటలు (వెజ్)	63-00
2.	శ్రీకాంతామణి వంటలు (నాన్‌వెజ్)	63-00
3.	శాకాహార వంటలు	30-00
4.	మాంసాహారవంటలు	30-00
5.	చిట్టిచిట్కాలు	30-00
6.	అందానికి చిట్కాలు	30-00
7.	పిల్లల పేర్లు (పెద్దది)	30-00
8.	పిల్లల పేర్లు (చిన్నది)	10-00
9.	లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ శారీబోర్డర్స్	36-00
10.	లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ డిజైన్స్	36-00
11.	చిన్నారులకు చిరుతిళ్ళు	30-00
12.	పసందైన ఫాస్ట్‌ఫుడ్ వంటలు	30-00
13.	పలావ్‌లు, ఫ్రైడ్ రైస్‌లు, వెరైటీరైస్‌లు	30-00
14.	వేపుళ్ళు-ఇగుర్లు	30-00
15.	బ్రేక్‌ఫాస్ట్ వంటలు	30-00
16.	పండుగలలో చేసుకొనే పిండివంటలు	30-00
17.	మైక్రోవేవెన్ వంటలు	99-00
18.	సర్వదేవతాభక్తిమాల	36-00
19.	పిల్లలపేర్లు (బాబు)	36-00
20.	పిల్లలపేర్లు (పాప)	36-00
21.	మోడ్రన్ మెహంది (గోరింటాకు డిజైన్స్)	36-00
22.	మోడ్రన్ పిల్లలపేర్లు	99-00
23.	నోరూరించే నాన్‌వెజ్‌వంటలు	99-00
24.	మోడ్రన్ టైలరింగ్ (లేడీస్ & జంట్స్)	99-00

వివిధ రకాలు

ఎందరోమహానుభావులు	270-00
యోగాసనాలు	36-00
సూర్యనమస్కారములు	36-00
పొడుపు కథలు (చిన్నవి)	10-00

హిందీ-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
ఇంగ్లీషు-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
జనరల్ నాలెడ్జ్	20-00
నూరు ఎక్కాలు	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్	10-00
1-100 టేబుల్‌బుక్ (క్రౌన్‌సైజు)	4-50
శ్రీరామకోటి	27-00
శ్రీశివకోటి	27-00
మేజిక్	30-00
అంకెలతో గారడీ	30-00
హృదయస్పందన (కవితలు)	30-00
వాత్స్యయన కామసూత్రాలు	36-00
ఎ.పి.టూరిస్ట్ గైడు	36-00
ఇంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
మహేంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
శరీరభాష (బాడీ లాంగ్వేజ్)	99-00
క్రియాయోగం	36-00
ఆనందంగా జీవిద్దాం	99-00
హరిశ్చంద్ర నాటకం	50-00
వాత్సాయనకామసూత్రాలు	99-00
పంచసాయకం	99-00
రతిరహస్యాలు	99-00
అనంగరంగం (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
శృంగారకేళి (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
గాయత్రీవిజ్ఞాన్	99-00
చింతామణి (నాటకం)	50-00
బాలనాగమ్మ	50-00
కాళహస్తి స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
కాళహస్తి రామాంజనేయ యుద్ధం(బదిరెడ్డి)	50-00
కాళహస్తి గోవింద నామాల భగవద్గీత	36-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు చింతామణి	99-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు మర్మాలు (బైండు)	63-00
రామరాయవాస్తుశాస్త్రం(ముద్రగడరామారావు)	90-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.హనుమాన్‌చాలీసా	10-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.సుందరకాండ	80-00
బ్రహ్మంగారిజీవితచరిత్ర (జవంగుల)	125-00
శ్రీ ఆదిశంకరాచార్య దివ్యచరితామృతం	40-00

కాశీరామేశ్వర మజిలీ కథలు	63-00
శ్రీలలితాసహస్రనామము(భాస్కరభాష్యం)	600-00
ప్రకృతిసిద్ధాంతములు-వేదవిజ్ఞానము-ఫలితజాతక సూత్రములు	595-00

ముదుండి విశ్వనాథరాజుగారి గ్రంథములు

విశ్వకర్మ ప్రకాశము		80-00
ప్రాచీనవాస్తుశాస్త్రాలు-ఆధునికవాస్తుపరిశీలన	,,	250-00
నారద సంహిత	,,	150-00
వాస్తురాజవల్లభము-మూలానువాదము	,,	60-00
మయమతము - వచనము	,,	80-00
బృహత్సంహిత - వచనము	,,	160-00
వాస్తువిజ్ఞానజ్యోతి		......
పురోహిత దర్శని (గోరసవీరభద్రాచార్య)		....
విశ్వకర్మవాస్తువిద్యారహస్యములు	,,	....
వాస్తు విజ్ఞాన చంద్రిక	,,	....
మహాదశా పారిజాతం	,,	....
వాస్తు నారాయణీయం	,,	120-00
యోగావళీఖండం	,,	120-00
ముహూర్తసింధువు		150-00
సర్వార్ధచంద్రిక (4భాగాలు)		1208-00
మీరే న్యూమరాలజిస్ట్ (దావూద్)		370-00
నిర్ణయసింధు (2భాగాలు)		590-00
సాయి...	,,	45-00
శ్రీ దుర్గానందలహరి	,,	200-00
ఆరతిసాయిబాబా	,,	11-00
ప్రతిష్ఠకల్పః(సాగి నరసింహమూర్తి)		500-00
తాజుద్దీన్‌బాబా సచ్చరిత్ర		100-00

సుమారు 100 సం॥రాలునాటి ప్రాచీన ప్రతులు తిరిగి
ఈ క్రింది గ్రంథములు ప్రచురించబడినవి.

శ్రీరామ మంత్రానుష్ఠానము	300-00
శ్రీరామనవరాత్రోత్సవకల్పః	300-00
సీతారామ కథా సుధ అయోధ్యకాండ	200-00
సీతారామ కథా సుధ బాలకాండ	150-00
అరణ్యకాండ	100-00
శ్రాద్ధము ఎందుకు పెట్టాలి ? షోడశ సంస్కారములు	200-00
స్మార్త కాపర్ది కారికలు	200-00
నపుంసక సంజీవనము, వైద్య శిరోమణి	200-00
విషవైద్య చింతామణి	200-00

హేమాద్రి సూరిణా ప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః	300-00
సర్వమూలికా గుణరత్నాకరం	300-00
ఆపస్థంబీయ ధర్మసూత్రాలు	300-00
సర్వశాంతి దర్పణం - అపర ప్రయోగ దర్పణం	200-00
గణకరంజని	200-00
సంతాన దీపిక	200-00
తిథినిర్ణయ కాణ్డః	250-00
ముహూర్త దర్పణం	200-00
జ్యోతిష శాస్త్ర రత్నము (శ్రీపతిజాతక పద్ధతి)	250-00
లఘుతాచకము	200-00
శ్రీ వైఖనస పైతృమేదిక ప్రయోగః	300-00
స్మృతి రత్నాకరము (ధర్మశాస్త్రం)	400-00
జాతకామృతతసారం	300-00
జాతక బోధిని	300-00
సంగీత విద్యాదర్పణం	300-00
సంగీత సర్వార్థసారసంగ్రహం	300-00
ముహూర్త మార్తాండం(టీకతాత్పర్యం)	450-00
జాతకరహస్యం	200-00
రాజమార్తాండం	200-00
ఆయుర్దాయదీపిక	200-00
వైద్యామృతం	200-00
అనుపానమంజరీ	200-00
నవగ్రహశాంతి విధానం-ఉదకశాంతి విధిః	200-00
చికిత్సరత్నము	200-00
స్వరచింతామణి	200-00
ద్వాదశలోహ భస్మవిధానం	200-00
దైవజ్ఞయశో విభూషణం	200-00
అనుపాన రత్నకరము	200-00
కాలామృతము	250-00
దైవజ్ఞకర్ణామృతము	300-00
రసేంద్ర చింతామణి	300-00
రసరత్న సముచ్చయం	300-00
వస్తుగుణరత్నాకరము	300-00
హోరానుభవదర్పణము	360-00
విశ్వకర్మ ప్రకాశిక వాస్తుశాస్త్రము	250-00
స్త్రీజన కల్పవల్లి	450-00
సంగీత సర్వార్థ సంగ్రహం	300-00
సంగీత సుధాసంగ్రహము	250-00
అర్క ప్రకాశము	200-00
సంగీత మార్తాండము	200-00
సంగీత ప్రథమబోధిని	200-00

వైద్యకల్పతరువు	200-00
రసప్రదీపిక	250-00
గణకానందము	250-00
శ్రీ లలితాసహస్రనామావళిః-వివరణాత్మక భావంతో	200-00
నవచండీ వేదోక్త శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	200-00
శ్రీ గాయత్రీ అనుష్ఠాన తత్త్వప్రకాశిక	360-00
సంగీతమార్తాండము	250-00
సారావళి	360-00
భేషజకల్పము	200-00
గురుశిష్య ఆయుర్వేద వైద్యచింతామణి	360-00
జాతకమణి	200-00
సర్పశకున ప్రకాశిక	200-00
యాజుష ప్రయోగ చంద్రిక	250-00
శిక్షావల్లీ-ఆనందవల్లీ-భృగువల్లీ	300-00
వసంతరాజ శకునము	250-00
తొట్టి వైద్యం	450-00
జ్యోతిష సిద్ధాంత సంగ్రహము (పంచాంగ గణితం)	300-00
సహస్ర యోగప్రకాశిక	300-00
శ్రీవిద్యారహస్యం	290-00
మహర్షుల చరిత్ర 1,3 300+300	
వేంకట సోమయాజీయం అను ధర్మశాస్త్రకాండము	250-00
శ్రీఆంజనేయం	216-00
రాశితుల్యవత్సర ఫలితం	200-00
నాడి జ్యోతిష విశ్లేషణ	400-00
రహస్యకుక్కుటశస్త్రం	300-00
స్త్రీ ధర్మరత్న బాండాగారము	200-00
శైవోత్సవరత్నాకరం	300-00
యాజుషప్రయోగ చిన్తామణి	300-00
సుస్వర ఋగ్వేద ప్రయోగదర్శిని	300-00
ఆయుర్వేద వైద్య సంగ్రహం	300-00
వశిష్ఠ సంహిత	360-00
హోమియోపతి గృహవైద్యం	200-00
వ్రతచూడామణి	300-00
వైశ్యధర్మప్రకాశిక	300-00
ఆలయ నిత్యార్చన పద్ధతి	200-00
స్మృతిముక్తాఫలం	300-00
ఆపస్తంబయల్లాజీయమ్	300-00
జ్యోతిషశాస్త్రసంగ్రహము	200-00
కర్మవిపాకాఖ్యయం	360-00
ముహుర్త రత్నావళి	250-00
సుదివిలోచనం	300-00
ఉత్తర కాలామృతం	200-00
సర్వవిషయ సర్వస్వసంగ్రహం	200-00